magazin istoric

ANUL VIII Nr. 6 (87) IUNIE 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 6 (87)

iunie 1974

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

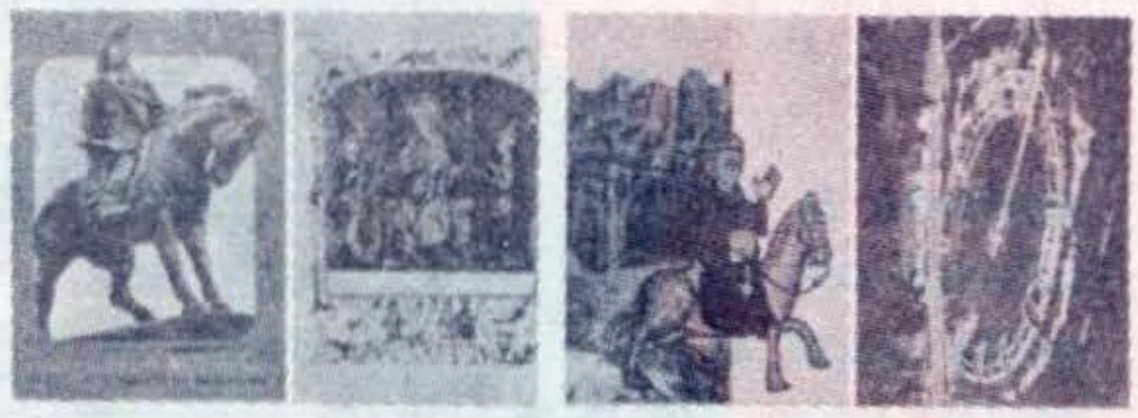

① ② ③ ④

① Personalitatea lui Decebal, despre care istoricul latin Dio Cassius scria că a fost „mult timp pentru romani un adversar redutabil", a inspirat artistului poporului Ion Jalea, o originală reprezentare a viteazului rege dac **(Istoria — o necesitate pentru artă,** p. 9**)**

② Filip cel Frumos (dreapta), regele cu „o voinţă de fier", hotărît să „se bată şi cu cerul nu numai cu pămîntul" pentru realizarea planurilor sale politice.

③ Posesori ai unei imense averi, adevăraţi bancheri ai Europei secolelor XII-XIII, templierii au fost acuzaţi de numeroase crime în timpul campaniei declanşată de Filip cel Frumos împotriva ordinului lor. O miniatură de epocă ilustrează cruzimea templierilor **(Comoara templierilor,** p. 34**)**

④ După eroica moarte a lui Decebal, ilustrul său învingător, împăratul Traian, a pus temeliile unei noi capitale a Daciei — Ulpia Traiana Sarmizegetusa; în imagine: amfiteatrul construit acolo de împăratul Hadrian **(Adevăratul chip al lui Decebal,** p. 2**)**

SUMAR

Adevăratul chip al lui Decebal: AUREL DECEI 2
Istoria — o necesitate pentru artă: ION JALEA 9
Politica de alianţe a P.C.R. în pregătirea şi realizarea insurecţiei naţionale antifasciste: MIRCEA MUŞAT, VASILE ARIMIA 11
Sesiune ştiinţifică. 30 ani de la făurirea Frontului Unic Muncitoresc: FLOREA DRAGNE 17
Generalul Gerstenberg pierde bătălia: EUGEN BANTEA 18
Orşova — 18 veacuri de istorie: ANA ŞCHIOPU, DOINA BENEA 26
11 581 răspunsuri şi cîteva concluzii: VALERIU BUDURU 31
Comoara templierilor: OANA BUSUIOCEANU 34
Ultima bătălie (II): A. I. POKRÎŞKIN 38
L.C.T. 903 la „Regele roşu". Un martor britanic al „celei mai lungi zile": JOHN GRITTEN 43
Memorii de război: D. D. EISENHOWER 52

Cărţi sosite la redacţie... 30 **Zîmbete din cronici...** 33 **Poşta** Magazin istoric... 61

ADEVĂRATUL CHIP AL LUI DECEBAL

AUREL DECEI

Opinii

Chipul lui Decebal, acel strămoș al nostru — rege al dacilor și adevărat împărat al unei mari confederații antiromane — despre care istoricul Dio Cassius (sec. III e.n.) scria că „era priceput în ale războiului și iscusit la faptă, știind cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp; meșter a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere", ne-a fost păstrat în sculpturile artei romane, în reliefurile de pe Columna lui Traian* și într-un magnific bust, aflat azi la Muzeul Ermitaj din Leningrad. Datorită unei serii de descifrări greșite și interpretări forțate a unora din aceste vestigii de piatră, adevăratul chip al viteazului rege a fost înlocuit, în unele lucrări istorice, după părerea noastră, cu imaginea unui om anonim pileat (nobil dac), reprezentat pe Columnă la marginea scenei XXIV, care evocă bătălia de la Tapae din primul război dacic.

Încercînd să restabilim lucrurile, vom spune că identificarea lui Decebal, între atîtea sute de portrete** de pe Columnă reprezentînd daci — nobili (pileați) sau ne-nobili (comați) — n-a fost o întreprindere deloc ușoară. Putem avea certitudinea că artiștii Columnei au avut un model, măcar pentru Decebal, dacă nu pentru mai multe portrete de daci? O asemenea certitudine există.

În primul rînd, e neîndoios faptul că la războaiele dacice au participat și artiști (pictori, sculptori), care au dus la Roma „materia primă" pentru portretele și scenele Columnei; în al doilea rînd, în cazul special al lui Decebal, existența unui model e dovedită prin însuși faptul că, în toate scenele în care figurează în mod sigur, chipul său e același. De altfel, acest lucru este explicabil, dacă ținem seama de cuvintele răspicate ale lui Dio Cassius: „capul său a fost dus la Roma", dar mai cu seamă de inscripția găsită în 1955 la Ostia (port lîngă Roma) și care consemnează lapidar: „Decibali caput... in scalis Gemoniis expositum"; aceasta înseamnă că, dus la Roma în vara anului 106, capul lui Decebal a fost ținut, timp de mai multe zile, pe treptele zise ale **Gemoniilor,** expus oprobriului romanilor. E foarte probabil că, în acele zile, chipul lui Decebal a fost fixat în mai multe schițe, în vederea sculptării sale pe monumentele triumfale ale lui Traian.

„O înfățișare înaltă, nobilă..."

Primii învățați, artiști și gravori, care, în plină Renaștere, au studiat reliefurile — stînd în coșuri atîrnate și purtate ascendent în jurul Columnei, și căutînd să pătrundă sensul și cronologia scenelor ei — n-au relevat prezența regelui dac în secvențele acestui „film" de piatră. Cel dintîi care a încercat să-l identifice pe Decebal a fost istoricul W. Froehner **(La Colonne Trajane.** Texte accompagné d'une carte de l'ancienne Dacie et illustré par M. Jules Dural, Paris, 1865) care, însă, nu l-a văzut nici în scena luptei de la Tapae (presupusul Decebal), nici în scena supunerii poporului dac; spre deosebire de alți exegeți ai Columnei, Froehner a sesizat corect suita scenelor urmăririi lui Decebal prin codri și moartea sa.

Abia spre sfîrșitul secolului trecut, istoricul german Conrad Cichorius, analizînd amănunțit toate scenele Columnei, a adus lumină și în problema identificării chipului lui Decebal, fiind urmat de istoricul E. Petersen și, în vremuri mai apropiate de noi, de arheologul român Emil Panaitescu, căruia i se datorează și executarea copiei Columnei, azi aflată la Muzeul de Istorie al R.S.R.

Dintre toate reprezentările lui Decebal pe Columnă, singura în care regele dac este identificabil în afară de orice îndoială e scena sinuciderii sale (CXLV). Este, de asemenea, singurul loc pentru care, în afară de mărturia elocventă a chiar marmurei Columnei, există și mărturia explicită a aceluiași istoric

---

* Pentru descifrarea mesajului istoric al Columnei, vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1973, nr. 12/1973 și 3/1974 — **n.r.**

** Recent, s-a comunicat descoperirea unui „cap de dac" pe Acropola din Atena. Opinia specialiștilor nu este cunoscută încă — **n.r.**

Dio Cassius, care scrie: „Decebal, căruia i se luase acuma și scaunul domniei și țara întreagă, și care era însuși în pericol de a fi prins, și-a făcut singur seamă și capul său a fost dus la Roma". Aceste două mărturii — Columna și textul istoricului — nu mai îngăduie nici o îndoială asupra identificării personajului și asupra chipului lui Decebal. Portretul din scena aceasta poate fi considerat o adevărată piatră de încercare și pentru celelalte portrete de pe Columnă sau în busturi izolate. Să încercăm, acum, raportarea acestora la chipul din scena CXLV.

Primul, urmînd ordinea cronologică a expunerii „textului" de pe Columnă, este chipul din scena LXXV, scenă ce reprezintă supunerea poporului dac. Această primă apariție a lui Decebal pe Columnă a remarcat-o mai întîi Cichorius, care a descris-o ca pe „o înfățișare înaltă, nobilă, ridicînd dreapta rugător, într-o ținută excesiv de demnă. Că trebuie să fie vorba de o personalitate deosebit de importantă, o dovedește faptul că acest bărbat stă izolat de lungile șiruri din fața sa, pe un loc înălțat, și domină întreaga masă a dacilor. De altfel, orînduirea figurilor înspre dreapta, în continuă ascensiune, ne determină să vedem în el punctul culminant al întregii scene a supunerii dacilor. Toate acestea i se potrivesc regelui, care se supune împreună cu poporul său biruitorului, iar reprezentarea excepțional de demnă a lui Decebal corespunde întregului spirit al tratării cu distincție a adversarului pe toate reliefurile. În plus, acest pileat stînd în picioare seamănă cu portretul sigur al regelui dacilor din scena CXLV..." E. Petersen și E. Panaitescu au confirmat și ei identificarea făcută de Cichorius.

În scena XCIII, înfățișînd marea forfotă care a precedat o ciocnire cu romanii, Cichorius nu l-a zărit pe Decebal.

Chipul lui Decebal din scena sinuciderii

În p. 2: *bustul de la Muzeul Ermitaj din Leningrad*

Primul care l-a descoperit aici a fost Petersen; el îl prezintă astfel: „Ne sare în ochi, drept înaintea fortăreței, un grup de patru pileați, dintre care unul este evident personajul principal, stînd înaintea celorlalți, el singur fiind vizibil în întregime, în timp ce ceilalți trei îl înconjură, cu privirile țintă la el și părînd a fi gata să-l acopere cu scuturile lor. El nu are scut, însă, ca nimeni altul, o sabie mare, lată, dreaptă îi atîrnă la cingătoare. Deși acestea ajung ca să-l recunoști, în impunătorul bărbat, pe principe, pe Decebal, liniștea dîrză în miezul agitației, grabei și fugii îl indică de asemenea ca pe un dominator, care, recules în sine, privește împrejur și chibzuiește cum trebuie să fie întîmpinată primejdia".

Vine la rînd, personajul din scena CXXXV. Și acestui pileat — o apariție de mare prestanță, deși profund îngrijorată — tot Cichorius i-a pus mai întîi numele Decebal. În analiza sa temeinică a secvențelor Columnei, ajungînd la acest tablou, el scrie: „un atac bruscat, bine gîndit [...] e perfect natural ca Decebal să aștepte acum, într-o încordare supremă, sfîrșitul întregii acțiuni. Poate că artistul voește să ne-o sugereze și mai mult, anume prin neobișnuita și desigur semnificativa mișcare a mîinii regelui [...]; ea devine inteligibilă dacă presupunem că tocmai Decebal a fost acela care a poruncit întreaga, măreața acțiune și i-a cumpănit planul". În clipa eșuării atacului, semnul acela „ar însemna rechemarea detașamentului dacic plecat în acea misiune". În legătură cu aceasta, Petersen lărgește și adîncește argumentația: „Este pe de-a-ntregul evident că acest Decebal din tabloul CXXXV se impune nu numai prin statură și prin asemănarea chipului [cu celelalte imagini sigure — **n.n.**], ci și prin prezența celor doi însoțitori — asemenea lui Traian [...]. Ca de obicei, și cum face totdeauna și Traian, el nu ia parte personal la luptă; el stă pe o ridicătură între doi copaci — care

servesc adesea la separarea scenelor, dar, în același timp, simbolizează și pădurea — destul de aproape ca să poată observa atacul oamenilor săi".

Falsul chip

Al patrulea chip al lui Decebal se află în scena CXXXIX, reprezentîndu-l pe regele dac la o „consfătuire" cu oamenii săi, aproape toți — cu o singură excepție — fiind comați, ceea ce îndeamnă la o scrutare și o interpretare sociologică a momentului istoric, cu atît mai mult, cu cît, pe de altă parte, grupuri de tarabostes (nobili) vin înaintea lui Traian și i se închină. În această scenă a Columnei, fața regelui dac este roasă de intemperiile care au măcinat pe alocurea reliefurile monumentului. Cichorius l-a recunoscut, totuși, subliniind că, în „figura pileatului care vorbește, în ciuda accentuatei deteriorări a feței, trebuie necondiționat să-l recunoaștem pe regele Decebal". Petersen e de aceeași părere: „Pe o ridicătură care servește numai ca să-l înalțe pe el, stă Decebal, așa cum a văzut sigur Cichorius, în ciuda feței deteriorate, după statura sa, după ținuta mîinii stîngi [**n.n.:** e dreapta], comparabile (din partea artistului) cu ale împăratului roman și mai ales după apariția sa dominantă".

În ordinea „filmului" de pe Columnă, urmează scena CXLV, a sinuciderii lui Decebal, comentată mai sus; identificat de Cichorius, acest chip a fost confirmat apoi de Petersen și de toți cei ce s-au ocupat ulterior de problemele Columnei. De acest moment, al morții lui Decebal, se leagă și reprezentarea de pe piatra funerară a lui Tiberius Claudius Maximus*; soldatul roman este înfățișat venind în goana calului, spre regele dac, care tocmai își

„O reprezentare excepțional de demnă", în scena supunerii poporului dac

tăiase gîtul. Firește, cel care a sculptat această scenă nu a avut la îndemînă o imagine a lui Decebal, ci a lucrat, probabil, după indicațiile și descrierile soldatului. Inscripția de pe piatră adaugă amănuntul că Maximus a luat capul lui Decebal și l-a dus la Ranisstorum (localitate neidentificată încă). În adevăr, Columna confirmă această afirmație: scena CXLVII reprezintă momentul cînd, la Ranisstorum, capul lui Decebal a fost înfățișat soldaților romani, pentru ca aceștia să se convingă de moartea teribilului lor adversar. Din păcate, această scenă a fost degradată de intemperii, astfel încît nu se mai distinge decît conturul țestei lui Decebal, care, firește, nu poate servi la o demonstrație.

Să analizăm acum — avînd în față cele cîteva imagini sigure — și presupusul portret al regelui dac, identificat ipotetic ca atare de Cichorius, în scena XXIV, din „descrierea" luptei de la Tapae; în legătură cu aceasta, istoricul german scrie următoarele: „poziția propriu-zisă a dacilor se află în pădure, la dreapta — aceasta o dovedesc steagurile înfipte acolo [...]; mai departe, se găsesc și alți daci în pădure, care, așa cum arată ținuta lor liniștită, deocamdată nici nu intervin în luptă. Printre aceștia, se distinge silueta înaltă a unui pileat [...] a cărui față încadrată de o barbă lungă are trăsături cu mult mai nobile decît toți ceilalți daci și care, fără a participa el însuși la bătălie, privește atent spre stînga, observînd desfășurarea încăierării. El seamănă [...] cu bărbatul urmărit la sfîrșitul celui de-al doilea război de cavaleria romană și care se omoară. În scena ultimă îl avem înaintea noastră în mod absolut sigur pe Decebal și atunci **probabil** și în imaginea noastră este reprezentat tot regele, conducînd bătălia; acest fapt e, de altfel, plauzibil, deoarece bătălia s-a desfășurat la o depărtare de numai cîteva ceasuri de capitala sa, Sarmizegetusa"

Argumentația lui Cichorius ni se pare forțată. În primul rînd, descrierea figurii

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1971.

nu este pe deplin exactă; astfel, trebuie să observăm că personajul respectiv nu este nici înalt, nici scund, deoarece noi nu-i vedem decît capul și umerii; fața nu-i este „încadrată de o barbă lungă", căci, cu o ușoară rarefiere pe la mijlocul maxilarului spre bărbie, barba nu-i unită, ci în șuvițe și se termină într-un scurt smoc recurbat înapoi. Noblețe, e adevărat, exprimă și acest profil de nobil dac, deși nu mai mult decît „toți ceilalți daci", deoarece pe Columnă există o multitudine de alte portrete de daci, chiar și comați, care impun prin distincție. Se mai cere a fi relevat și amănuntul inexact prin care Cichorius ține să-și sprijine în plus ipotetica identificare a bătăliei de la Tapae, presupusă a fi fost la Porțile de Fier dinspre Banat spre Hațeg, „la o depărtare de numai cîteva ceasuri de capitala sa, Sarmizegetusa". Or, capitala lui Decebal era în Munții Orăștiei, anume la Grădiștea Muncelului — și nu la fosta Grădiște de lîngă Hațeg, astăzi denumită Sarmizegetusa, în imediata apropiere a Porților de Fier. E adevărat însă, că aceste localizări disjunctive au fost precizate abia mult timp după apariția lucrării lui Cichorius.

Călărețul necunoscut

Identificarea aceasta ipotetică a unui Decebal la Tapae — pusă sub semnul întrebării de Petersen — a fost reluată ulterior de către fostul director al Școlii Române de la Roma, profesor de istorie antică la Universitatea din Cluj, Emil Panaitescu, în lucrarea sa închinată tocmai acestei probleme: **Portretul lui Decebal.** Descriind lupta de la Tapae, el spunea: „Departe, în pădure, unde se văd steagurile dacilor, un pileat, cu trăsături foarte distinse, nu ia

Într-un grup de nobili, unul „este evident personajul principal": regele dac

parte la luptă, nici nu cară răniți, ci observă numai foarte atent și începenit desfășurarea bătăliei. **Acesta e Decebal** [**subl. n.**]. Îndoielile ridicate de Petersen nu sînt justificate. La asemănările acestei figuri cu aceea a lui Decebal, recunoscut în alte scene, trebuie să mai adăugăm încă o observație asupra compoziției artistice. Tabloul scenei XXIV are un ritm determinat de cele două figuri principale: la începutul tabloului, Traian comandînd bătălia, în miezul tabloului, lupta — în toată ardoarea și cruzimea ei — iar la extrema dreaptă, la capătul tabloului, în pădure, figura înțepenită și cu o privire încruntată și întunecată a regelui Decebal. Această alternanță ritmică a compoziției artistului poate fi invocată ca o nouă dovadă pentru a trebui să-l recunoaștem pe Decebal în figura care privește și pare că așteaptă rezultatul încă nedecis al bătăliei".

Ultima observație a autorului e deosebit de interesantă, dar tocmai ea se întoarce împotriva identificării personajului în scena XXIV. Așa-zisul Decebal de la Tapae nu are nici pe departe locul deținut de Decebal cel adevărat în viziunea artistului sau a artiștilor monumentului, care exprimau, de altfel, voința lui Marcus Ulpius Traianus. Decebal apare totdeauna ca un „pandant" al biruitorului, alternîndu-se unul pe altul, însă în ipostază regală, nu pitit, pe din dos. La Tapae, respectivul pileat n-are nici un rost, în afară de acela de a umple golul dintre cei doi copaci ai pădurii din planul al doilea, unde se termină întreg tabloul sintetic al bătăliei, în timp ce în planul întîi, jos, sînt înfățișați dacii care se ocupă cu salvarea răniților; copacul din dreapta încheie tabloul și-l separă de grupul următor al lui Traian. Acest pileat apare izolat și nu ca personajul din toate celelalte secvențe analizate, în care prezența subordonată a altor personaje scoate în relief personalitatea de prim plan a regelui însuși. Pileatul ano-

nim de la Tapae nici măcar nu este prezentat în întregime: e doar un medalion — capul privind spre stînga, cu pileusul pe cap și cu faldurile sumare ale mantalei împrejurul gîtului. Atît. Nici umeri, nici bust. Totul se termină brusc, căci ceea ce reține atenția e scena răniților.

În ceea ce privește celelalte argumente invocate de E. Panaitescu întru certificarea ipotezei formulate de Cichorius și respinsă de Petersen, nici ele nu au temei. Ceilalți daci — pileați și un comat — din imediata apropiere a medalionului, nu pot fi luați în considerare. Steagurile dacice, balaurii — **dracones** — care se înalță în fața lor, nu-l indică neapărat pe rege; sînt numeroase scenele pe Columnă, unde **dracones** sînt purtați atît de pileați, cît și de comați, fără ca Decebal să fie prezent acolo.

În afară de aceasta, însăși simpla comparare a acestui portret cu cele sigure ne arată că pileatul de la Tapae nu poate fi Decebal. El trebuie să reintre în anonimatul său aproape bimilenar, în timp ce Decebal cel autentic trebuie să-și recîștige toate drepturile în iconografia românească.

Un alt dac de pe Columnă, figurînd în scena CXLIII, într-o goană nebună a cailor, a fost identificat, tot de E. Panaitescu, drept Decebal... călare. „Grupul călăreților daci este unul din cele mai interesante. E foarte probabil că cel înconjurat de atîția călăreți daci nu este altul decît Decebal, asupra lui întorcîndu-se privirile și gesturile temătoare ale celor ce îl preced. Avem așadar, pe reliefurile Columnei, o singură dată pe regele dacilor călare. Statura, ca și liniile caracteristice ale lui Decebal, pot fi observate cu ușurință, însă în special atitudinea și poziția centrală, în mijlocul celorlalți, îl indică pe regele dacilor".

Urmărind un atac al ostașilor săi, Decebal pare că vrea să-i recheme

Nu se poate susține argumentația aceasta, fiindcă privirile, ca și gesturile pileaților acestei cavalcade nebunești nu sînt nicidecum concentrate asupra aceluia pe care l-a „decupat" E. Panaitescu, ci înspre urmăritorii lor romani; statura presupusului rege dac nu este asemănătoare cu aceea a lui Decebal din scenele anterioare, detaliile feței nu pledează pentru „caracteristicile" regelui din imaginile certe; în poziție centrală se află și pileatul sculptat sub el, pe planul întîi, care aduce mai mult a Decebal-rege; în mîna lui dreaptă — lipsind însă astăzi, cum lipsesc multe arme din mîinile romanilor și ale dacilor pe Columna milenară — el ținea o lance, ceea ce nu cadrează cu regalitatea; în sfîrșit, scutul acestui pileat, ținut în mîna stîngă este absolut diferit de scutul regal, unic printre toate sculturile Columnei, cel aflat lîngă Decebal cînd se sinucide, în scena CXLV.

„Cel mai frumos și mai nobil..."

Povestea chipului lui Decebal nu s-a sfîrșit. Așa cum am arătat de la început, există și unele reprezentări în busturi. Unul din ele, aflat în Muzeul Vaticanului, în galeria Braccio Nuovo, sub nr. 127, a fost socotit tot de E. Panaitescu drept Decebal, chipul respectiv fiind folosit ca atare și pentru ilustrarea unor lucrări istorice.

Împotriva acestei identificări se ridică însă o serie de obiecții. După cum arată E. Panaitescu, acest bust taciturn se găsește în galeria Braccio Nuovo începînd din anul 1822. A fost adus din **Forum Traiani,** unde guvernul francez — cu autorizația papei Pius VII — a întreprins săpături arheologice. Prin urmare, este o descoperire databilă; nu era cunoscut mai înainte. Examinînd acest bust (așa cum am făcut-o și noi, la Roma), E. Panaitescu a fost silit să constate: „E interesant de adăugat că

partea posterioară a marmurei nu e modelată, ceea ce dovedește că acest cap fusese atașat la un perete. Fiind găsit în Forul lui Traian, unde și acum mai sînt cîteva statui și trupuri fără capete de prizonieri daci, e foarte probabil că acest cap nu aparținuse unui bust, ci mai curînd unei statui, atașată, de exemplu, unui zid al Bazilicii Ulpia".

Or, acest amănunt infirmă el singur posibilitatea ca acest cap, impresionant printr-o vădită posomorîre și tristețe, să fie al regelui dacilor. Bazilica Ulpia — așezată între piața propriu-zisă — în mijlocul căreia se afla statuia ecvestră a lui Traian — și bibliotecile greacă și romană — care cuprindeau la mijloc Columna — fusese împodobită, de jur-împrejur, cu statui reprezentînd — figurativ — provinciile supuse și regii căzuți în sclavie. Bustul în cauză, care nu era finisat și căruia prin urmare i se fixase **un loc secundar** lîngă unul din pereții bazilicii, nu putea să-l reprezinte în acea incintă a slavei traianice pe însuși Decebal, pe cel mai mare și mai vrednic adversar al celui mai bun principe **(optimus princeps).** Acest bust reprezenta, pur și simplu, un **tarabost,** copiat desigur, după chipul viu al unuia din prizonierii de război daci aduși la Roma în triumf și care avea, prin etnicitatea sa, trăsături dacice specifice, în general foarte asemănătoare cu cele ale lui Decebal. La fel trebuie considerate și capetele celor opt **tarabostes** daci, luați din Forul lui Traian și așezați sus pe Arcul de Triumf al lui Constantin cel Mare, aflat între Coloseu și Palatin — același gen de nobili daci, prizonieri, cu mîinile puse una peste alta, distinși printr-un aer deosebit de noblețe. Cel din Braccio Nuovo trebuie să redevină, deci, unul dintre mulții nobili daci ai războaielor daco-romane.

Avînd în ochi și în minte imaginea cea adevărată a lui Decebal de pe Columna lui Traian, să ne apropiem acum de bustul cel mai maiestuos al regelui dac, care de la Roma, din același **Forum Traiani,** a ajuns să împodobească celebrele galerii de sculptură greco-romană ale Muzeului Ermitaj din Leningrad. Această apropiere e cu atît mai necesară, cu cît acest exemplar, aflat astăzi pe malurile Nevei, nu a intrat pînă acum în circuitul portretisticii noastre istorice. Care este povestea lui?

A fost găsit — împreună cu altele — pe la 1855 în Forul lui Traian, intrînd apoi în valoroasa colecție Campana, tot la Roma. A fost descris și făcut cunoscut printr-o admirabilă fotografie, mai întîi de Henry d'Escamps, în lucrarea **Marbres antiques du Musée Campana à Rome** („Marmuri antice ale Muzeului Campana, la Roma"), Paris, 1856, fiind reprodus și în a doua ediție intitulată **Galerie des marbres antiques du Musée Campana à Rome.** Sculptures grecques et romaines (Berlin-Londra, 1868).

Descriind aceste „capete colosale de marmură", d'Escamps le socotește ca aparținînd „regilor daci" și adaugă: „După toate probabilitățile, cel mai frumos și mai nobil din aceste capete reprezintă portretul regelui Decebal...".

W. Froehner, unul din „columniștii" de vază, în lucrarea amintită (1865), acceptă identificarea dacului din colecția Campana drept Decebal. Între timp, însă, colecția respectivă fusese achiziționată în Rusia, pentru Muzeul Ermitaj, din ordinul țarului Alexandru II (1855-1881). Într-un catalog al Ermitajului, din 1901, bustul figurează sub nr. 51, cu mențiunea greșită că „a aparținut, probabil [...] uneia din statuile dacilor care se află astăzi pe Arcul de Triumf al împăratului Constantin de la Roma și care se aflaseră odinioară pe Arcul de Triumf al împăratului Traian".

Astfel stînd lucrurile, raportînd această admirabilă lucrare la imaginile lui Decebal de pe Columnă, se constată o frapantă asemănare cu toate cele sigure. Bustul de la Ermitaj este idealizat, elegant, stilizat. Se menține într-o similitudine izbitoare față de chipurile lui Decebal de pe Columnă, cu fața-i alungită, nobilă, cu ochii adînci și privirea concentrată și dominantă. Pus alături de bustul din Braccio Nuovo, **tarabostul** de la Ermitaj se înalță măreț, ca și cînd ar fi cu un cap mai mare — aceasta, doar ca expresie, deși centimetrii nu diferă categoric: 0,60 m cel de la Vatican, 0,68 m cel de la Ermitaj. Ultimul, însă, finisat perfect, nu era destinat atașării la un perete. Ni-l închipuim printre celelalte capete de daci găsite în Bazilica Ulpia și aflate azi prin diferite muzee, tronînd — așa cum a fost imortalizat regele dac în scena sinuciderii — și atrăgînd admirația tuturora asupra făpturii sale frumoase și dominante, virile, calme, solemne și regale.

Nu pentru a-l întrista și mai mult pe pileatul din Braccio Nuovo, ci pentru a-l înălța pe cel de la Ermitaj, credem și afirmăm că acesta îl înfățișează pe Decebal, regele dacilor. Chipurile sale de pe Columna lui Traian, tot atîtea copii după natură, sînt înfrumusețate și sublimate prin această imagine extraordinar de elocventă. Decebal este astfel bine și definitiv cunoscut, înlăturînd celelalte imagini care dau o idee greșită despre cuceritoarea persoană și personalitate a învinsului lui Traian, dar neînvins în inimile noastre.

ISTORIA — O NECESITATE PENTRU ARTĂ

Acad. ION JALEA, Artist al Poporului

Am fost invitat pentru convorbirea ce o solicitasem maestrului Ion Jalea, în atelierul d-sale. „Vino oricînd. Între orele 9-13 și 15-18 sînt mereu la atelier. Am foarte mult de lucru".

Academicianul Ion Jalea, Artist al Poporului, unul din marii sculptori contemporani — și nu numai din țara noastră — s-a născut la 19 mai 1887 în comuna Casimcea din județul Tulcea. Înaintașii săi, ciobani originari din Săcele-Brașov, urmînd chemarea unui destin urzit poate în zodie de Mioriță, au trecut munții, dogoritoarea cîmpie a Bărăganului și tulburea Dunăre, spre a-și strămuta vetrele în pămîntul aspru al Dobrogei.

Cîte ceva din simțirea înaintașilor săi, din felul lor de-a privi și judeca lumea, s-a transmis și în creațiile urmașului. Operele sale, expuse la Barcelona, Rotterdam, Haga, Paris (unde în 1937 a luat și Marele Premiu Internațional), New York, Zürich, Veneția, Moscova, Budapesta, Belgrad, Atena, Berlin, Praga, Anvers, au stîrnit pretutindeni admirație și elogioase aprecieri. Printre temele abordate, la loc de frunte se află cele de inspirație istorică. Locuitorii municipiului Tulcea se mîndresc cu o impresionantă statuie a lui Mircea cel Bătrîn, operă a maestrului Jalea.

Vizitîndu-l în atelierul d-sale, de la bun început privirea mi-a fost atrasă de un impunător proiect de monument. Un Decebal măreț, scrutînd din șaua calului abia strunit, tăriile unor vaste orizonturi. Cum era și firesc, în preajma monumentului proiectat, discuția a pornit de la Decebal.

Cu atît mai mult cu cît aveam în redacție articolul istoricului A. Decei, care formulează unele puncte de vedere noi asupra reprezentărilor lui Decebal aflate pe metopele Columnei lui Traian. Opiniile celor doi distinși colaboratori reprezintă, deci, un dialog sui-generis între artă și istorie, în jurul aceluiași subiect: Decebal.

— De ce Decebal?

— Din cel puțin două motive. În primul rînd pentru că a fost unul din marii oameni ai istoriei noastre. Și apoi, pentru că — din cîte cunosc — nu există încă o reprezentare ecvestră, impunătoare a vestitului rege dac, pe măsura măreției sale.

— Și de ce ecvestră?

— Se știe că dacii și popoarele din jur erau foarte buni călăreți. Dacii, în special, erau vestiți prin rapiditatea incursiunilor pe care le făceau călări în ținuturile dușmane. Or, asemenea campanii nu se puteau susține cu o oaste pedestră, ci tocmai cu o puternică armată călare. Că dacii erau călăreți se poate vedea și din costumul lor. Aveau pantaloni strînși pe picior și o cămașă pe de-asupra, despicată pe șolduri, tocmai pentru a putea călări ușor.

— V-ați imaginat în vreun fel anume figura lui Decebal?

— Bineînțeles că da, ghidîndu-mă după reprezentările de pe Columna lui Traian și după celelalte statui de daci executate de romani. Știm că dacii aveau o cultură și o civilizație dezvoltată, din care astăzi, pe baza descoperirilor arheologice, putem cunoaște din ce în ce mai multe elemente*.

În reprezentarea mea, Decebal poartă într-o mînă stindardul dac, atestat, de altfel, în mărturii contemporane, iar în cealaltă o armă de luptă din fier. Singura „licență" este pieptarul de piele pe care i l-am pus. Cred, însă, că dacii îl aveau — acum poa-

* Vezi și **Magazin istoric**, nr. 6/1967; 1,9/1968; 6/1971; 1/1972; 2/1974.

te fi regăsit în chimirul sau șerparul purtat de locuitorii satelor noastre.

Desigur, costumul dacilor nu era chiar atît de sărac cum îl arătau romanii. De exemplu, mantaua era, cred, destul de bogată. Nobilii daci, **tarabostes** sau **pileați,** își acopereau bine umerii cu mantii mari, cu falduri. Era și un semn de distincție. Și dacii de rînd, **comați,** aveau mantalele lor, care astăzi au devenit cunoscutele sarici.

— Printre operele dv. figurează multe de inspirație istorică. Cărui fapt se datorește această preocupare?

— Socot o îndatorire de onoare pentru un artist — indiferent de domeniul de manifestare, literatură, muzică, arte plastice etc. — abordarea în creația sa a temelor legate de istoria patriei și poporului său. Pentru sculptor, aceasta este cu atît mai necesară cu cît în țara noastră, cu cîteva excepții, lipsesc monumentele care să ilustreze, și să glorifice momente și personalități importante ale istoriei naționale. Mai ales în București lipsa aceasta de monumente este acută. Amintesc cîteva exemple care îmi vin pe moment în minte: Nicolae Bălcescu, Al. I. Cuza, războiul de independență, unirea din 1918, făurirea și lupta Partidului Comunist Român. În anii socialismului s-au deschis largi posibilități pentru afirmarea multor creatori talentați. Și în sculptură, ca și în toate celelalte ramuri de activitate, s-au obținut realizări remarcabile. Aceasta nu înseamnă că nu e loc și pentru mai mult. Istoria noastră e atît de bogată în evenimente încît artiștii nu vor osteni și nu vor sfîrși niciodată în a le înfățișa în operele lor.

— Uneori această redare nu este lesnicioasă, de exemplu atunci cînd nu există suficiente documente — în special iconografice — pentru conturarea unei imagini precise. Ca în cazul lui Decebal sau Mircea cel Bătrîn.

— Dificultăți există oricum. Nu lipsa iconografiei o socot cea mai importantă. Trăsăturile fizice ale unui personaj pot conta mai puțin. Esențiale rămîn cele morale, sintetizate în creația care-l reprezintă, mesajul pe care artistul vrea să-l transmită prin opera respectivă. Căci, cum bine se știe, nu trebuie deloc neglijate valențele educative ale artei, capacitatea obiectului artistic de-a transmite un anume mesaj publicului. Din această cauză, pe umerii artistului apasă o grea și nobilă îndatorire: aceea de-a fi mesagerul ideilor înalte, generoase în rîndul maselor. Și, după cum s-a dovedit în repetate rînduri, publicul primește și prețuiește doar acele opere care într-adevăr transmit un mesaj autentic. Orice operă de artă care se abate de la viață, de la popor și năzuințele sale, se irosește în gol, ca o vibrație care nu-i a nimănui. Și piere o astfel de operă, fără a lăsa o cît de firavă urmă de trecere a ei prin lume.

— Ce înseamnă de fapt, această trecere prin lume, această istorie a operei de artă?

— Înseamnă prezența ei neîntreruptă în atenția generațiilor succesive, cărora le apare mereu vie, mereu transmițînd ceva. Cei care vin după noi vor afla cîte ceva despre noi, despre sufletul și viața noastră și din cercetarea tablourilor sau sculpturilor pe care le lăsăm moștenire.

Revenind la discuția noastră, îți voi spune că nici determinarea trăsăturilor fizice nu e chiar atît de dificilă cum pare la prima vedere. Mircea cel Bătrîn, de exemplu, avea trăsăturile Basarabilor, care pot fi recunoscute și la Vlad Țepeș și la alți descendenți ale căror chipuri le-am cercetat cu atenție pentru statuia pe care am făcut-o la Tulcea.

Procedeul l-am utilizat și în alte cazuri și s-a dovedit destul de practic. Mi s-a cerut, de exemplu, cîndva, să fac portretul Saftei Brîncoveanu, soția ultimului Brîncoveanu. Ea era din neamul boierilor Balș. . Ca să-i fac portretul cît mai verosimil, am studiat trăsăturile din portretele mai multor femei din familia Balș, prin analogie imprimînd aceste trăsături și chipului Saftei Brîncoveanu. Nu mică mi-a fost satisfacția cînd am aflat un document care îmi confirma că reușisem s-o redau cît mai apropiată de realitate.

Pentru Decebal am cercetat toate reprezentările dacilor de pe Columnă și din alte monumente ale romanilor. Dar, repet, în asemenea situații portretul fizic al personajului respectiv cedează întîietatea portretului său moral. Mihai Viteazul, spre a da un exemplu, este și bărbatul descris și înfățișat în reprezentările epocii, dar, mai mult decît atît, este bărbatul care și-a pus viața în slujba unei idei excepționale, care a trăit și murit pentru afirmarea acestei idei: unirea celor trei trupuri de țară într-un singur stat, puternic, suveran. În orice reprezentare a sa nu se va putea ignora caracterul de excepție al gîndirii și faptelor sale.

— Aceasta presupune o cuprinzătoare cunoaștere a istoriei.

— E chiar necesar ca un artist să posede cît mai multe cunoștințe de istorie. Și nu la modul general, ci, aș putea spune, foarte amănunțit. Aceasta chiar și pentru artiștii care nu tratează deloc teme istorice în creația lor. Căci nici ei nu-și vor putea înțelege niciodată contemporanii, nu-i vor putea niciodată reprezenta cît mai veridic în operele lor, dacă nu vor cunoaște întregul drum parcurs, victoriile și înfrîngerile, bucuriile și necazurile, cîștigurile și pierderile pe care istoria poporului lor le-a consemnat în desfășurarea ei.

Ioan LĂCUSTĂ

Politica de alianţe a P.C.R. în pregătirea şi realizarea insurecţiei naţionale antifasciste

LA UNIRE SUB GLORIOSUL DRAPEL AL INDEPENDENŢEI ŞI LIBERTĂŢII NAŢIONALE

Dr. MIRCEA MUŞAT, Dr. VASILE ARIMIA

Încununare strălucită a eroicelor lupte purtate de-a lungul veacurilor de poporul român împotriva exploatării şi asupririi, pentru dreptate, libertate socială şi naţională, pentru independenţa şi suveranitatea ţării, victoria insurecţiei naţionale antifasciste din august 1944 a fost rezultatul acţiunii celor mai largi forţe sociale şi politice, în cadrul cărora rolul hotărîtor l-a avut clasa muncitoare, în frunte cu avangarda sa revoluţionară — Partidul Comunist Român. Într-un moment hotărîtor pentru soarta ţării, P.C.R. a reuşit să unească la scara întregii ţări, în jurul aceleiaşi platforme de luptă, toate forţele revoluţionare şi patriotice ale poporului român, pentru răsturnarea regimului militar-fascist, eliberarea României de sub dominaţia hitleristă şi alăturarea ei la coaliţia Naţiunilor Unite, salvgardînd astfel cu fermitate onoarea şi interesele vitale ale ţării. Actul istoric al insurecţiei, a cărei amintire va rămîne veşnic în conştiinţa poporului, „transmiţîndu-se — aşa cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — **din generaţie în generaţie ca un simbol strălucit al eroismului maselor populare, al spiritului revoluţionar al comuniştilor, al tuturor militanţilor progresişti din patria noastră", îşi are rădăcinile în realităţile ce au precedat unanima ridicare la luptă a forţelor de bază ale naţiunii române, sub conducerea P.C.R.**

O tactică de luptă clarvăzătoare

Evenimentele din anii 1940-1941 au avut urmări grave pentru soarta țării și a poporului român. În împrejurările complexe de după dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial, cînd se amplificau acțiunile agresive ale Germaniei naziste, România a devenit ținta directă a Reichului hitlerist și a țărilor revizioniste, fiind constrînsă să accepte clauzele odiosului Dictat de la Viena. Cursul evenimentelor internaționale a agravat tensiunea din viața politică internă a României, permițînd cercurilor fasciste și prohitleriste din țară, cu sprijinul direct al Germaniei hitleriste, să instaureze în luna septembrie 1940 dictatura militaro-fascistă* și să subordoneze țara intereselor celui de-al III-lea Reich.

Sub brutala dictatură militaro-fascistă, patria noastră a trăit cei mai întunecați ani din istoria sa modernă. Începînd din octombrie 1940, trupele hitleriste au pătruns în România**. La 23 noiembrie 1940, guvernul antonescian a semnat documentele de aderare a țării la Pactul tripartit, iar la 22 iunie 1941, a împins țara, alături de Germania nazistă, în războiul împotriva U.R.S.S., război nedorit de poporul român.

În acele grele împrejurări, P.C.R. — stegar neînfricat al intereselor supreme ale patriei — s-a situat de la început în fruntea luptei împotriva dictaturii antonesciene, a războiului contra Uniunii Sovietice, pentru alungarea trupelor germane și alăturarea României la coaliția de forțe antihitleriste. Prin promovarea acestei politici, P.C.R. s-a afirmat și de această dată la înălțimea răspunderii sale de principală forță apărătoare a intereselor majore ale națiunii române. Partidul comunist a urmărit cu o neobosită perseverență coalizarea pe baze largi a tuturor forțelor sociale și politice interesate, dintr-un motiv sau altul, în răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și salvarea țării de la catastrofa națională de care era amenințată. Este meritul istoric al comuniștilor de a fi văzut perspectiva eliberării țării de sub dominația fascismului în unirea tuturor forțelor naționale care se pronunțau în acest sens, pe baza unei platforme de luptă comune.

Imediat după instaurarea dictaturii militaro-fasciste, P.C.R. a elaborat o serie de documente, rezoluții, scrisori și circulare, prin care își stabilea o linie politică clară privind sarcinile imediate ale luptei poporului român. Astfel, într-o broșură editată în ianuarie 1941 — arătînd ce au însemnat cele patru luni de guvernare legionaro-antonesciană pentru țară și poporul nostru — P.C.R. a propus o platformă de luptă pentru îndeplinirea căreia se declara „gata să colaboreze pentru oricare revendicare parțială din platformă", punînd ca singură condiție a colaborării „atitudinea față de independența națională a poporului român". Într-o altă broșură, din februarie 1941, intitulată **De la regimul legionar la dictatura militară,** reamintind obiectivele de luptă din documentul anterior, se preciza că „Partidul Comunist Român e gata să colaboreze cu toate persoanele și grupările politice care vor să lupte pentru cucerirea revendicărilor celor mai vitale ale maselor populare, cuprinse în platforma din 15 ianuarie, sau pentru oricare cerință parțială din platformă". Comuniștii puneau și de această dată ca singur criteriu al colaborării, atitudinea față de „lupta împotriva prefacerii României într-o anexă a imperialismului german, pentru independența națională a poporului român, pentru o politică de strînsă amiciție cu Uniunea Sovietică".

În documentele elaborate imediat după declanșarea războiului contra U.R.S.S. — **Manifestul către popor** din 27 iunie 1941, **Circulara C.C. al P.C.R.** din 8 iulie și în **Platforma program** din 6 septembrie 1941 — partidul comunist a chemat poporul la „luptă pentru încetarea războiului, pentru alungarea de pe pămîntul României a ocupanților fasciști germani, pentru răsturnarea guvernului de dictatură militaro-fascistă", precizînd, totodată, tactica și strategia de acțiune corespunzătoare noilor condiții în care se afla țara. Între obiectivele ce corespundeau intereselor celor mai largi pături sociale, P.C.R. înscria: răsturnarea regimului antonescian; formarea unui guvern al independenței naționale alcătuit din reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice; ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite; alungarea trupelor hitleriste din țară și eliberarea părții de nord a Transilvaniei; recucerirea libertăților cetățenești și democratice etc. Garanția realizării obiectivelor stabilite consta în făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare și a unei coaliții naționale antihitleriste și antirăzboinice, la care să participe cele mai diverse forțe sociale și politice, interesate, dintr-un motiv sau altul, în înfăptuirea acestor obiective.

Comuniștii vedeau în făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare nucleul în jurul căruia să se strîngă toate forțele patriotice antifasciste ale poporului român; acestora le revenea sarcina să adopte măsurile practice corespunzătoare transpunerii în viață a obiectivelor stabilite. În platforma din 6 septembrie 1941 se spunea: „Partidul Comunist din România propune lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români, pentru realizarea Frontului Unic Național al

---

* Pentru aceeași perioadă vezi și articolele: **File dintr-un întunecat capitol: dictatura legionară** și **Gangsterii legionari la putere; jaful la ordinea zilei** de Al. Gh. Savu din **Magazin istoric,** nr. 11, 12/1970.

** Vezi articolul **Musafiri nedoriți** de A. Simion din **Magazin istoric,** nr. 1/1974.

poporului român, contra ocupanților hitlerişti şi a slugilor lor trădătoare din țară, pentru cucerirea cerințelor din Platformă, care sînt cerințele cele mai arzătoare şi comune ale poporului român". Ca mijloace concrete de luptă, C.C. al P.C.R. indica: „Împiedicarea producției de război, a transportului de muniții, arme şi armate pentru asupritorii sîngeroşi ai poporului român, pentru războiul lui Hitler; lupta cu arma în mînă împotriva armatei lui Hitler e datoria fiecărui patriot român, care iubeşte libertatea şi independența poporului român. Sabotajul şi luptele de partizani ale poporului român grăbesc zdrobirea ocupanților hitlerişti şi eliberarea țării".

Activitatea desfăşurată de către P.C.R. şi organizațiile de sub influența sa alarma organele de represiune, care consemnau într-un raport din toamna anului 1940 că, deşi partidul comunist „a hotărît să se manifeste numai ca organizație comunistă, lansînd manifeste şi pornind la acțiuni în numele partidului comunist, va căuta totuşi să țină contact cu masele național-țărăneşti şi liberale de jos pentru lupta contra regimului". Pe aceeaşi linie, la 11 noiembrie 1940, procurorul general al Curții de Apel din Timişoara raporta ministrului Justiției, printre altele, că în orașul amintit au fost răspîndite în toate cartierele manifeste comuniste intitulate: **Muncitori**! **Țărani**! **Naționalități asuprite**! **Tovarăşi**! — semnate Comitetul Regional Bănățean al P.C.R. Din acțiunile antifasciste organizate la inițiativa P.C.R., autoritățile trăgeau concluzia că „regionala comunistă din Banat a ținut lugătura cu MADOSZ, dat fiind faptul că partidul comunist sprijină orice acțiune revoluționară a oricărei organizații, indiferent de originea etnică a lor şi de nuanța politică".

„Să ne unim cu toții, în fiecare fabrică, în fiecare cartier, în fiecare sat"

În manifestul **Muncitori**! **Țărani şi intelectuali**! **Tineri ucenici, elevi, premilitari**! semnat de Comitetul Regional al P.C.R. Dunărea de Jos şi difuzat la sfîrşitul anului 1940, după ce se analiza situația grea în care ajunsese țara şi mizeria în care se zbăteau masele muncitoare, ca urmare a politicii legionaro-antonesciene, se punea întrebarea: „Ce e de făcut?" „Să ne unim cu toții — se spunea în manifest, ca răspuns la această întrebare — în fiecare fabrică, în fiecare cartier, în fiecare sat, bătrîni şi tineri, femei şi bărbați, muncitori, țărani şi mici burghezi, români şi naționalitățile asuprite şi să luptăm împotriva dictaturii militaro-gardiste".

Într-un document de la începutul lunii august 1941, C.C. al P.C.R. arăta, printre altele: „... s-a deschis şi în România drumul larg spre realizarea unui singur front unic de luptă al poporului întreg, împotriva ocupanților fasciști". La sfîrşitul aceleiaşi luni, organele Siguranței erau vizibil alarmate, deoarece „conducătorii partidului comunist pornind de la considerentul că Partidul Național-

Țărănesc și Partidul Social-Democrat pot pune umărul pentru a scăpa țara de sub jugul german, au hotărît să scoată un manifest prin care se cerea tuturor elementelor social-democrate și național-țărăniste să ajute muncitorii, avînd cu toții același ideal".

Partidul comunist a reușit să stabilească încă din această perioadă contacte cu liderii P.S.D. și P.N.Ț., ai grupării liberale tătărăsciene, ducînd tratative cu aceștia pe baza obiectivelor din platforma din 6 septembrie 1941. În același timp, conducerea centrală a P.C.R. a dat instrucțiuni organelor sale să stabilească legături și cu cadrele inferioare ale Partidului Național-Țărănesc*.

Comitetul Central al P.C.R. arăta că eforturile făcute în sensul creării unui front național unic antifascist „trebuie sprijinite de întregul activ al partidului, trecîndu-se de urgență la o acțiune de masă, urmărindu-se apropierea de pătura muncitorească a celor de sub influența celor două partide istorice". În numeroase manifeste, P.C.R. chema masele la acțiuni directe împotriva dictaturii militaro-fasciste. Astfel, la începutul lunii noiembrie 1941, organizația Sectorului 1 Galben din Capitală a tipărit și răspîndit un manifest prin care muncitorii erau îndemnați să pornească de îndată la realizarea Frontului Unic Muncitoresc, la crearea, în cartiere și uzine, a comitetelor de Front unic național de luptă; documentul se încheia cu lozinca: „Trăiască Frontul Unic Național al tuturor patrioților din România". În același spirit erau redactate și manifestele tipărite și răspîndite în localități ca: Brașov, Arad, Sibiu, Ploiești etc.

În urma marelui număr de manifeste comuniste răspîndite în numeroase centre importante ale țării și a influenței pe care chemările la acțiune antifascistă o dobîndeau în rîndul maselor, la 3 decembrie 1941, Inspectoratul regional de poliție Iași atrăgea atenția, printr-o circulară, organelor în subordine că în propaganda desfășurată în rîndul maselor muncitorești comuniștii preconizează „formula creării Frontului Unic Național al Poporului Român în care să se încadreze toți militanții și simpatizanții grupărilor democratice".

Anul 1942 a agravat și mai mult situația maselor muncitoare. Uriașele pagube materiale și umane provocate de războiul hitlerist aveau urmări din cele mai grele în rîndul diferitelor clase și categorii sociale ale populației din România, poverile cele mai apăsătoare fiind suportate de muncitori și țărani, de păturile nevoiașe. Într-un document difuzat la începutul anului 1942, P.C.R. aprecia că față de modul cum evolua situația internă și internațională, revolta maselor creștea tot mai mult și partidului comunist îi revenea sarcina să se situeze „în fruntea poporului român și, împreună cu toți dușmanii cotropitorilor hitleriști, să mobilizeze întregul popor într-un singur și puternic front patriotic pentru împiedicarea planului criminal al lui Hitler și Antonescu".

Cuvîntul partidului, răspîndit prin manifeste, prin presa sa ilegală de o mare varietate, prin posturile de radio ilegale, prin propaganda de la om la om, pătrundea în rîndul celor mai largi categorii sociale. Un aport deosebit în cimentarea mișcării de Rezistență și-au adus organizațiile conduse sau aflate sub influența P.C.R.: Uniunea Tineretului Comunist, Apărarea Patriotică

* În privința liniei politice a conducerilor centrale ale P.N.Ț., și P.N.L. și a frămîntărilor din rîndul acestor partide, vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1974.

Cetățeni,
Salvați-vă ȚARA
luptând
contra nemților!

Frontul Plugarilor, MADOSZ-ul, care aveau sarcina ca pe baza obiectivelor Platformei P.C.R. din 6 septembrie 1941 și a Rezoluției C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, să strîngă în jurul lor și să mobilizeze la luptă pe intelectuali, funcționari, studenți, meseriași, mici comercianți etc. Rapoartele organelor de Siguranță semnalau „Frontul Unic Național" ca pe un organism pentru crearea căruia se face „o permanentă și puternică propagandă, la formarea căruia sînt chemate să participe diverse categorii ale populației".

„...Salvează-te de la pieirea sigură!"

Cu ocazia zilei de 1 Mai 1942 a fost editat un manifest: **Către muncitori, țărani, soldați, intelectuali, femei și tineret! Către toți iubitorii de țară!**, semnat Comitetul Frontului Patriotic din Moldova în care, după ce era demascat conținutul guvernării lui Antonescu, se proclama: „1 Mai 1942 să fie chemarea la luptă patriotică a întregului popor român, din toate straturile sociale, fără deosebire de sex, stare materială, vedere politică, religie sau concepție de viață, într-un Front Patriotic, capabil să răstoarne clica trădătoare a lui Antonescu, să elibereze România de sub jugul hitlerist, să oprească concentrările și rechizițiile pentru războiul lui Hitler, să lupte pentru demobilizarea generală, pentru amnistie generală politică, militară și agrară și eliberarea patrioților români din lagăre și pușcării, contra cartelelor și a exportului forțat în Germania, pentru pace imediată cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite și pentru restabilirea libertăților democratice, pentru independența țării". La 16 mai, autoritățile locale raportau răspîndirea de manifeste comuniste semnate **Comitetul din Moldova pentru România liberă**, iar la 22 mai atrăgeau atenția forurilor superioare despre intensa și permanenta propagandă în vederea constituirii unui Front Patriotic al Tineretului. Printre tineri era răspîndit în lunile mai-iunie 1942 (bineînțeles în condiții ilegale), **Buletinul informativ pentru lupta patriotică a tineretului român.** În numărul din 10 iunie 1942, **Buletinul** îndemna pe cititori să se unească într-un Front Patriotic al Tineretului, „pentru alungarea hitleriștilor din țară, salvarea independenței și libertății patriei". Tinerele femei erau îndrumate a „împiedica pe frații și bărbații lor să meargă pe front și să ceară ieftinirea vieții".

Referindu-se la activitatea și influența Partidului Comunist Român în rîndurile tineretului, Prefectura Poliției Capitalei recunoștea, într-un raport din 17 octombrie 1942: „Cu cît încercările conducătorilor germani și români pentru cucerirea tineretului sînt mai accentuate, cu atît partidul comunist își propune să fie activ în lupta sa de atragere a tineretului. Astfel întreg tineretul de sub influența partidului, din școli și universități, asociații sportive, culturale și religioase, cît și cei folosiți la munci extrașcolare și în formațiuni premilitare, are sarcina să accentueze acțiunea de lărgire a cercului lor în rîndul tineretului".

Activitatea comuniștilor urmărea aceleași scopuri ale coalizării tuturor forțelor antifasciste și antihitleriste pe întreg cuprinsul țării — la Arad, ca și la Brașov, la Constanța ca și la Galați etc. Spre exemplu, la Sibiu au fost găsite, la 7 septembrie 1942, manifeste aruncate pe marginea șoselei în care se „instigă la ură împotriva germanilor și împotriva războiului din răsărit" și care „îndeamnă la organizarea unui larg front patriotic care să lupte pentru imediata încetare a războiului antisovietic, pentru independența națională și libertatea poporului".

În condițiile intensificării activității P.C.R. și influenței crescînde a platformei sale de luptă în rîndul maselor, autoritățile încercau să-și sintetizeze concluziile în felul următor: „Mișcarea comunistă a lansat o nouă formulă de activitate: lupta de eliberare. Prin această formulă, Comitetul Central urmărește să determine unele cercuri democratice și antigermane să organizeze comitete secrete de acțiune politică și echipe de luptători care să acționeze sub lozinca «la luptă contra nemților, pentru libertatea patriei»". Aceleași organe de Siguranță — asaltate de înmulțirea materialelor de propagandă comuniste — conchideau în toamna anului 1942: „toate [acțiunile] urmăreau și urmăresc un singur țel: gruparea în jurul partidului comunist a elementelor democratice din fostele partide și în special de la național-țărăniști".

Urmărind și acționînd cu perseverență pentru coalizarea tuturor forțelor patriotice C.C. al P.C.R. se adresa poporului român, cu ocazia celei de-a 25-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, printr-un manifest editat și răspîndit în mase: „Ridicăte la luptă hotărîtă, salvează-te de la pieire sigură, împotriva ocupanților nemți și a slugilor trădătoare de patrie, pentru ieșirea imediată din războiul nemțesc, antiromânesc. Partidul Comunist din România, avangarda clasei muncitoare și a poporului, cheamă pe toți patrioții, fără deosebire de clasă, rasă, convingere politică și sex, toate partidele și organizațiile patriotice, la crearea imediată a **Frontului Patriotic Antihitlerist al întregului popor,** pentru salvarea libertății, independenței și onoarei țării noastre. Cereți conducătorilor partidelor democratice să iasă din pasivitate [...] Partidele național-țărănesc, liberal, social-democrat, comunist, Uniunea Patrioților, toate organizațiile și asociațiile patriotice să se unească în **Frontul Patriotic Antihitlerist al poporului**!".

„...Să opunem forța organizată a poporului"

Un pas important spre unirea forțelor democratice și în același timp un rezultat direct al activității P.C.R. dusă pe multiple planuri și în condiții deosebit de grele, a fost înființarea, în 1942, a organizației Uniunea Patriotică (denumită uneori și Uniunea Patrioților) în care activau numeroși intelectuali, mici meseriași, funcționari etc. Într-un manifest al acestei organizații, difuzat la începutul anului 1943, se arăta că „toți oamenii conștienți din țară s-au grupat în Uniunea Patriotică".

Partidul comunist folosea fiecare prilej pentru mobilizarea tuturor energiilor în vederea formării frontului unic antifascist. Este semnificativ în această privință și faptul că în urma unor noi arestări și transferări în lagăre a unui grup de elemente democrate, Prefectura Poliției Capitalei, opina, într-un raport din 4 februarie 1943: „în cadrul acțiunii de grupare în jurul partidului [comunist] a elementelor din fostele organizații democrate, partidul comunist va exploata și internarea recentă a unui lot de fruntași ai vieții politice de ieri. Elementele fostelor organizații democratice vor fi îndemnate la o acțiune antigermană și antiantonesciană, urmărind și punerea imediată în libertate a foștilor lor șefi politici". În documentele lor, autoritățile erau deseori nevoite să releve abilitatea tactică a comuniștilor în procesul de cristalizare a unui larg front antihitlerist, să remarce eforturile depuse de ei „spre a ușura și netezi calea către înțelegeri chiar mărunte și locale care să aibă drept obiectiv acțiuni antigermane, antiantonesciene și pentru pace". Într-un alt raport al Prefecturii Poliției Capitalei din 23 martie 1943 se aprecia că „în curînd, mișcarea comunistă va reuși să atragă alături de ea toate fostele partide democratice pentru a forma un front comun contra Germaniei".

În același timp, într-un manifest al P.C.R. răspîndit la Brașov se atrăgea atenția: „noi trebuie să ne trezim, să nu ne mai lăsăm înșelați, să opunem forța organizată a poporului împotriva încercărilor dușmanului de a ne paraliza". Și mai departe, răspunzînd celor care așteptau ca eliberarea să vină din afară: „Poporul român nu se poate salva de la pieirea la care îl conduce hitlerismul cotropitor decît prin angajarea sa într-un larg și unic Front Patriotic". Toți oamenii conștienți, țărăniști sau socialiști, comuniști sau liberali, patrioți și democrați erau chemați să intre în acest front, să organizeze pe ateliere și birouri, grupe și comitete patriotice. Prin crearea de astfel de nuclee în fiecare uzină, în sate și orașe, se tindea la acel sistem de organizare pe întreg teritoriul țării, care să cuprindă toate categoriile sociale și politice.

Eforturile pentru înmănuncherea tuturor forțelor patriotice antifasciste erau remarcate și într-o dare de seamă pe perioada aprilie 1942-aprilie 1943 a organelor Siguranței, în care se arăta: „Comuniștii au desfășurat intense acțiuni pentru formarea Frontului Patriotic din care să facă parte comuniștii, național-țărăniștii, liberalii și membrii partidelor democratice".

Accentuarea ostilității maselor populare față de regimul dictaturii antonesciene și de războiul hitlerist, înrăutățirea situației economice a țării, strălucitele victorii repurtate la sfîrșitul anului 1942 și începutul anului 1943 de către forțele aliate antifasciste și în primul rînd de eroicele armate sovietice ce aplicau mașinii de război germane grele lovituri, creșterea mișcării de Rezistență în țările cotropite de hitleriști, însuflețeau lupta poporului român, măreau prestigiul și autoritatea partidului comunist în acțiunea de unire a tuturor forțelor de bază ale națiunii, interesate în salvarea libertății și independenței patriei.

(Va urma)

SESIUNE ŞTIINŢIFICĂ: 30 ANI DE LA FĂURIREA FRONTULUI UNIC MUNCITORESC

FLOREA DRAGNE

În primăvara anului 1944, în condiţiile intensificării acţiunilor antifasciste ale întregului popor român, cînd unirea tuturor forţelor muncitoreşti, democratice, antihitleriste din România devenise o necesitate stringentă în cadrul luptei pentru apărarea intereselor naţiunii şi pentru salvarea patriei, s-a constituit Frontul Unic Muncitoresc, în componenţa căruia au intrat Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat. Acest important moment — încununarea rodnică a acţiunilor desfăşurate de P.C.R. pentru realizarea unităţii mişcării muncitoreşti din România — a reprezentat o contribuţie dintre cele mai importante la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste la 23 August 1944 şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.*

Împlinirea a trei decenii de la constituirea Frontului Unic Muncitoresc a prilejuit o sesiune ştiinţifică organizată în zilele de 25-27 aprilie 1974 de către Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice, Academia „Ştefan Gheorghiu" şi Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. Au participat oameni de ştiinţă, cercetători ştiinţifici, cadre didactice de la institute de cercetare şi învăţămînt superior din ţara noastră, precum şi reprezentanţi ai unor institute de cercetare, şcoli superioare de partid şi reviste teoretice din R.P. Bulgaria, R.S. Cehoslovacă, R.D. Germană, R.F. Germania, R.P. Polonă, Spania, R.P. Ungară, U.R.S.S. La şedinţa inaugurală au luat parte tovarăşii Leonte Răutu, Ştefan Voitec, Constantin Pîrvulescu, Constanţa Crăciun, Ion Popescu-Puţuri, Ştefan Voicu, Miron Nicolescu, preşedintele Academiei Republicii Socialiste România.

Lucrările sesiunii au fost deschise de tovarăşul Leonte Răutu, membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., preşedintele consiliului de conducere şi rector al Academiei „Ştefan Gheorghiu", care a reliefat semnificaţia evenimentului aniversat, rolul determinant pe care l-a avut Frontul Unic Muncitoresc în atingerea obiectivelor luptei antifasciste, în înfăptuirea insurecţiei naţionale antifasciste armate din august 1944. Ion Popescu-Puţuri, directorul Institutului de Stu-

(Continuare în p. 29)

* Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 1/1967, 4/1969, 5/1974.

23 AUGUST 30 ANI

GENERALUL GERSTENBERG PIERDE BĂTĂLIA

General-maior EUGEN BANTEA

În literatura străină consacrată înfruntării care a opus România Germaniei hitleriste, începînd din august 1944 și pînă în mai 1945, un loc aparte îl ocupă un succint, dar dens studiu publicat în numărul 4 din 1960 al periodicului vest-german de specialitate *Südostdeutsche Vierteljahresblätter,* **contribuție rămasă pînă acum neremarcată la noi*.**

Semnat de Ferdinand Ernst Gruber, articolul poartă titlul *Lovitură în gol,* **iar ca subtitlu** *Lupta dusă pentru București în august 1944.* **În revistă se menționează că articolul reprezintă un extras dintr-o lucrare amplă, în pregătire,**

* Studiul mi-a fost semnalat și transmis cu deosebită amabilitate colegială de către cercetătorul Florin Constantiniu, de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga".

consacrată catastrofei suferite de Wehrmacht în sud-estul Europei. Acum un an am aflat însă că autorul ar fi decedat între timp, iar cartea, pare-se, n-a mai apărut.

Caracteristic pentru expunerea lui Gruber este că — spre deosebire de unii colegi de breaslă — el nu pune la îndoială *legitimitatea opțiunii făcute de poporul român* atunci cînd a pornit insurecția, cînd a doborît dictatura fascistă și a lichidat subordonarea față de Reichul nazist. Dacă nu folosește expres termenul de „insurecție", care pînă la sfîrșitul anilor '50 nu pătrunsese în literatura de specialitate din țara sa, în schimb autorul nu recurge la apelațiuni peiorative, neștiințifice („capitulare", „defecțiune" etc.), ci denumește evenimentul „*Umschwung*" — „răsturnare", „întorsătură", „cotitură", „revirIment". Atunci cînd — rareori — citează implicit caracterizările date evenimentului de documente naziste sau epigonice, nu omite să pună termenii respectivi între ghilimele („*Verrat*"—trădare, „*Putsch*"—puci, „*Aufstand*"—revoltă), tocmai pentru a semnala că se distanțează de ei.

Se remarcă, de asemenea, probitatea cu care autorul redă țesătura evenimentelor, el relevă calitățile morale și ținuta demnă a poporului român, a armatei române și a corpului ei ofițeresc. Găsim în compacta sa tratare, e drept, și cîteva inexactități sau inadvertențe — unele semnalate în cele ce urmează — dar ele sînt minore, țin de amănunte factologice și nu afectează substanța fenomenului istoric prezentat. Există toate motivele să presupunem că aceste scăpări se datoresc doar faptului că autorul a avut la dispoziție exclusiv surse de informare germane, în speță documente militare ale Wehrmachtului și ale diverselor oficine naziste. Dar Gruber a manifestat suficientă obiectivitate, scrupulozitate și bun simț științific pentru a sesiza deformările principale existente în sursele naziste utilizate și a evita preluarea lor.

Pasajele din articol care sînt redate textual vor fi culese retras. Din rațiuni de sistematizare, extrasele nu sînt totdeauna în ordinea expunerii lui Gruber; de asemenea, sublinierile mele sînt marcate prin litere aldine, iar întreruperile de text prin trei puncte între paranteze drepte; toate cuvintele din citate care sînt cuprinse în paranteze drepte îmi aparțin, de asemenea.

Onoarea generalului nazist

La început, autorul afirmă că Înaltul comandament al forțelor armate germane (OKW) — care totuși nu avea direct tutelă operațională asupra spațiului român, întrucît grupul de armate german din România era subordonat OKH (Înaltul comandament al armatei de uscat) — și serviciul de spionaj extern ar fi intuit că în România se profilau evenimente defavorabile Reichului. În schimb, Ministerul de Externe, Legația germană de la București și misiunea militară a armatei de uscat germane nu ar fi avut o reprezentare clară a schimbărilor ce se pregăteau în adîncuri în România și îndeosebi în Capitala țării. Gruber arată, de asemenea, că a existat un plan al Berlinului de încadrare militară a întregii „colonii germane de la București", care, chiar dacă a fost aplicat de forurile naziste locale cu întîrziere, a transformat pînă la urmă și pe civilii de origine germană în „victime lamentabile ale unei catastrofe politice și militare".

Căpătăm apoi un amănunt interesant privind desfășurarea evenimentelor în orele ce au urmat imediat arestării guvernanților fasciști:

> „*[...] Dificultăți tehnice pline de consecințe grave se vor fi născut din faptul că emițătorul radio staționar de la Săftica, localitate de lîngă București, unde se afla sediul de schimb al Legației [Reichului], n-a fost în măsură să răspundă întrebărilor presante puse de Berlin [în seara de 23 august], căci ministrul plenipotențiar, care tocmai se afla în reședința de la București [în fapt, anunțat telefonic de la București, plenipotențiarul german, von Killinger, părăsise precipitat Săftica în seara de 23 august]*[1]*, avea în păstrarea sa codul prevăzut pentru această ipoteză, iar legătura dintre Săftica și Legația din București devenise chiar atunci excepțional de dificilă, datorită măsurilor de blocare luate de români*".

Două remarci privind fragmentul de mai sus:

1) În lipsa emițătorului de la Săftica, Berlinul a mai putut probabil comunica cu reprezentanții săi politici și militari de la București, prin alte canale radio, îndeosebi prin cele care aveau punct terminus legația din Calea Victoriei, dar se poate presupune că aceste comunicări nu au beneficiat de facilitățile unui cod, ca acela stabilit pentru Săftica.

2) Fracționarea teritoriului Capitalei și împrejurimilor a fost realizată de trupele române *încă în seara de 23 august;* **bararea posibilităților de deplasare a forțelor germane, ruperea legăturilor dintre ele și centrele lor de comandă, chiar dacă în primele ore n-au fost însoțite, pretutindeni și nemijlocit, de ciocniri armate și utilizarea efectivă a armamentului, au reprezentat însă o formă foarte eficientă de acțiune militară, cu grave consecințe pentru ocupanți,** *marcînd, practic, deschiderea ostilităților române* **contra Wehrmachtului, deci** *începerea efectivă a războiului antihitlerist al României.*

> *„Seara [de 23 august 1944], cînd zvonuri s-au succedat cu grămada, pînă s-a conturat cu aproximație realitatea, generalul de corp de armată Hansen[2], cavaler al Crucii de Fier, reprezentant plenipotențiar al OKW pe lîngă Înaltul comandament al armatei de uscat române [sic!], însoțit de șeful său de stat major, colonelul Dietl, nepot al cuceritorului Narvikului[3], s-au dus la legație ca să discute situația cu Killinger. Generalul Gerstenberg, comandantul Forțelor aviatice germane staționate în România și ataşat aero, și amiralul Tillessen se găseau și ei acolo. Chiar în timpul nopții clădirea legației a fost încercuită de trupe de intervenție române, astfel că ofițerii cu cele mai înalte răspunderi nu mai aveau posibilitatea să iasă din legație și să intre în contact nemijlocit cu personalul comandamentelor aflate sub conducerea lor. Încă înainte fuseseră tăiate legăturile telefonice și astfel legația a fost complet izolată de lumea exterioară. În orele decisive ale nopții [de 23 spre 24 august], după emiterea ordinului Führerului [de a înăbuși insurecția], șefii celor trei misiuni militare [uscat, aviație și marină] erau scoși din acțiune".*

Se remarcă, în primul rînd, că *Legația germană,* **chiar dacă infructuos, în seara de 23 august a apărut fățiș în postura de** *centru de comandă militară,* **ca reședință, de fapt, a comandamentului suprem al forțelor Wehrmachtului din interiorul României, ceea ce a și necesitat ca ea să fie tratată în consecință de către forțele insurecționale române. În al doilea rînd, una din particularitățile insurecției române constă deci în faptul de a fi prins în capcană, concomitent, pe comandanții superiori ai tuturor celor trei genuri de arme ale Wehrmachtului din interiorul României. Dintre ei doar Gerstenberg, noaptea tîrziu, a scăpat printr-un vicleșug, pe care autorul îl descrie astfel:**

> *„Întrucît a dedus că ceva s-a întîmplat totuși, generalul Gerstenberg s-a decis să acționeze.* Dîndu-și cuvîntul de onoare de ofițer german, el a primit de la comandanții gărzilor române permisia de a părăsi legația pentru cîteva ore, pentru ca — așa cum s-a exprimat el — să rețină trupele germane de la acțiuni necugetate. Gerstenberg nu s-a mai întors însă la legație.
>
> *Pe baza misiunii primite de la comandantul superior al sectorului de sud al frontului de est [...], Gerstenberg a purces la înăbușirea «revoltei»".*

Tancurile lipsă la apel

În treacăt fie spus, noi considerăm acest pas ca o *„contralovitură",* **chiar dacă am face abstracție de faptul că forțele române au început practic ostilitățile încă în seara de 23 august prin blocarea obiectivelor germane și întreruperea legăturilor telefonice și telegrafice. Într-adevăr, în zorii zilei de 24 august, încă de la 4,30 a.m.[4], înainte de demararea atacului german (orele diferă după surse: între 6 și 7,30 a.m.[5]), trupele noastre trecuseră la atacarea generalizată a focarelor de rezistență naziste din interiorul orașului (în speță, chiar a comandamentului generalului Gerstenberg — cînd el personal nu mai era acolo — din Splaiul Independenței).**

După enumerarea făcută de Gruber, gruparea de forțe germane era alcătuită din:

a) Trupe scoase din interiorul orașului și aflate sub comanda colonelului von Werder, comandantul pieții (ca veritabili ocupanți, naziștii au avut, paralel sau suprapus celor române, instanțe militare de comandă, ordine și control teritorial în toate localitățile și spațiile României unde fuseseră dizlocați). Semnalăm însă că rapida alarmare a forțelor române și intrarea lor în dispozitivul prevăzut de planurile insurecționale au împiedicat pe inamic să scoată din oraș, pentru a lansa la atac din afară, forțe cît de cît însemnate.

b) Trupe de artilerie antiaeriană aduse din zona Ploiești (puține și ele, căci după primele ore, blocarea căilor de acces și acțiunile declanșate de români în Valea Prahovei, au micșorat considerabil posibilitatea unor deplasări germane compacte).

c) Forțe din Luftwaffe (dacă luăm în considerare unitățile și subunitățile tehnice de aerodrom, artilerie antiaeriană etc. amplasate masiv în împrejurimile nordice ale Capitalei; acestea au format principalul grup aruncat în foc de Gerstenberg).

d) În sfîrşit, Gruber mai vorbeşte despre:

„Tancurile de instrucţie de la Tîrgovişte, folosite de soldaţi germani pentru a pune la curent pe români cu întrebuinţarea armelor grele [...]. Era decisiv de a pune mîna pe tehnica unităţilor blindate [române] de la Tîrgovişte [...] Lovitura aventuristă s-a izbit însă de vigilenţa ofiţerilor români, care apreciaseră marea însemnătate a tancurilor, cel puţin tot atît de exact ca şi Gerstenberg *[...]*. Tancurile de la Tîrgovişte au lipsit de la apel".

O precizare: dacă, într-adevăr, tancurile de acolo au lipsit naziştilor, ele au fost unul din principalele noastre elemente de forţă din bătălia Bucureştilor; detaşamentul motomecanizat dirijat rapid de Marele Stat Major Român de la Tîrgovişte spre zona Capitalei a lovit din flanc şi spate gruparea Wehrmachtului de la nord de Bucureşti şi a jucat astfel un rol însemnat în dezastrul înregistrat de Gerstenberg şi apoi de cel numit la comanda grupării hitleriste, generalului-locotenent de aviaţie Reiner Stahel[6], adus special de la Varşovia, după ce primul a fost de fapt destituit.

„În pofida eşecului de la Tîrgovişte, Gerstenberg, în speranţa că o acţiune pornită prin surprindere va produce o minune, a emis ordinul de a se executa asupra Bucureştilor un atac de STUKA [faimosul avion terorist de asalt], care a demarat în valuri succesive începînd de la 24 august ora 10. Devastările au fost îngrozitoare, numărul celor ucişi considerabil.

Un obiectiv important al atacului l-a constituit Palatul [regal] din centrul oraşului, care, potrivit unui comunicat român publicat în presă ulterior, a fost atins de 25 bombe în corpul principal şi aripi. Au fost distruse clădirile administrative, precum şi instalaţiile electrice, dar în palatul propriu-zis s-au produs pagube relativ restrînse. Suflul exploziilor a spart ferestrele sălii tronului; din aceeaşi cauză, s-a dărîmat parţial baldachinul tronului şi s-au produs şi unele stricăciuni în cabinetul de lucru al regelui. A fost însă aproape total distrusă, împreună cu costisitoarele ei instalaţii şi atenanse, clădirea aflată în grădina Palatului dinspre strada Cîmpineanu, aşa-numita Casă Nouă *[în româneşte în text], construită pentru uzul regelui Carol [II].*

Dar mai grav decît Palatul au fost lovite imobilele din împrejurimi, iar cel mai rău Hotelul Splendid, unde fusese instalată Comenduirea germană a pieţii. STUKA-urile generalului Gerstenberg au potopit cu bombele lor şi alte imobile în care se aflau oficii germane: Camera de comerţ germano-română, Şcoala evanghelică germană, locuinţe din incinta bisericii evanghelice. Doar mulţumită unei întîmplări excepţional de favorabile n-a fost ştearsă de pe suprafaţa pămîntului clădirea principală a Legaţiei Germaniei, în care se refugiaseră sute de germani, căci aviatorii au realizat performanţa unei lovituri în plin, vizavi, la cîţiva metri".

Probabil că, lipsiţi de scrupule ca de obicei, cei care au grupat atacul aviaţiei asupra centrului dens populat al Capitalei n-au vrut să ţină seama că acesta va produce eventual pierderi masive şi propriilor lor conaţionali, militari sau civili. În orice caz, în loc să intimideze şi să paralizeze psihologic pe bucureşteni, atacurile teroriste ale hitleriştilor au avut darul să catalizeze explozia mîniei populare româneşti la adresa ocupanţilor nazişti, iar pe plan juridic internaţional au accelerat desăvîrşirea stării de război intervenită între România insurecţională şi Germania hitleristă, odată cu izbucnirea insurecţiei în ziua de 23 august 1944.

Apogeul încleştării

„În agitaţia alarmelor aeriene care nu apucau bine să se termine şi începeau iar, se interferea vuietul luptei marilor unităţi germane ce se năpusteau asupra Bucureştilor. Spre seară, în centrul oraşului, bătălia *se auzea ca din imediată apropiere. Trupele germane de încercuire primiseră întăriri din portul dunărean Giurgiu. În acest mod, colonelul von Werder a răzbit cu trupele sale pînă în partea centrală a oraşului, cam la 600 metri de Hotelul Ambasador, pentru a elibera pe ofiţerii misiunii armatei de uscat capturaţi acolo. Lovitura de pătrundere a fost însă prea slabă, pentru că a trebuit să fie executată fără armament greu. Românii i-au aruncat pe germani înapoi.*

A doua zi, la 25 august, s-a hotărît soarta lui Gerstenberg. *Către prînz bombardiere americane au atacat aerodromul Băneasa, punctul de sprijin al lui Gerstenberg din vecinătatea nordică a Capitalei. O jumătate de oră mai tîrziu ele evoluau deasupra Bucureştilor, pe un cer senin, în formaţie*

compactă, ca un stol de şoimi victorioşi, după ce spulberaseră aparatele germane de pe sol.

Spre prînz bubuiturile bătăliei încep iar să crească. Se aude un tot mai puternic foc de armament portativ, tunuri antitanc şi mitraliere. Deznodămîntul se apropie de apogeu. Cînd vor sosi, în sfîrşit, tancurile germane ca să despresoare oraşul? Probabil că Gerstenberg are la dispoziţie armament greu, aşa îşi spun unii, căci fără tancuri pînă şi cel mai temerar atac de infanterie nu ar fi decît o lovitură dată în gol [...].

Se stinge cu încetul o zi plină de încordare fizică şi nervoasă. Deasupra oraşului pluteşte un văl de praf şi pîclă, care are luciri galben-roşietice în irizarea soarelui ce asfinţeşte. Soarele de august punctează încă acoperişurile clădirilor înalte. Larma bătăliei se prelungeşte pînă ce se întunecă de-a binelea. Pîrîiturile şi bubuiturile armelor de tot felul încetează abia după ceasurile nouă ale nopţii.

Se aşterne liniştea [...] Noaptea, însă, mai urlă sirena alarmei aeriene. Toată lumea coboară precipitat în adăposturi. Dar nu-şi mai fac apariţia decît două-trei avioane de hărţuială, care se fofilează deasupra oraşului. După ce a pierdut Băneasa, Gerstenberg nu e în stare să facă mai mult".

Importante sînt două punctări ale istoricului vest-german. El consideră în mod expres complexul de lupte din capitala României şi împrejurimi drept o „bătălie" în toată regula, fixîndu-i astfel, în consonanţă cu istoriografia românească, nivelul real — anume, după părerea noastră, strategic. Ziua de 25 august 1944 este prezentată ca momentul culminant al bătăliei, cînd ea practic s-a decis în favoarea românilor — ceea ce, de asemenea, corespunde adevărului şi punctului de vedere argumentat de istoricii români care au tratat tema.

Totodată s-au strecurat în relatare cîteva erori de amănunt, culese involuntar de Gruber din sursele folosite. Astfel, nu există nici un temei să se creadă că gruparea lui von Werder ar fi primit întăriri de la Giurgiu: forţele germane de acolo au fost atacate, imobilizate şi în mare parte anihilate de trupe române. Apoi, forţele insurecţionale române controlau comunicaţiile dintre portul dunărean şi Capitală şi erau în măsură să împiedice transferuri masive de trupe germane[7]; o singură coloană mai însemnată,

Prizonieri germani pe străzile Bucureştiului

venită probabil de la Giurgiu, a reușit să răzbească, dar numai pînă la podul de peste Argeș din dreptul comunei Adunații Copăceni, unde a fost bătută de unități române și silită să facă cale întoarsă[8].

În al doilea rînd, acele izvoare din care s-a inspirat Gruber și care susțin că trupe naziste din afară au pătruns în Capitală sînt inexacte. Trupele lui Gerstenberg din exterior nu au reușit nici un moment să rupă cordonul defensiv român amplasat aproximativ pe malul sudic al lacurilor Băneasa si Herăstrău ce mărginesc spre nord orașul. Dacă la un moment dat s-a auzit zgomot de luptă la 600 metri de Hotelul Ambasador, el nu putea fi decît rezultatul ciocnirilor intense ce aveau loc între trupe române și diversele unități, subunități, comandamente etc. germane fracționate de către ai noștri prin tot orașul și silite să se predea — majoritatea la 25 august — în cazărmile, taberele, barăcile sau imobilele unde se aflau blocate.

De altfel, imprecizia reiese și din termenii folosiți în descriere: într-un loc trupele germane sînt numite *de încercuire*, pentru ca apoi să ni se vorbească despre tentativa *despresurării* lor. În fapt, nici un moment Wehrmachtul n-a fost în stare să creeze un veritabil cerc în jurul Capitalei, iar din 26 august gruparea exterioară germană de la nord a fost cea asaltată din diverse direcții; în interiorul orașului, de la început, majoritatea forțelor germane a fost încercuită de români.

Datarea atacului executat de aviația americană asupra grupării Stahel-Gerstenberg este inexactă. După cum arată nu numai izvoarele noastre, ci și cele americane de primă mînă, bombardamentul aerian a avut loc *la 26 august spre prînz*[9], deci după ce decizia bătăliei pentru București fusese smulsă de români, ceea ce, bineînțeles, nu micșorează eficiența acțiunii desfășurate a doua zi de aviația S.U.A. Trebuie precizat, totodată, că ea a fost una din cele două-trei contribuții nemijlocite date — toate într-un cadru relativ local — de forțe militare externe efortului insurecțional român în aria lui de înfăptuire. Pe un plan mai general, insurecția română a beneficiat, după cum se știe, de efectele uriașei operații ofensive terestre desfășurate de trupele sovietice în acel timp la 300-400 kilometri de capitala României.

Dacă după un raport — puțin deosebit de altele — al generalului D. Oncică, care comanda detașamentul de nord al trupelor române din Capitală, germanii au fost siliți să abandoneze în mare parte încă din 25

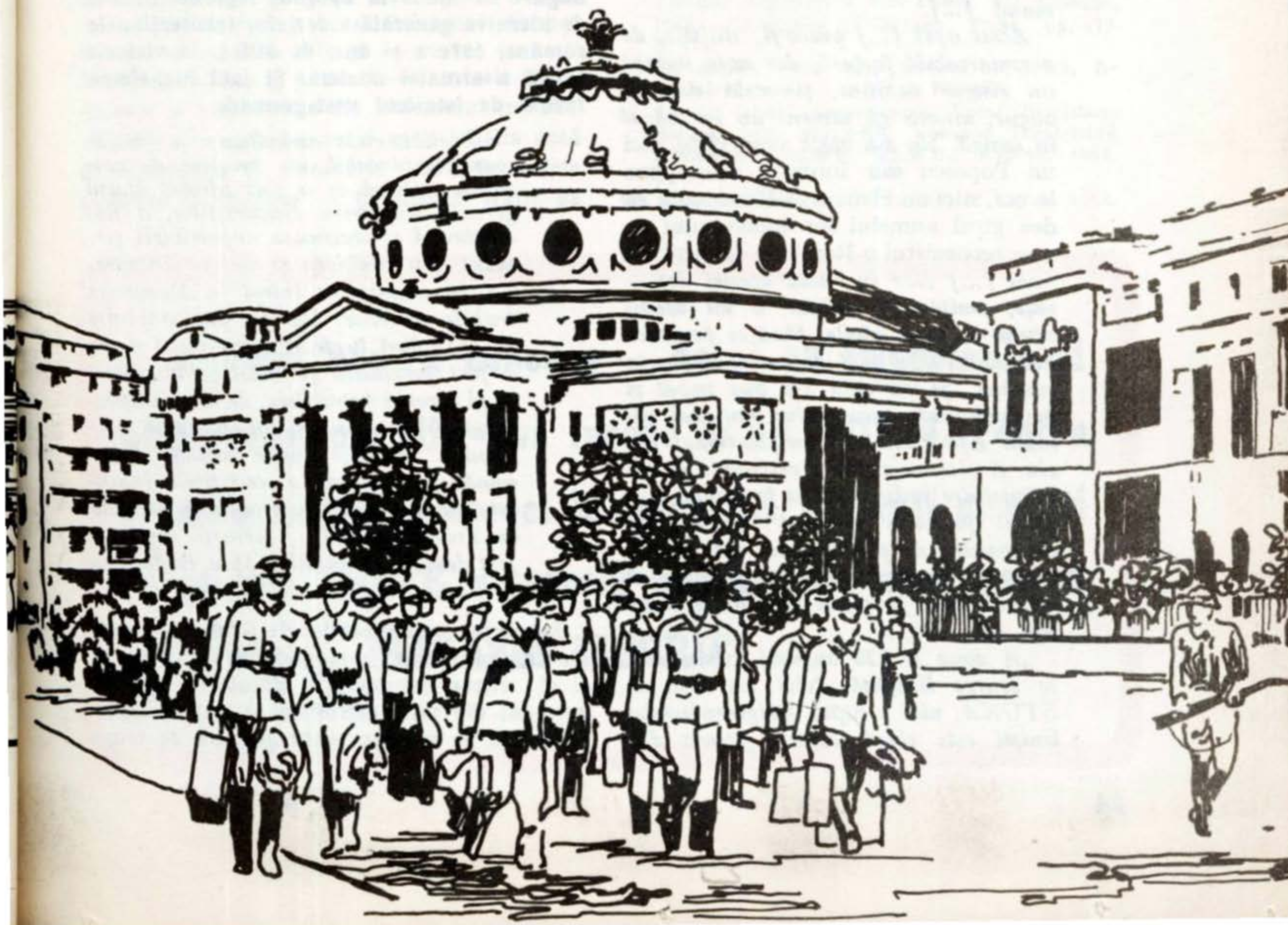

august aeroportul Băneasa (pe care îl controlau din noaptea de 23 spre 24 august), alte documente fixează neîndoios că în orice caz de la 24 august pista era un *no man's land* („țara nimănui") deci absolut improprie decolării și aterizării. Oricum spațial aeroportul a fost smuls de sub controlul germanilor prin ofensiva terestră română.

„Nici un Popescu sau Ionescu"

Autorul rezervă loc și ciocnirii psihomorale — cu substrat eminamente politic — pe care a implicat-o insurecția română. Rîndurile sale în acest sens nu necesită adaosuri sau comentarii:

„De ore întregi postul de radio militar [german] «Ilse II», care este instalat într-o pădure undeva pe lîngă Șoseaua București-Ploiești, cam la 30 kilometri nord de Capitală, difuzează în limbile germană și română o chemare a unui (nou) guvern român: cică în provincie «revolta» a fost zdrobită, «trădătorii» prinși; numai Bucureștii ar mai opune o slabă rezistență, care însă va fi urgent sfărîmată, iar apoi și acolo răzbunarea va lovi cumplit pe cei ce au cutezat să părăsească cauza germană [...].

Acest apel [...] putea fi, stilistic, de o remarcabilă factură, dar avea numai un singur neajuns, și acela de rău augur, anume că nimeni nu l-a băgat în seamă. Nu s-a găsit vreo clipă nici un Popescu sau Ionescu, am spune la noi, nici un Heinz sau Kunz, care să dea girul numelui lor îndemnului de a se reconstitui o Românie favorabilă axei *[...] Dar în ciuda acestei deficiențe, emițătorul militar a tot behăit apelul în toate zările, pînă ce personalul postului a fost capturat de trupe române. Și cu asta s-a pus capăt și poveștii contra-guvernului național român. Așa cum s-a clarificat mai tîrziu, el nici nu existase vreodată. Scurta sa viețuire radiofonică a fost doar produsul fanteziei vreunui individ din campaniile de propagandă, care a dispus să i se traducă într-o românească cursivă acest preparat secretat de mintea sa".*

„A doua zi [26 august], o sîmbătă, se scurge liniștită. Nici un atac de STUKA, nici o luptă. Originea acestei liniști este clară pentru fiecare din noi: germanii au pierdut lupta pentru București. Se mai aud, firește, ici și colo, serii de mitralieră. Par însă ciocniri fără anvergură [...]. Calmul continuă și la 27 august. Forțele armate germane, respinse cu o zi înainte, nu mai sînt capabile să execute vreo contralovitură. Și în sectorul fortificat de la nord de Capitală luptele s-au soldat cu un eșec [pentru Wehrmacht]. Soarta Bucureștilor s-a decis. Misiunea armatei de uscat, a marinei și ofițerii altor mari unități instalați la Hotel Ambasador, sînt siliți să se predea, sînt dezarmați și duși în prizonierat, iar civilii germani internați".

O precizare: liniștea relativă de care vorbește Gruber era valabilă din punctul de vedere al culva care se afla în interiorul Bucureștilor. În cursul dimineții de 26 august au fost reduși la tăcere, zdrobiți prin luptă sau convinși să capituleze fără a se folosi armele, militarii ultimelor focare de rezistență hitleriste din oraș (îndeosebi unități dispuse în zona Obor și a Crematoriului[10]). Dar, într-adevăr, în comparație cu intensitatea bătăliei din 24 și 25 august, ciocnirile finale din 26 au fost, în interiorul Bucureștilor, de amploare mică. În afara orașului, însă, în spațiul Mogoșoaia-Buftea-Otopeni-Săftica-Tunari, înfruntările din zilele de 26 și 27 august au ajuns la apogeu, fapt determinat de ofensiva generală a forțelor insurecționale române, care a și dus, de altfel, la victoria totală a armatei noastre. Și iată încheierea făcută de istoricul vest-german:

„Evenimentele următoare se desfășoară implacabil, cu precizie de ceasornic. După ce a fost zdrobit atacul german împotriva Bucureștilor, a fost sfărîmată și coeziunea împotrivirii germane din Moldova și de pe Dunăre. La 28 august au intrat în București trupele sovietice. Ele au pus stăpînire pe oraș fără lupte. Curînd după aceea a fost pecetluită și soarta Ploieștilor, ca și a zonei petrolifere, de mare importanță pentru ansamblul purtării războiului. Aliate, marile unități ruso-române, aflate într-o irezistibilă înaintare, depășesc arcul carpatic și pătrund în Transilvania [...] Armatei roșii i-a fost deschis drum liber spre Budapesta și Viena [...]".

Succintul epilog schițat de Gruber — veridic în liniile sale fundamentale — necesită și el cîteva considerații. Zdrobirea forțelor germane din zona petroliferă a fost realizată în esență de o importantă grupare de trupe

române pînă la 29 august. În acea seară în Ploieşti, tot timpul stăpînit pînă atunci de unităţi române, au mai sosit dinspre est o divizie română împreună cu o brigadă sovietică de infanterie moto care au dezarticulat un ultim dispozitiv german întîlnit în drum. În următoarele două zile resturile marilor unităţi naziste din această zonă au cedat în faţa asalturilor date de români, sprijiniţi în cîteva puncte de subunităţi blindate sovietice. După datele sovietice la 31 august[11], după ale noastre la 30[12], coloane sovietice de marş au început să intre în capitala României — unde insurecţia înlăturase înainte cu cîteva zile orice prezenţă a Wehrmachtului.

Trupele române nu trebuiau să pătrundă prin luptă în Transilvania, pentru că, de fapt, erau acolo de la începutul insurecţiei (bineînţeles, ele au primit treptat întăriri din interior). Unităţile române au creat un nou front în platoul Transilvaniei şi pe frontierele sud-vestice ale ţării, au menţinut spaţiul de la nord de Carpaţii Meridionali şi vest de Carpaţii Occidentali (partea de sud a Transilvaniei, sudul Crişanei, Banatul). În acest front s-au inserat, de la 6 la 20 septembrie, armatele sovietice ce au afluit, între timp, prin zonele sudice libere ale României. Configuraţia noului dispozitiv strategic creat de armata română odată cu insurecţia a permis ca asaltul pornit asupra Reichului dinspre sud-est să nu aibă a forţa — cu tot ce ar fi implicat ca timp şi pierderi — masivele meridionale şi sud-vestice ale sistemului muntos carpatic. În cadrul acestui asalt bătălia dată în septembrie şi octombrie 1944 de forţele sovietice şi române — în strînsă frăţie de arme — avea să rezolve şi sarcina eliberării părţii de nord-vest a României, unul din principalele ţeluri pe care îl întrevăzuseră pentru viitorul apropiat forţele insurecţionale antifasciste române în august 1944.

1. Cf. Arhiva Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare citată prin sigla AISISP), fond 13, dosarul nr. 1736, telegrama nr. 2756.
2. În Wehrmacht pentru denumirea gradului de general de corp de armată se utiliza termenul de „general" şi apelaţiunea armei de origine. Astfel că traducerea obişnuită la noi „generalul de cavalerie" Hansen nu redă exact sensul pe care îl are în germană.
3. Este vorba de generalul Dietl, comandantul trupelor naziste care au acţionat în nordul Norvegiei în timpul invaziei din primăvara anului 1940.
4. Cf. Arhiva Ministerului Apărării Naţionale (în continuare citată prin sigla: AMAN), fond 321, dosarul nr. 321/3, filele 307, 462.
5. Cf. AMAN, fond 321, dosarul nr. 321/1, filele 3-6; *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukraine* 20.8.-5.9.1944, Band 4, Teil 1, p. 57; Hans Kissel: *Die Katastrophe in Rumänien 1944*, Darmstadt, 1964, p. 121.
6. Vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1968.
7. Cf. AMAN, fond 321, dosarul nr. 321/3, fila 73.
8. *Ibidem*, dosarul nr. 948/1180, filele 93, 152, 155 şi dosarul nr. 948/1181, fila 75.
9. Cf. *The Army Air Forces in World War II, Europe: Argument to V-E Days, III*, Chicago, 1965, University of Chicago Press, pp. 472 şi 475.
10. Cf. AMAN, fond 321, dosarul nr. 325/2, filele 85-86; dosarul nr.321/3, fila 467.
11. *Istoria Velikoi Otecestvennoi Voini Sovetskogo Soiuza*, tom. cetviortii, Voennoe Izdatelstvo Ministerstva Oboroni S.S.S.R., Moskva, 1962, p. 280.
12. *România liberă*, an II, nr. 16, 31 august 1944.

Viitorul nostru concurs — dotat cu importante şi numeroase premii — va începe în nr. 9/1974. Pentru a putea răspunde corect la întrebări, păstraţi şi citiţi cu atenţie TOATE numerele apărute din anul acesta ale revistei MAGAZIN ISTORIC

ORȘOVA — 18 VEACURI DE ISTORIE

Prof. ANA ȘCHIOPU, Prof. DOINA BENEA

Poate nicăieri în țara noastră o așezare omenească n-a împrumutat atît de mult din caracterele naturii înconjurătoare ca Orșova. Este o localitate unică în țara noastră prin cele două coordonate care o definesc: are o vechime atestată de 18 veacuri și, în același timp, este cel mai nou oraș al României socialiste. Între primele file ale cronicii sale de la începutul mileniului I al erei noastre și cele ale orînduirii noastre socialiste stă scrisă o istorie glorioasă, plină de zbucium. Alăturată municipiului Drobeta-Turnu Severin — cu o istorie geamănă — Orșova face parte dintre acele locuri din patria noastră ai căror locuitori — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — **vreme de aproape 2000 ani, „au înfruntat năvălirile, au făcut față greutăților, păstrîndu-și existența, contribuind prin aceasta la menținerea și afirmarea poporului român". Cronica acestui oraș așezat la confluența Cernei cu Dunărea este o secvență elocventă din epopeea poporului nostru pentru existență și continuitate, dusă de-a lungul mileniilor. Armătura pe care se sprijină istoria așezării sînt coloanele trainice, pe care nici un fel de vicisitudine nu le-a putut eroda — aceleași pe care s-a clădit viața întregului popor român: bătălia pentru păstrarea ființei neamului, pentru independența națională și libertatea sa socială.**

Cheie de țări

Situată acolo unde Dunărea se îngustează, între munții pe care, parcă i-a despicat în două, și la încrucișarea drumurilor de uscat care duc către Muntenia și Banat, Orșova pare o santinelă de veghe. Apreciind poziția ei strategică, generalul austriac Veterani, comandantul trupelor imperiale care luptau în 1688 contra turcilor în această zonă, spunea: „Trecătoarea de la Orșova este de o mare însemnătate pentru că aceasta este cheia Transilvaniei, a Ungariei, a Țării Românești, a Serbiei și a Bulgariei".

Așezarea geografică a imprimat localității un destin furtunos încă de la primele sale începuturi. Vestigiile arheologice descoperite aici — un tezaur de monede dacice din argint, fragmente de ceramică geto-dacică — atestă că, pe teritoriul vechii Orșove, a existat o așezare dacică numită Dierna, încă de la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre. După unii filologi — W. Tomaschek, I.I. Russu ș.a. — toponimicul dac s-ar fi format dintr-o străveche rădăcină indo-europeană, **„der"** însemnînd „a crăpa", „a despica," aluzie la străpungerea în această zonă a munților de către Dunăre. Izvoarele literare imperiale romane menționează diferit numele localității. În **Îndreptarul geografic** al matematicianului și geografului celebru Claudiu Ptolomeu, datat la mijlocul sec. II. e.n.. localitatea apare sub numele Dierna. Așezarea este consemnată și de harta **Tabula Peutengeriana**, important izvor istoric al itinerariilor antice, alcătuită la mijlocul sec. III e.n. (250-271).

Ajunși la Dunăre, romanii și-au dat seama de importanța strategică a Diernei; între anii 33-34 e.n. ei au construit un drum care lega Singidunum (Belgrad) de această zonă și care a fost refăcut mai tîrziu, în anul 43, de către împăratul Claudiu iar, apoi, în 93, de către Domițian. Cel care a acordat însă întreaga importanță strategică acestei căi de acces spre Dacia a fost Traian (98-117). O dovedește o inscripție romană — **Tabula lui Traian** — amplasată la intrarea în Cazane amintind o nouă refacere a drumului în anul 100: „Împăratul Caesar, fiul divinului Nerva, Nerva Traianus Augustus, învingător al germanilor, preot suprem... a făcut calea străpungînd munții...". Pe aici, în anul 101, o parte din oștile lui Traian au trecut Dunărea, pe un pod de vase, în Dacia. După lupte grele, romanii au pătruns în Ad-Mediam (Băile Herculane), apoi prin pasul Domașna și cheile Teregovei, la Tibiscum (Caransebeș) și, de aici, spre inima Daciei.

În perioada primului război dacic, romanii au construit aici un castru puternic în care staționa cohorta **Ulpia Brittonum Milliaria.** În jurul acestuia, vechea așezare s-a transformat într-o înfloritoare localitate daco-romană, care a păstrat denumirea Dierna. Orașul a devenit un important nod rutier, legînd sudul Dunării cu cele mai însemnate așezări din Dacia: Drobeta, Napoca, Ulpia Traiana, Porolissum etc. Locuitorii se ocupau cu meșteșugurile, păstoritul și exploatarea pădurilor. Comerțul pe apă a ajuns la o mare înflorire. Pe aici se scurgeau o mare parte din bogățiile Daciei romane spre Capitala imperiului: cereale, aur, piei, miere, ceară etc. Dierna a devenit și o importantă stațiune vamală, după cum rezultă din cîteva vestigii datînd din jurul anilor 150. Orașul a atins apogeul dezvoltării în timpul domniei lui Septimius Severus (193-211), cînd i se conferă rangul de Municipiu.Evenimentul a fost consemnat într-o inscripție votivă dedicată zeilor Aesculap și Hygeia, descoperită la Apulum, și în care este pomenit numele unui personaj, Lucius Julius Bassinus, avînd printre alte funcții sacerdotale și pe aceea de preot al municipiului Dierna.

Din avanpost dacic, orașul a devenit astfel un important punct strategic roman. Orașul a continuat să-și păstreze funcția de străjer al securității navigației pe Dunăre și pază dinspre nord și după retragerea lui Aurelian în sudul fluviului. Continuitatea populației daco-romane în Dierna, după retragerea administrației și legiunilor romane este confirmată de numeroase vestigii: tezaure de monede de bronz din vremea urmașilor lui Aurelian, Constantin cel Mare, morminte ale unei populații care practica ritul și ritualul de înmormîntare roman etc. Mai tîrziu, în timpul domniei lui Justinian (527-565), după marea invazie a hunilor la Dunăre, cetatea a fost chiar restaurată — împreună cu altele din această zonă.

Puternici și bine făcuți...

Dispariția Diernei romane sub puhoiul năvălirilor popoarelor migratoare n-a dus și la dispariția populației din această zonă. Pe vatra vechiului oraș viața a continuat să se desfășoare. Fragmentele de ceramică, pietrele de rîșniță pentru măcinarea cerealelor, semințele carbonizate, oasele de animale domestice care s-au păstrat în incinta străvechiului oraș Orșova dovedesc că în sec. VII-IX așezarea a continuat să fie locuită, populația îndeletnicindu-se cu agricultura și creșterea vitelor. Mai tîrziu, în sec. X, viața economică și socială s-a înviorat din nou. Izvoare istorice consemnează în această zonă o cetate, Ursuoa (probabil Orșova), care făcea parte din voievodatul lui Glad. Cu toată presiunea exercitată de regalitatea maghiară, populația românească a continuat să-și ducă existența și în sec. XI-XIV, fapt dovedit de o serie de izvoare scrise. La 1244 se pare că vechea cetate Orșova a fost refăcută.

La sfîrșitul sec. XIV, dinspre sud a apărut amenințarea otomană. În 1408, Pippo Spano, banul Severinului, a fortificat puternic Or-

șova. O informație datînd din 1430, arată că garnizoana de aici era formată din 30 pușcași (tunari) și peste alți 300 soldați și slujitori, efectiv comparabil cu al celorlalte cetăți din această zonă: Severin, Mehadia etc. Apărarea ținuturilor din preajma Porților de Fier a fost preluată apoi tot de un ban al Severinului, Iancu de Hunedoara, și de fratele său Ioan, care, în fruntea celor opt districte de români, au ținut piept turcilor. La 30 noiembrie 1444, Iancu a emis un document din cetatea Orșova prin care întărea stăpînirea Mănăstirii Tismana asupra unor moșii din partea locului.

Aproape un secol de aici înainte Orșova a fost printre cetățile care au rezistat asaltului otoman. Abia la 1542, după zdrobirea regatului maghiar de către turci, cetatea a fost cucerită. Două veacuri Orșova a suferit ororile războaielor turco-austriece. Îndurînd asupririle alternative ale celor două imperii, locuitorii Orșovei și-au păstrat limba, portul, obiceiurile și o nestăvilită sete de libertate. Referindu-se la acest fenomen, istoricul austriac Fr. Griselini arată că românii din această zonă „sînt la trup puternici și bine făcuți, au o înfățișare pitorească și bărbătească [...] Poate că greutățile vieții pe care au trebuit să le înfrunte i-au făcut să adopte în acea vreme un salut pe care îl considerăm foarte sugestiv: «Pace și sănătate!»". Înfruntînd vicisitudinile, opunîndu-se oprimării naționale și sociale, localnicii și-au conservat esența națională; în 1743, autoritățile austriece atestau că în districtul Orșova toate cele 37 localități sînt românești.

Puțin mai tîrziu, în 1768 teritoriul din sud-estul Banatului a fost transformat într-un confiniu (teritoriu) militarizat. Locuitorii trebuiau să asigure contingentele de grăniceri, fiind supuși la recrutări permanente, la impozite din ce în ce mai mari, mai ales în perioada războaielor napoleoniene. În această perioadă s-au întețit răscoalele antihabsburgice (în 1737 o astfel de mișcare cuprinsese și Orșova alături de Mehadia și Slatina). În ianuarie 1807 un detașament de grăniceri români a refuzat să tragă în răsculații sîrbi din această zonă. Un an mai tîrziu, a avut loc răscoala antihabsburgică de la Krușița. Căpitanul Pîrvu Jumanca a alcătuit un plan prin care preconiza eliberarea Banatului și Transilvaniei și unirea lor cu Muntenia și Moldova. La răscoală — de care nu era străin nici principele Serbiei, Karagheorghe — urmau să participe și 5 000 oameni de prin părțile Orșovei și Mehadiei. Mișcarea a fost înăbușită și printre victimele represiunii este citat și Toma Scripete, dintr-un sat de lîngă Orșova.

„...merită toată admirația"

Începuturile epocii moderne fac ca ideile de emancipare națională și socială să se răspîndească tot mai mult și în această parte a țării. Locuitorii Orșovei și ai satelor dimprejur au privit cu simpatie mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu. Acesta trecuse cu cetele sale de panduri prin Orșova între 1806-1812, pentru a lupta alături de sîrbii răzvrătiți împotriva pașei din Belgrad. În 1815, Tudor Vladimirescu scria din Orșova, unde era interesat în comerțul cu cereale, vite, și ceară, lui Glogoveanu referitor la fărădelegile turcilor comise aici: „Hoțomanii de la Ada-Kaleh au prădat lumea de la noi; și de la mine și de la dumneata au luat toate bucatele și tot ce au găsit însă și pe oameni i-au pedepsit tare" Locuitorii orașului au dat ajutor revoluționarilor munteni de la 1821, iar după înăbușirea mișcării, numeroși panduri s-au adăpostit la Orșova.

Revoluția de la 1848, la care bănățenii au participat sub conducerea lui Eftimie Murgu, a găsit un larg ecou și în rîndurile orșovenilor. Orașul a fost locul de întîlnire al unor fruntași revoluționari români și maghiari, care au chemat populația la luptă împotriva absolutismului habsburgic. Făclia emancipării naționale și sociale, a luptei pentru unirea cu România a continuat să ardă neîntrerupt și aici, ca și în întreaga Transilvanie, și în deceniile următoare. Iar în august 1916, cînd trupele române au trecut Carpații, populația Orșovei le-a primit cu însuflețire. Bătălia pentru cucerirea orașului, încredințată generalului Ion Dragalina, comandantul Grupului Cerna, a început în noaptea de 14/15 august și s-a încheiat după o săptămînă de lupte crîncene cu Brigada 145 austro-ungară. La 13 septembrie trupele române au trecut la apărarea eroică a zonei. De abia după două luni, în fața unui inamic mult superior numericește și obligați de replierea generală a frontului, ostașii români au fost nevoiți să se retragă. Referindu-se la vitejia de care au dat dovadă, corespondentul militar al ziarului **Norddeutsche Allgemeine Zeitung** scria: „Purtarea românilor de la Orșova, și în general a întregii armate românești de la 1916, merită toată admirația". Peste doi ani, visul multisecular — unirea tuturor românilor — avea să se îndeplinească: la 1 decembrie 1918, Transilvania proclama unirea cu patria mumă.

Numeroase documente confirmă că mișcarea revoluționară din acest oraș a fost strîns legată de acțiunile de luptă ale muncitorilor din marile porturi ale țării, ale celor din întreprinderile industriale din Reșița, Timișoara, Arad, Anina. Sub conducerea comuniștilor, oamenii muncii din Orșova au luptat împotriva dictaturii militaro-fasciste, organizînd curajoase acțiuni de sabotaj, difuzînd manifeste și publicații editate de P.C.R. în anii ilegalității.

* * *

La capătul a 18 veacuri de zbuciumată istorie, orașul de pe Dunăre a renăscut — Orșova redivivă! Replica socialistă pusă în cumpăna istoriei acestei așezări este și va

rămîne o mărturie a societății noastre contemporane: vechea localitate, intrată în perimetrul lacului de acumulare al Sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier, a renăscut la cîțiva kilometri. La indicațiile conducerii de partid și de stat a fost înălțat cel mai nou oraș al țării, beneficiar al civilizației și confortului modern. Aici au fost clădite 4 000 locuințe, numeroase așezăminte social-culturale, sanitare, comerciale etc. Un singur exemplu din viața economică a orașului este concludent: Țesătoria „Cazanele" produce azi de aproape 20 ori mai mult decît în 1948, avînd de zece ori mai mulți salariați decît la data naționalizării. Cronica aproape bimilenară a orașului este o elocventă lecție de istorie. Pentru locuitorii Orșovei cuvintele rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu la întîlnirea cu oamenii muncii din județul Mehedinți în mai 1972 au avut o rezonanță deosebită: „Cunoașterea istoriei, prețuirea ei constituie un important factor de educație, un izvor de învățăminte și, totodată, un îndemn de a face totul pentru a duce mai departe făclia civilizației materiale și spirituale, de a înălța tot mai mult edificiul socialismului și comunismului în România".

În p. 26: *inscripția votivă descoperită la Apulum (Alba Iulia), care atestă ridicarea Diernei la rangul de Municipiu de către împăratul Septimius Severus*

SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ: 30 ANI DE LA FĂURIREA FRONTULUI UNIC MUNCITORESC

(Urmare din p. 17)

dii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. a prezentat referatul științific Tradițiile unității mișcării muncitorești și ale partidului politic al clasei muncitoare din România. *Trecînd în revistă principalele momente ale istoriei clasei muncitoare din țara noastră de-a lungul a peste 8 decenii, vorbitorul a evidențiat drept una din trăsăturile fundamentale ale întregii mișcări muncitorești din România, faptul că, în momentele hotărîtoare ale procesului revoluționar, clasa noastră muncitoare a dovedit o deplină înțelegere a imperativului de a acționa în strînsă unitate politică, ideologică și organizatorică. Tovarășii profesor Grigore Comartin și profesor Nicolae Petreanu de la Academia „Ștefan Gheorghiu" au prezentat referatul științific* Experiența Partidului Comunist Român în realizarea alianței mișcării muncitorești cu forțele democratice și progresiste în lupta pentru independență națională, progres economic și social, *iar Ion Ceterchi, vicepreședinte al Academiei de Științe Sociale și Politice și Elena Florea, cercetător științific principal la Institutul de Științe Politice și de Studiere a Problemei Naționale au susținut referatul științific* Națiunea socialistă și rolul ei în dezvoltarea societății românești contemporane.

Dezbaterile pe marginea referatelor prezentate, ca și în cadrul celor două mese rotunde pe temele: Rolul partidului marxist-leninist în făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare *și* General și particular în lupta forțelor democratice progresiste împotriva imperialismului, pentru independență națională și progres, *la care au luat cuvîntul un mare număr de participanți atît din rîndul invitaților din țară cît și al oaspeților de peste hotare au reprezentat un amplu și valoros schimb de opinii asupra problemelor care au făcut obiectul acestei manifestări științifice.*

Cuvîntul de închidere a sesiunii a fost rostit de tovarășul Ștefan Voitec, membru al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului de Stat. Mulțumind cercetătorilor de peste hotare pentru participarea la sesiune, arătînd că această prezență constituie încă o expresie a relațiilor frățești internaționale care leagă partidul nostru de celelalte partide comuniste și muncitorești, vorbitorul a evidențiat originalitatea formelor și mijloacelor folosite de P.C.R. pentru înfăptuirea unității de clasă în patria noastră, în condițiile specifice de la noi, experiența clasei noastre muncitoare înscriindu-se astfel ca o contribuție la îmbogățirea tezaurului teoretic și practic al mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Subliniind semnificațiile deosebite ale sărbătoririi a trei decenii de la crearea Frontului Unic Muncitoresc în preajma celor două mari evenimente din viața poporului nostru, a 30-a aniversare a eliberării patriei de sub dominația fascistă și Congresul XI al P.C.R., vorbitorul a evidențiat faptul că astăzi, Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, își îndeplinește cu consecvență, fermitate, principialitate marxist-leninistă, înalt spirit de răspundere, rolul de forță politică conducătoare a societății noastre. Recentele măsuri adoptate de plenara C.C. al P.C.R. din martie 1974, privind perfecționarea activității organelor supreme ale partidului și statului nostru, marchează un nou moment, de însemnătate istorică, în opera de cimentare a legăturii dintre partid și popor, în lupta măreață pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României.

Cărți sosite la redacție

● **Miron Constantinescu, Ovidiu Bădina, Ernö Gall — GÎNDIREA SOCIOLOGICĂ DIN ROMÂNIA.**

Ediția a II-a revăzută, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974: *dezvoltarea gîndirii sociologice românești, din sec. XVII-XVIII și pînă astăzi.*

● **REPREZENTANȚELE DIPLOMATICE ALE ROMÂNIEI,** vol. III.

Editura Politică, București 1973: *publicat de un grup de autori — colectiv de coordonare* **Vasile Gliga, Constantin I. Turcu, Arthur A. Vaisman** — *volumul, consacrat perioadei iunie 1948-martie 1973, reflectă „impresionanta cronică a creșterii neîntrerupte a relațiilor și reprezentării diplomatice a României în anii postbelici, ca urmare a politicii consecvente duse în acest sens de partidul și guvernul țării noastre".*

● **Silvia Marinescu Bîlcu — CULTURA PRECUCUTENI PE TERITORIUL ROMÂNIEI.**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: *una din cele mai reprezentative culturi din cursul mileniului IV î.e.n., formată pe pămîntul patriei noastre, în centrul și vestul Moldovei și sud-estul Transilvaniei.*

● **Vasile Drăguț — HUMOR.**

Editura Meridiane, București, 1973: *unul din cele mai ilustre monumente ale artei medievale românești.*

● **Constantin Corbu — ȚĂRĂNIMEA DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1848-1864.**

Editura Științifică, București, 1973: *momente semnificative din istoria frămîntărilor țărănești din preajma reformei agrare de la 1864.*

● **PAGINI DE VECHE ARTĂ ROMÂNEASCĂ,** vol. III.

Editura Academiei R.S.R., București 1974: *lucrarea, bogat ilustrată, reunește studiile „Sculptura în lemn brîncovenească" de* **Florentina Dumitrescu** *și „Un caiet de modele de pictură medievală românească" de* **Teodora Voinescu.**

● **Camil Mureșan, Alexandru Vianu — PREȘEDINTE LA CASA ALBĂ.**

Editura Politică, București, 1974: *de la George Washington la Richard Milhous Nixon, fișele biografice ale tuturor președinților S.U.A.*

● **CULEGERE DE TEXTE PENTRU ISTORIA UNIVERSALĂ,** vol. II.

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974: *perioada 1848-1918, oglindită în documentele epocii, prezentate de un colectiv de autori, coordonator conf.* **Camil Mureșan.**

● **ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN CRAIOVA.**

Seria istorie, geografie, filologie: *primele două volume (pe anii 1972 și 1973) din publicația uneia dintre cele mai tinere universități din țară.*

11 581 răspunsuri și cîteva concluzii

Nouă + șase... Cititorii noștri își amintesc, desigur, că așa deschideam ultimul concurs organizat anul trecut de revista **Magazin istoric.** Alcătuit din două părți, concursul se adresa, prin primele nouă întrebări tematice, cunoștințelor de istorie ale participanților, în vreme ce, prin ultimele șase întrebări, viza preferințele lor. Doream astfel să cunoaștem și pe această cale opiniile cititorilor, aprecierile lor, raportate de astă dată direct la articolele apărute în cele 12 numere din anul 1973. O dorință firească, mereu încurajată de marele număr de cititori statornici pe care-i are **Magazin istoric,** oameni cu pregătiri, profesiuni și preferințe deosebite, și ale căror propuneri, sugestii și observații critice cuprinse în scrisorile ce ne sosesc din toată țara, unele și din alte colțuri de lume, ne sînt un real stimulent și ajutor prietenesc.

Și iată că dorința ne-a fost mai mult decît îndeplinită. Concursul s-a dovedit nu numai un interesant mijloc de afirmare a bogatelor cunoștințe de istorie pe care le posedă mulți dintre cititorii noștri, ci — relevînd în egală măsură pasiunea ce o au pentru Clio — și un binevenit prilej de a ne face cunoscute părerile lor despre tematica și realizarea publicistică a revistei; el a reprezentat astfel un larg sondaj de opinie. Toate cele 11 581 scrisori sosite pentru concurs au cuprins, pe lîngă date legate de întrebările tematice, și indicarea — așa cum i-am rugat pe participanți — a cîte trei materiale de istorie națională și, respectiv, de istorie universală care le-au plăcut cel mai mult din numerele apărute în anul 1973. Pentru noi, redactorii și colaboratorii revistei, sînt deosebit de îmbucurătoare și nu mai puțin emoționante grija și interesul cu care fiecare din cei peste 11 500 cititori a găsit răgazul necesar să se oprească asupra acestor probleme și să ne comunice opțiunile sale.

Gama de preferințe e largă. Este firesc, avînd în vedere infinitatea de subiecte pe care le oferă istoria și al căror ecou se vrea a fi și revista noastră. Dar din ansamblul acestei diversități se desprind o serie de coordonate rezultate din interesul comun pe care cititorii îl au pentru marile teme. În selecția personală făcută de participanții la sondaj, tocmai articolele consacrate acestor teme s-au bucurat de larga lor adeziune, întrunind, ca să spunem astfel, cele mai multe sufragii. Pe acest teren s-au întîlnit, în primul rînd, preferințele muncitorului ca și ale profesorului, ale liceanului ca și ale țăranului cooperator, gîndurile tehnicianului chimist ca și ale ostașului, „voturile" exprimate de tineri și vîrstnici.

Dar să ne oprim ceva mai amănunțit asupra acestor opțiuni, așa cum se conturează ele din sinteza răspunsurilor date de participanții la sondaj.

Din marele număr de articole pe teme de istorie națională apărute anul trecut în revista noastră, primul loc în ierarhia preferințelor cititorilor îl deține grupajul prin care **Magazin istoric** a marcat — în cuprinsul mai multor numere (7-10) — aniversarea a **300 ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir.** Varietatea tematică a grupajului, prezența unor articole semnate de autori cu o largă competență în reliefarea multiplei personalități a marelui domn-cărturar, însoțite de facsimile, portrete și fotografii inedite sau mai puțin cunoscute au găsit — după cum se vede — un larg ecou în rîndurile cititorilor.

În tabloul aprecierilor, locuri de frunte ocupă, de asemenea, grupajele consacrate **domnitorului Unirii, Alexandru Ioan Cuza** (nr. 5), **marelui democrat revoluționar Nicolae Bălcescu** (nr. 4-6) și, într-un context mai larg, **revoluției de la 1848** (nr. 3-7).

Consemnînd preferințele cititorilor noștri, este necesar să menționăm în continuare, — în ordinea în care au făcut-o participanții la sondaj — articolul despre **Mircea cel Bătrîn** (nr. 1). După cum se cuvine să amintim — ținînd seama de numărul aprecierilor întrunite — **Cronica în piatră de la Adamclisi** (nr. 12), relatările despre **viața și dramaticul sfîrșit al lui Aurel Vlaicu** (nr. 9), evocarea unor episoade mai puțin cunoscute din tumultoasa existență a lui **Mihai Viteazul și a familiei sale** (nr. 4), reliefarea personalității unuia din strălucitii ctitori de țară — **Bogdan I** (nr. 2) și paginile din **memorialistica lui Valeriu Branițte** (nr. 7, 9 și 10).

Din gama largă de articole cu teme din istoria de azi a României, cititorii au acordat, în scrisorile lor, o deosebită prețuire evocărilor sau paginilor de amintiri despre **lupta revoluționară a clasei muncitoare, despre activitatea neînfricată a comuniștilor în anii ilegalității** (nr. 2 și 11) și reconstituirii unor momente ale **actului istoric de la 23 August 1944** (nr. 8).

Selecția făcută de participanții la sondaj confirmă, deci, încă odată că tocmai prin ceea ce are măreț și puternic, prin marile ei teme perene istoria este aproape de inimile și dorințele cititorilor. Făuritorii noii istorii a României, urmașii celor care, generație de generație, ne-au lăsat un trecut cu care ne mîndrim, găsesc în măreția acestui trecut nesecate izvoare de învățăminte și de energie pentru activitatea lor creatoare de înfăptuire

entuziastă a politicii partidului comunist și în același timp, o mai profundă înțelegere a luminoaselor sensuri ale prezentului socialist.

Semnificative pentru reliefarea interesului cu care masele de cititori urmăresc problematica revistei sînt și răspunsurile date la întrebările privind articolele de istorie universală. Din variatul registru de materiale pe aceste teme apărute în cele 12 numere ale **Magazinului istoric** din anul trecut, cei mai mulți dintre participanții la sondaj s-au oprit în primul rînd asupra serialului consacrat ultimelor zile ale vieții unei mari personalități a Franței contemporane, **Charles de Gaulle** (nr. 1 și 2). Imediat, în ordinea preferințelor exprimate de cititori, vin cîteva dintre memoriile și articolele consacrate unor momente din dramatica istorie a celui de-al doilea război mondial: suita de extrase din **memoriile lui Ciano** (nr. 5-9), reconstituirea dramaticelor împrejurări care au dus la **înfrîngerea Franței în 1940** (nr. 2 și 3), **însemnările unui fost kamikadze** (nr. 9), articolele despre **tragica vinere neagră — din 30 septembrie 1938 — de la München** (nr. 9) și despre **operația „Barbarossa"** (nr. 5).

Tentația de a oferi o imagine cît de cît cuprinzătoare a opțiunilor cititorilor — așa cum se configurează ea în scrisorile primite — ne îndeamnă să nu ne limităm nici la acest capitol numai la stricta menționare a articolelor situate pe primele locuri. În raport de opiniile exprimate, este cazul să menționăm și evocarea **bătăliei de la Maraton** (nr.3), articolul despre **ultima zi a lui Robespierre** (nr. 8), **dicționarul istoric consacrat descoperitorilor lumii noi** (nr. 4-6). Și lista s-ar putea lungi, sinteza sondajului cuprinzînd și alte numeroase titluri de materiale pe care cititorii le-au socotit interesante atît ca tematică, cît și ca mod de abordare și realizare publicistică. O astfel de enumerare ar depăși, însă, cu mult spațiul acordat scurtelor noastre concluzii.

Aceste concluzii se cer, desigur, confruntate și completate și cu opiniile altor cititori, pe care le găsim în numeroasele scrisori ce ne sosesc zilnic la redacție și pe care le așteptăm în continuare cu același viu interes, în amplul dialog purtat în permanență cu cei ce ne citesc.

Valeriu BUDURU

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ Muzeul Peleș

Peste 440 000 vizitatori sau, altfel spus, un număr de oameni de aproximativ 34 ori mai mare decît populația orașului Sinaia, au urcat, în cursul anului 1973, aleea prunduită ce duce spre Muzeul Peleș. Aproximativ 120 000 din ei au fost oaspeți veniți din toate colțurile lumii.

Deschis marelui public, castelul construit în două etape, între 1875-1914, își primește vizitatorii, oferindu-le o mare varietate de exponate: „Am putea socoti Peleșul, ne declara tovarășul director Dan Popa, *drept un loc de întîlnire a istoriei cu arta, un prilej rar pentru vizitator de a vedea reunite, în același ansamblu, majoritatea stilurilor artistice europene din secolele XVI-XIX". Într-adevăr în construcția și în decorarea interioarelor castelului se regăsesc elemente din cele mai variate stiluri: neo-renașterea germană, care constituie elementul predominant, se contopește armonios cu alte neo-stiluri, reluări după renașterea italiană și engleză, barocul german, stilul Ludovic XIV, rococoul francez, stilurile hispano-maur, turcesc etc. O vizită în muzeu devine, astfel, o inițiere și familiarizare cu cîteva din momentele cele mai semnificative ale istoriei artei din Europa.*

Pe lîngă munca de îndrumare a vizitatorilor, ne relatează în continuare directorul muzeului, colectivul de muzeografi desfășoară și o susținută activitate de cercetare, orientată în special spre valorificarea științifică a patrimoniului muzeal. De anul trecut, Peleșul a luat inițiativa organizării și găzduirii unor sesiuni științifice anuale, la care participă invitați și de la alte muzee din țară. Geta Beldie — *conservatoarea muzeului, ne informează că o mare atenție este acordată păstrării și recondiționării exponatelor, peste care trecerea timpului a lăsat urme. Pentru întreg edificiul, de altfel, se studiază posibilitățile inițierii unui ansamblu de măsuri de conservare și restaurare.*

De un mare interes se bucură și secția de artă decorativă, înființată în 1966 într-o clădire din apropierea castelului și unde, într-o modalitate modernă de expunere, sînt prezentate peste 600 piese de faianță, porțelanuri, sticlărie de artă, argintărie-orfevrerie, ilustrînd diferitele tehnici europene din sec. XIX-XX în acest domeniu de creație artistică.

Planșele noastre prezintă cîteva din exponatele aflate în interioarele Muzeului Peleș. Astfel, în holul de onoare, poate fi admirată o scară în spirală (planșa 1) — interpretare după o piesă interioară adăugată în 1610 Primăriei orașului german Bremen. În cabinetul de lucru, poate fi întîlnită o lojă intimă (planșa 2) lucrată în stilul renașterii germane. În sala veche de muzică, cîteva vitralii executate la München în a doua jumătate a sec. XIX (planșa 3) ilustrează teme din unele legende românești — „Ana Doamna", „Înșir-te mărgărite" și „Ciocîrlia" — tratate însă în spiritul școlii germane a epocii. „Sala florentină" (planșa 4) își întîmpină vizitatorii cu armonia și strălucirea elementelor ornamentale, create după modelul renașterii italiene.

L. IOAN

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Fiecare cu ale lui

Un coleg de școală, care cocheta cu muzica, îi reproșa marelui pictor Gh. Petrașcu:

— Voi, pictorii, lucrați pentru bani, pe cînd noi muzicienii creăm pentru onoare.

— Fiecare pentru ce-i lipsește, i-a răspuns Petrașcu*.

M. VORNICU,
București

■ Prețuire

Un bogătaș al vremii l-a invitat pe Emil Racoviță la o petrecere organizată în casa sa. Lume multă, felurită. La un moment dat, gazda l-a întrebat pe Racoviță:

— Puteți să-mi spuneți de ce în casele celor bogați se pot întîlni savanți, în timp ce în casele savanților nu găsești nici un om bogat?

— E simplu, a răspuns Racoviță. Pe cînd savantul cunoaște valoarea bogăției, bogătașul habar n-are de valoarea științei.

Gh. BOGDAN,
București

■ Cu cravată

G. B. Shaw obișnuia să lucreze la masa de scris pînă noaptea tîrziu. Într-o astfel de noapte a primit vizita neașteptată a unui cunoscut. Acesta, văzîndu-l pe marele scriitor lucrînd de zor, într-o ținută foarte lejeră, în schimb cu cravata la gît, l-a întrebat:

— Maestre, de ce lucrați astfel?

— Credeam că nu mai vine nimeni la mine la această oră.

— Bine, bine, dar cravata de la gît?

— Mi-am spus poate pică totuși cineva.

Ion STOICA,
com. Roșiori, jud. Ilfov

■ Ras, tuns și frezat

Ziarul **Adevărul** din 20 mai 1926 a inserat următoarea informație: „D. Argetoianu n-a fost lăsat de jandarmi să intre în Craiova. Agenții forței publice îl credeau pe fostul ministru de Interne... element subversiv, propagandist electoral sau — și mai rău! — propunător de listă opozantă. D. Argetoianu a parlamentat la barieră aproape un ceas. D-sa a declarat că se duce la Craiova numai și numai pentru ras. În fața acestui argument, jandarmii au cedat.

Guvernul condus de generalul Averescu, aflînd de slăbiciunea poliției rurale de la Craiova, a dispus să se instaleze de urgență la barierele orașelor frizerii".

L. BRAȘOVEANU,
București

■ Dr. Natura

Galenus, celebrul medic al antichității spunea: „Natura este cel mai bun medic pentru că vindecă trei sferturi din bolnavi și nu-și vorbește niciodată de rău confrații".

Al. LUPĂȘTEANU,
Sibiu

■ Spovedania compozitorului

Ruggero Leoncavallo (1858-1919), aflîndu-se odată la Manchester s-a hotărît să asiste, incognito, la reprezentația operei sale **Paiațe.** Lîngă dînsul se afla un spectator, care aplauda frenetic.

Leoncavallo, dorind să afle dacă entuziasmul acestuia era sincer, a spus:

— Capodoperă! Aș! Sînt muzician și am pretenția că mă pricep la muzică. Opera nu valorează nimic. Ascultă: cavatina este imitată după Berlioz, duetul din primul act este copiat după Gounod. În ceea ce privește finalul, este o slabă replică după Verdi.

A doua zi, în cel mai mare ziar din Manchester, a apărut un articol cu următorul titlu, cules cu litere enorme: „Opinia maestrului Leoncavallo asupra operei sale **Paiațe:** Recunoaște că totul este plagiat. Spovedania unui compozitor complet lipsit de inspirație".

Spectatorul entuziast era un reporter care îl recunoscuse pe Leoncavallo...

Elsa FRANKEL,
București

---

* Aceeași replică este atribuită de unii lui G. B. Shaw.

Aceste „zîmbete" nu au pretenția de a fi inedite. Apariția lor anterioară în alte ziare, reviste și cărți nu reprezintă o piedică în publicarea lor, cu condiția să aibă o vechime de minimum 10 ani. Colaboratorii noștri sînt rugați să indice exact sursa (cu data respectivă) pe care au prelucrat-o.

COMOARA TEMPLIERILOR

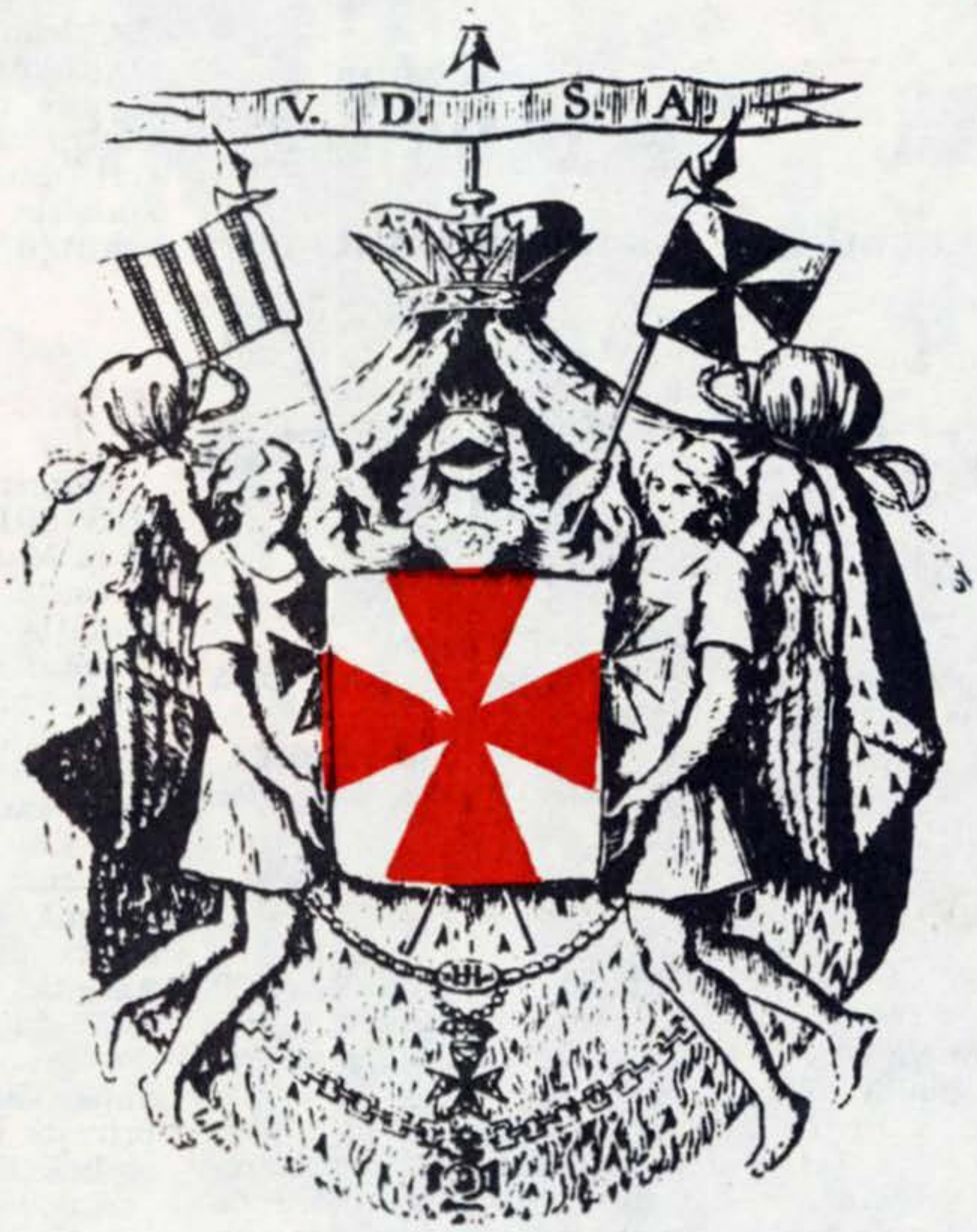

Un proces care durează de 667 ani

În seara de luni 18 martie 1314, regele Franței, Filip cel Frumos, rezemat de fereastra unei încăperi din Luvru, aștepta calm epilogul celei mai mari operații politice din timpul domniei sale.

În fața palatului, pe Sena, în Insula Bouvier — astăzi scuarul Vert-Galant — oștenii lui ridicau un rug. Acesta era destinat unor personaje de seamă: Jacques Bernard de Molay, al douăzeci și doilea mare magistru al Ordinului Templierilor, Geoffroy de Charnay, comandorul ordinului în Normandia și, după cît se pare, și unui al treilea demnitar al ordinului. În aceeași seară, ei erau arși pe rug.

O lună mai tîrziu murea și papa Clement V, iar în cursul aceluiași an Filip cel Frumos era ucis într-un accident de vînătoare. În numai cîteva luni ieșeau

astfel din arenă principalii protagoniști ai unui complicat proces judiciar, început cu șapte ani înainte, dar al cărui dosar a rămas deschis pînă astăzi, după 667 ani.

Acum cîteva decenii un erudit, pe nume Dessubré, a alcătuit un tom voluminos cuprinzînd un amplu inventar al cărților consacrate templierilor, cărți care ar putea umple cu vîrf un vagon de marfă — după cum afirmă Gérard de Sède* autorul uneia dintre cele mai complete și mai interesante lucrări despre acest inepuizabil subiect.

Create inițial spre a întări puterea de șoc a forțelor armate ale cruciaților, ce nu străluceau deloc prin disciplină, spirit de organizare și erau, mai ales, insuficiente spre a apăra teritoriile cucerite, ordinele militare călugărești au fost pentru papalitate — căreia îi erau direct subordonate — un puternic instrument de expansiune a catolicismului. Curînd, însă, toate cele trei ordine importante — templierii, ospitalierii și cavalerii teutoni — au abdicat de la jurămîntul de castitate, sărăcie și supunere și de la principala lor misiune, aceea de a lupta „împotriva necredincioșilor", transformîndu-se în organisme politice și economice cu ambiții și țeluri proprii. În felul acesta ele au intrat însă în conflict cu monarhiile europene, ale căror tendințe centralizatoare nu se puteau împăca cu existența acestor adevărate state în stat, cum deveniseră ordinele călugărești**.

Ordinul Templierilor a fost întemeiat la Ierusalim, în anul 1118, de cavalerul Hugues de Payns și de alți cîțiva cavaleri francezi. La început, templierii și-au spus Pauvres chevaliers du Christ („Sărmanii cavaleri ai lui Hristos") și s-au destinat exclusiv apărării ordinei în „Țara Sfîntă", proaspăt cucerită. Baudoin II, regele Ierusalimului, i-a instalat într-un palat vecin cu fostul Templu al lui Solomon; de aici le-a venit ulterior numele de templieri. În 1128, ordinul a fost confirmat și a căpătat un regulament foarte sever. Acesta impunea templierilor să se considere într-un exil perpetuu și într-un război sfînt pînă la moarte. De aceea, ei trebuiau să primească lupta în orice condiții și să nu ceară sub nici un motiv ajutor de la nimeni. Erau împărțiți în cavaleri (nobili), frați, servanți, capelani și preoți; o parte din membrii ordinului se bucurau de privilegiul de a se putea căsători, cu obligația însă, ca după moarte, cea mai mare parte a averii lor să intre în patrimoniul templierilor.

În 1140, papa a conferit ordinului o uniformă specială — o mantie albă, pe care era cusută o cruce roșie. La acea dată, ordinul nu mai era de mult ceea ce fusese la întemeiere; între timp el crescuse enorm și se îmbogățise cu nenumărate donații, cu o întreagă rețea de fortărețe. Treptat, bogăția pe care au acumulat-o a făcut ca templierii să devină bancherii pelerinilor, cu atît mai mult cu cît reprezentau o bancă ce se bucura de nenumărate privilegii. Stăpîni ai unor vaste domenii, ei au început să se amestece și în disputele feudale, ceea ce le-a atras din partea

---

* Născut în 1921, dintr-o familie gasconă înrudită cu papa Clement V, care a desființat în 1311 Ordinul Templierilor, Gérard de Sède a ajuns, printr-o întîmplare, să reia pasionantul episod în care îndepărtatul său strămoș a fost unul dintre protagoniști. Retras în 1956 la o fermă din nord, unde se ocupă de agricultură, de Sède l-a cunoscut acolo pe Roger Lhomoy, fost paznic al castelului din Gisors, care i-a destăinuit că în urma unor îndelungate și dificile săpături subterane descoperise în labirintul castelului-fortăreață tezaurul mult căutat — treizeci de cufere din metal prețios, pline cu aur. Cei cărora Roger Lhomoy le-a vorbit despre această descoperire nu l-au crezut, mai ales că, fiind vorba de un loc puțin accesibil, nimeni n-a putut să vadă vreodată faimoasa capelă romanică în care se găsește presupusul tezaur. Stîrnit de revelațiile fanaticului căutător de comori, ziaristul a pornit la o minuțioasă cercetare prin arhive publice și particulare, iar rezultatul a fost volumul **Les Templiers sont parmi nous** („Templierii sînt printre noi"). Gérard de Sède este un publicist cunoscut în presa internațională. În timpul ultimului război mondial a luptat în Rezistența franceză, cunoscînd pe rînd închisoarea, evadarea, maquis-ul.

** Numeroși cititori ne-au solicitat în ultimii ani o informare istorică asupra ordinelor călugărești. Vom răspunde dorinței lor în limita spațiului de care dispune revista noastră, aglomerată de o abundență tematică evident prioritară.

dușmanilor lor suspiciunea că ar fi prea binevoitori față de Islam și că ar acționa numai în funcție de interesele pe care le aveau de apărat. Cu toate acestea, trezoreria ordinului a rămas solidă, îngăduindu-i să împrumute pe regii Europei chiar și atunci cînd au început eșecurile militare ale cruciaților în Palestina, iar băncile italiene au fost împinse în pragul falimentului.

După evacuarea Palestinei, templierii s-au repliat în Cipru. Între timp, ei își creaseră și un mare număr de așezări și de temple, în vestul Europei. La sfîrșitul sec. XII, Templul din Paris era o bancă atît de puternică, încît regele Franței făcea deseori apel la ea. De aceea, pînă în 1307, templierii au fost menajați și ocrotiți de monarhia franceză, cu toate că aceasta nutrea față de ordin o invidie adesea abia ascunsă. Iar atunci cînd regele a început să fie serios stînjenit de prezența ordinului și a socotit că monarhia avea nevoie de averile lui spre a-și consolida puterea, monarhul și-a schimbat atitudinea și a trecut la un atac făți.

H. DUMITRU

De la Ierusalim la Paris

Poate că nașterea Ordinului Templierilor, sau măcar a unora dintre caracteristicile sale, s-au datorat hazardului: la împărțeala făcută între biruitorii primei cruciade*, cavalerilor francezi le-a fost repartizat Muntele Moriah. Ca tuturor locurilor din Țara Sfîntă, Biblia îi atribuise și acestuia un rol: pe vîrful lui construise legendarul meșter Hiram, venit din Liban, faimosul Templu din Ierusalim, ridicat la porunca regelui Solomon.

Între timp peste acele locuri se abătuse, vreme de douăzeci de veacuri, furia stihiilor cerești, dar mai ales aceea a ambițiilor omenești. Regii care le cuceriseră, rînd pe rînd, le prădaseră, le pîngăriseră, le prefăcuseră în ruine, le reconstruiseră, le jefuiseră, le reconstruiseră iar, pînă cînd, în anul 70 al erei noastre, templul a fost ars definitiv. Totuși ceva mai dăinuise, în ciuda atîtor vicisitudini: o rămășiță din „Zidul Plîngerii" și un superb pavaj mozaicat, ca o tablă de șah. Noii stăpîni ai muntelui au adoptat legenda meșterului Hiram și au transformat precarele rămășițe arheologice într-un simbol, devenind cavalerii Templului. În 1118 erau numai nouă, dar după zece ani au ajuns la trei sute, comandînd o armată de trei mii de oameni, și au fost recunoscuți de papalitate ca ordin oficial. De aici înainte, numărul lor a crescut mereu, fiind recrutați pe sprînceană din cele mai nobile familii ale Europei.

Statutul ordinului prevedea tripul jurămînt de sărăcie, castitate și supunere, căci templierii erau monahi. Dar portul zalelor în locul rasei călugărești trebuie să fi

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1971.

conferit un conținut neobișnuit acestor noțiuni de austeritate, de vreme ce pînă azi a rămas vorba „a bea ca un templier" sau „a înjura ca un templier". În focul luptelor, acestea erau totuși amănunte fără importanță, căci oșteanul trebuia să-și refacă puterile și sîngele și să-și mențină fervoarea războinică. Mai semnificative ni se par celelalte prevederi ale statutului, care asigurau ordinului un ansamblu de privilegii ce făceau din el, chiar de la început, un stat în stat, oriunde s-ar fi aflat. Într-adevăr, impozite și taxe nu plătea, ba mai mult, putea să le perceapă, iar socoteală n-avea de dat nici justiției laice, nici celei ecleziastice, singurul arbitru admis fiind papa. Dar vor trece aproape două sute ani pînă la prima intervenție a Sfîntului Scaun, care a fost, însă, și ultima.

Cruciadele se dovedeau o întreprindere uriașă și complicată, susceptibilă să aducă beneficii substanțiale. Dacă în primii patru ani, cuvîntul hotărîtor îl avusese tăria spadei, curajul și entuziasmul, în scurtă vreme, pentru mințile perspicace se deschid perspective nebănuite pe tărîmul diplomației și al afacerilor. În 1099, creștinii întemeiau regatul Ierusalimului, care se arăta a fi o adevărată mană cerească. „Pe cei care erau săraci în țara lor, Dumnezeu i-a făcut aici bogați; cei ce aveau doar cîțiva gologani stăpînesc aici nenumărați bani de aur, cei care n-aveau decît un petic de pămînt, aici Dumnezeu le-a dat un oraș. De ce s-ar mai întoarce dar înapoi cel căruia Răsăritul îi este atît de prielnic?", exclama un martor al timpului, capelanul Foucher de Chartres. Și, într-adevăr, mulți nu se mai întorceau, întemeindu-și acolo o nouă patrie, un nou cămin, în clima aceea caldă, desfătați de rafinata moliciune orientală, care le pătrundea în case odată cu nevestele cu ochi migdalați și o cruce nouă la gît.

Templierii erau rodul cel mai desăvîrșit al acestei epopei. Veniți printre cei dintîi și rămași printre ultimii în Palestina, ei au înțeles mai repede și mai bine decît ceilalți întreaga complexitate a noii situații. Cunoscînd bine terenul și adversarii, realitatea și aparențele, aveau mult de furcă cu proaspeții cruciați, care debarcau valuri-valuri, gata „să mânînce pe necredincioși". Dar acești „necredincioși" — care cunoșteau algebra și medicina, îl comentau pe Aristotel și

(Continuare în p. 51)

În p. 34: *blazonul temutei organizații*

Cavaler templier (stînga) și vestitul sediu al ordinului: Templul din Paris

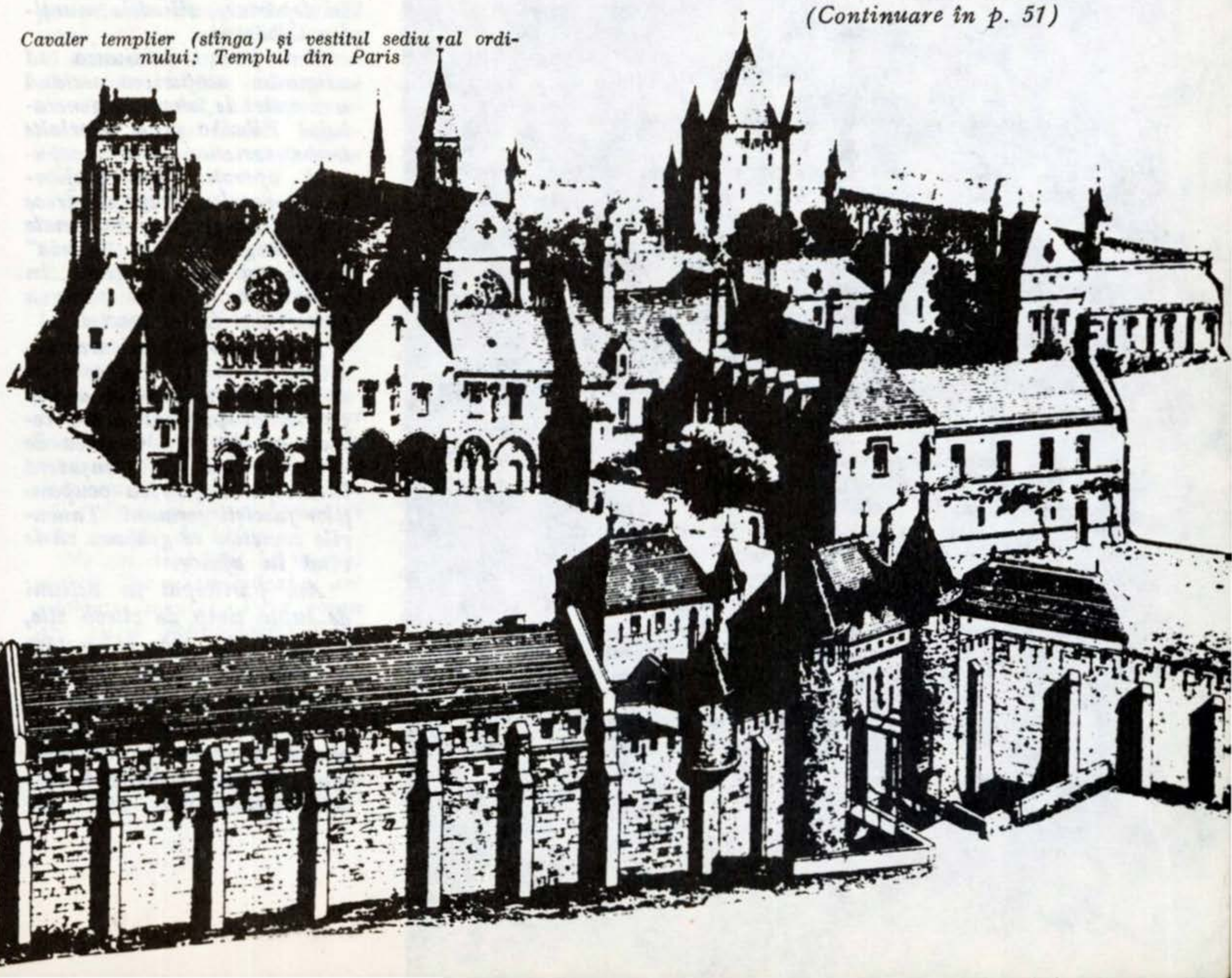

ULTIMA BĂTĂLIE (II)

General-colonel de aviație
A. I. POKRÎȘKIN
de trei ori Erou al Uniunii Sovietice

Ultimele lupte aeriene deasupra Germaniei. Despre ele ne-a relatat, în numărul trecut al revistei noastre, Aleksandr Pokrîșkin, aviatorul care în anii marii conflagrații s-a distins prin numeroase acte de eroism, doborînd zeci de avioane dușmane. „Atenție! Atenție! — avertizau posturile de radio germane. În aer e Pokrișkin!". Reproducînd, în continuare, fragmente din volumul de amintiri ale încercatului aviator sovietic intitulat Nebo voini **(„Cerul războiului"), apărut în anul 1966, în Editura Militară din Moscova, oferim cititorilor posibilitatea să trăiască încordarea zilelor de război din ajunul capitulării Germaniei.**

În crîncena încleștare cu puternica mașină de război a celui de-al 3-lea Reich, Uniunea Sovietică — forța principală a coaliției antifasciste — a purtat greul războiului și a adus contribuția hotărîtoare la înfrîngerea Germaniei naziste. Pe frontul de răsărit au acționat de la început pînă la sfîrșit 65-70% din efectivul forțelor armate aruncate în luptă de Germania fascistă. În luptele contra agresorilor fasciști au avut loc cele mai mari operații militare, între care bătălia din fața Moscovei, epopeea Leningradului, năpraznica lovitură dată invadatorilor la Stalingrad, vastele acțiuni desfășurate de la Kursk și Orel pînă la Berlin. Numai la ofensiva asupra Berlinului, executată de fronturile 1 și 2 bieloruse și 1 ucrainean, forțele armate sovietice au aruncat în luptă 2 500 000 oameni, 42 000 tunuri și aruncătoare, 6 200 tancuri și autotunuri și peste 9 000 avioane.

M.V.

Trupele frontului 1 ucrainean parcurseseră un drum lung și greu pînă să ajungă la Berlin. N-au rămas însă în Capitală. Străbătînd străzile în uruitul tancurilor, în scurt timp ele au părăsit orașul. Din puținele cartiere rămase intacte la Postdam și Teltow, torentul de mașini, căruțe și coloane de infanterie a cotit spre sud. Acest zorit transfer de trupe era un indiciu alarmant.

Autostrada Berlin-Dresda, largă, cu dublu fir, devenise strîmtă pentru oameni și tehnica de luptă, căci în afară de trupe, pe ea se scurgeau șiruri nesfîrșite de foști captivi ai fascismului, eliberați de armata sovietică. Pe cer treceau în zbor formații mari de avioane: Armata 2 aeriană se disloca pe aerodromurile situate chiar la poalele Sudeților. Avioanele diviziei noastre au aterizat la Grossenhain. Statul major, piloții, toți ofițerii, s-au instalat în casele cochete ale acestui orășel îngrijit. De la ferestrele mansardelor se vedeau, profilîndu-se în depărtare, siluetele munților albăstrii.

Am primit misiunea să asigurăm acoperirea aeriană a armatei de tancuri a generalului Rîbalko și a celorlalte trupe sovietice, care începuseră operația pentru eliberarea orașului Praga, deoarece puternicele grupuri de armate germane „Centru" și „Austria" continuau să mențină în mîinile lor o mare parte a teritoriului Cehoslovaciei.

Îndată după aterizare, radiotelegrafiștii regimentelor noastre au recepționat apelul patrioților praghezi, care cereau sprijin. În noaptea de 4 spre 5 mai, ei declanșaseră insurecția împotriva ocupanților fasciști germani. Tancurile sovietice se grăbeau să le vină în ajutor.

Am participat la acțiuni de luptă timp de cîteva zile, dar, în loc să înfruntăm avioane întîlnite în aer, eram din ce în ce mai des în situația de a număra avioanele părăsite de germani pe aerodromuri. Trupele sovietice înaintau vijelios spre sud. Ele

au cucerit din mişcare Dresda, apoi s-au avîntat mai departe.

În scurt timp orăşelul nostru a ajuns zonă de spate, cufundată în linişte, ca în zile de pace.

Tunurile salută pacea

Luptele din Saxonia şi de pe teritoriul Cehoslovaciei ne-au obligat şi pe noi, cei aflaţi pe malul Elbei, să uităm pentru moment festivităţile pe care le aşteptam după asaltul victorios al Berlinului. Întîlnirea unităţilor noastre cu trupele aliaţilor, încercuirea şi zdrobirea fulgerătoare a ultimelor rămăşiţe ale diviziilor germane, totul parcă prevestea că, din moment în moment, Germania trebuia să-şi anunţe capitularea totală, şi totuşi, mult aşteptatul eveniment nu se producea. Or, cuvîntul „capitulare" însemna sfîrşitul războiului, el trebuia să vestească întregii lumi că Germania hitleristă nu mai există, că pe pămînt începe o viaţă nouă, că nu mai decolăm ca să ducem lupte şi să ne expunem proiectilelor antiaeriene ale duşmanului, că supravieţuitorii acestui măcel îngrozitor pot spune: sîntem în viaţă!

În seara zilei de 8 mai, la locuinţa mea s-au adunat aproape toţi tovarăşii de luptă. Am închinat un pahar şi am evocat memoria prietenilor căzuţi. Andrei Trud a intonat, în acompaniament de chitară, cîntecul nostru preferat: „Şoimuleţul". Cu entuziasmul zilelor de pe front încă nepotolit, am reluat cu toţii refrenul: „Mîine în zori din nou la luptă", deşi ştiam că a doua zi nu vor mai fi nici un fel de lupte.

Ne-am despărţit la miezul nopţii. Eu m-am culcat şi am adormit imediat. Prin somn am auzit împuşcături. Fără să mă ridic din pat, încercam să înţeleg ce se întîmplă. Cu fiecare clipă, tirul se înteţea. Răsunau împuşcături în imediata apropiere a casei dar şi undeva departe. Ce să fie? mă întrebam, îmbrăcîndu-mă pe întuneric. Nu cumva un grup răzleţ de hitlerişti, căutînd să iasă din încercuire, a dat peste garnizoana noastră? Puţin probabil. Dar dacă schimbul de focuri era în legătură cu o făbricuţă din vecinătate, pe care patronul scrisese: „Proprietatea Elveţiei"? Deşi interzisesem intrarea şi ieşirea oricărei persoane, poate că proprietarul ei se decisese să-şi scoată cu forţa avutul din fabrică.

Orice întîmplare neobişnuită te făcea să fii cu ochii în patru, să te pierzi în presupuneri. M-am uitat cu oarecare teamă la ferestra larg deschisă, nu cumva să ajungă pînă aici gloanţe rătăcite. N-aveam nici un chef să le cad victimă cînd azi-mîine va veni pacea!

Deodată am auzit trăgînd mitralierele instalate la bordul avioanelor. Apoi a bubuit un tunuleţ! De undeva — nu din orăşelul nostru — i-a răspuns un obuzier greu!

O luptă în toată legea... Pesemne, forţe importante încercau să iasă din încercuire. Sau poate că fusese lansat vreun desant. Poftim capitulare! M-am apropiat de telefon şi, cînd să ridic receptorul, l-am auzit sunînd:

— Tovarăşe comandant de divizie, războiul s-a terminat! a răsunat în telefon un glas tînăr. E pace! Pace!!Pace!!! Auziţi?

— Aud, am răspuns, simţind că toată fiinţa mea începea să se debaraseze de o povară invizibilă, care mă apăsase permanent în toţi aceşti lungi ani de război.

Am pus receptorul în furcă şi, oftînd uşurat, m-am aşezat pe un scaun. Eram conştient că survenise deznodămîntul pe care îl aşteptam cu toţii să se producă dintr-un moment într-altul şi de care nu ne îndoisem nici o clipă. Şi totuşi, efectul cuvintelor „războiul s-a terminat, e pace!" era inimaginabil, enorm, copleşitor.

De ce stau de unul singur, pe întuneric? M-am repezit la comutator, am aprins lumina şi m-am uitat pe fereastră. Tot cerul era brăzdat de traiectoriile gloanţelor, de rafale de mitralieră, de rachete. Intraseră în acţiune toate tipurile de armament. Mi-am scos şi eu pistoletul şi de acolo, de la fereastră, am tras cîteva focuri în aer. Apoi am ieşit în stradă şi am început să strîng mîna tuturor celor pe care îi întîlneam în cale, cunoscuţi sau necunoscuţi.

În scurt timp, aproape toţi piloţii, ofiţerii de la secţia politică şi de la statul major s-au adunat la locuinţa mea. Bucuria ce ne umplea inimile nu cunoştea margini, se revărsa, se cerea împărţită cu prietenii. Ne-am amintit de cei care nu mai apucaseră această zi, care nu mai erau printre noi. Ce mult s-ar fi bucurat şi ei!

Noaptea luminată de salvele de salut s-a preschimbat, pe nesimţite, în zi — marea zi a Victoriei!

La 9 mai şi în zilele următoare, aviatorii diviziei noastre au mai avut de îndeplinit misiuni date de comandament, patrulînd pe cerul Pragăi. Într-una din aceste zile, Golubev a observat un DORNIER-217 german, care zbura de la vest spre est. Pornind în urmărirea lui, a tras cîteva rafale de avertisment, dar neamţul şi-a văzut de drum, refuzînd să aterizeze. Atunci Golubev a deschis focul asupra lui şi intrusul s-a prăbuşit undeva în munţi. A fost ultimul avion doborît de divizia noastră.

După această misiune, toate proiectilele şi cartuşele de la bordul fiecărui avion au fost inventariate şi înregistrate. Ele au încetat să mai slujească războiul.

Pe la mijlocul lunii mai, divizia noastră s-a mutat de la Grossenhain în oraşul Riesa de pe Elba. Aici totul purta amprenta strălucitoarei aurore a victoriei. Pe aerodromuri făceau de serviciu doar cîţiva piloţi şi tehnicieni, ceilalţi se odihneau, vizitau Berlinul, Dresda, Praga.

Capitala Cehoslovaciei ne-a întîmpinat ca pe nişte fii dragi. Pe străzi eram înconjuraţi de o mulţime de oameni. La Dresda am văzut ruinele

Încă un MESSERSCHMITT doborît

îngrozitoare sub care fuseseră îngropați de vii mii de localnici. Oamenii ne-au spus că acest oraș înfloritor a fost distrus de bombele aliaților doar cu cîteva zile înainte de armistițiu.

La Berlin am străbătut străzile principale, am trecut pe la Reichstag, am văzut șirurile de germani înfometați ce se strîngeau la punctele sovietice de distribuire a hranei, am vizitat monumente, o catedrală distrusă, parcuri. Întrucît n-am găsit un loc potrivit unde să stăm și să ne ospătăm din rezervele aduse cu noi, am plecat în afara orașului, în mijlocul naturii.

Am oprit mașinile undeva dincolo de Potsdam și ne-am așezat pe iarbă să luăm o gustare. Abia apucaserăm să desfacem conservele și să tăiem pîinea că din tufișuri. au apărut cîteva capete de copii cu părul de un blond spălăcit. După fețișoarele lor, după expresia ochilor se vedea că nu se uită la noi din simplă curiozitate. Simțind ațintite asupra noastră privirile copiilor înfometați, ne-a pierit pofta de mîncare. Le-am făcut semn și ei s-au apropiat încrezători. În cîteva clipe le-am umplut mîinile și poalele cămășuțelor cu pîine și conserve. Apoi am mai discutat mult despre copiii germani rămași orfani, despre cei care-i făcuseră părtași la nenorociri, ne-am reamintit cîte alte nenorociri, infinit mai mari, au adus hitleriștii atîtor țări, îndeosebi patriei noastre. Și ne-am zis atunci că ele nu pot fi iertate! Niciodată! Știam că mulți dintre ei s-au ascuns sau vor încerca să se împrăștie ca libărcile cînd le surprinde lumina. Trebuie însă să-și primească răsplata. Mai curînd sau mai tîrziu, dar cu vîrf și îndesat!

...Ce mai aștepți, bunul meu prieten?

Într-una din frumoasele zile de mai, pe cînd ne aflam la Riesa, am văzut lîngă statul major doi inși în uniformă americană. Apropiindu-mă, am recunoscut imediat, în unul din ei, pe vechiul meu prieten din adolescență, Pilșcikov. N-am mai dat nici o importanță uniformei străine.

— Kostea!

— Saşa! Și Pilșcikov s-a repezit spre mine. Apoi mi-a prezentat pe tovarășul său și acesta, mulțumit că Kostea găsise omul pe care-l căuta, ne-a părăsit imediat.

După îmbrăcămintea și chiar fețele lor, am dedus că amîndoi fuseseră prizonieri în zona americană de ocupație din Germania. În timp ce ne îndreptam spre cantonamentul meu, Kostea mi-a istorisit peripețiile prin care trecuse. A fost doborît în Prusia Orientală, americanii l-au eliberat din prizonierat și l-au adus la Leipzig, unde l-au și echipat. Împreună cu un tovarăș al său, Pilșcikov a pornit în căutarea mea. Îl ascultam, mă uitam la silueta lui suplă, la chipu-i slab, la obrajii supți, la boneta americană, dar în fața ochilor îmi stăruia imaginea

vechiului şi credinciosului meu prieten din şcoala militară.

Se scurseseră treisprezece ani. Pe atunci venisem la Perm, trimis de Comitetul de Comsomol, să urmez cursurile de pilot. Atît eu, cît şi ceilalţi băieţi care nu visau decît aripi, am avut un ghinion teribil: în toamna aceea, nu ştiu din ce motiv, şcoala închisese secţia de zbor şi o menţinuse numai pe cea de tehnicieni de aviaţie. Deci, în loc de piloţi aveam să devenim tehnicieni. Noi, cei care trecuserăm examenul de admitere, am fost puşi în faţa unui fapt împlinit. Majoritatea a acceptat această schimbare, dar cîţiva dintre noi au început să scrie rapoarte. Cei mai insistenţi eram noi doi: Pilşcikov şi cu mine. Comandantul şcolii, primind rapoartele, a început să ne tot cheme la el ca să ne convingă că nu aveam dreptate. În cele din urmă am mai rămas doar cîţiva nemulţumiţi şi, ca să ne potolească, comandantul ne-a pedepsit cu cîteva servicii peste rînd. Încît ne-am resemnat şi noi.

Totuşi, Kostea a declarat că, orice s-ar întîmpla, el tot o să zboare. Eram nedespărţiţi, ca doi fraţi siamezi. Şi dacă se întîmpla ca vreunul dintre noi să facă o poznă, eram socotiţi vinovaţi amîndoi. Această părere a prins rădăcini adînci mai ales în urma unei întîmplări destul de nostime.

În prima iarnă a vieţii noastre la şcoală, Kostea şi cu mine ne-am evidenţiat la mersul pe schiuri şi am fost incluşi în echipa regiunii militare Ural, care urma să participe la un concurs pe armată. Într-o bună zi, după o cursă de 15 kilometri, cu echipament complet şi cu trageri, ne-am înapoiat la cazarmă obosiţi, ne-am scos bluzele şi ne-am apucat să curăţim puştile. Ne încurcau însă tare mult mînecile cămăşilor peste măsură de mari pe care le primiserăm la baie. Le suflecasem, dar degeaba: se desfăceau mereu. Kostea ştergea închizătorul cu o cîrpă şi-l drăcuia de mama focului pe zgîrcitul de plutonier că ne dăduse prea puţine cîrpe.

— Ascultă, Kostea, mi-a venit o idee. Fă rost de o foarfecă şi-ai să vezi cum rezolvăm imediat ambele probleme.

Cît ai bate din palme a apărut o foarfecă şi chinurile noastre au luat sfîrşit. Dar operaţia n-a trecut neobservată. Seara, abia adormiserăm, că elevul de serviciu ne-a trezit şi ne-a spus să ne ducem la plutonierul companiei.

— Scoateţi-vă bluzele! a ordonat plutonierul.

Cu ochii scăpărînd de mînie, el şi-a aţintit privirea asupra mînecilor noastre ciuntite.

Orice justificare era de prisos: amîndoi am ajuns la arest.

Întîlnire pe malurile Elbei: ostaşi sovietici şi americani îşi strîng mîinile

Elevii companiei nu-l puteau suferi pe plutonier pentru şicanele lui mărunte, pentru slugărnicia lui faţă de şefi şi atitudinea arogantă faţă de noi. Toţi am fost extrem de satisfăcuţi cînd a fost mutat în altă parte.

Cu Kostea m-am văzut ultima dată în 1934, cînd am plecat la unităţile la care noi doi fuseserăm repartizaţi. Cîţiva ani mai tîrziu am auzit că a ajuns pilot, iar pe front a comandat un regiment.

...Ce mai aştepţi Kostea Pilşcikov, bunul meu prieten din anii de aur ai adolescenţei? Intră mai repede în căsuţa mea de pe Elba! Cum ai putut să-ţi închipui că n-am să te recunosc, şi cu atît mai mult, că n-am să vreau să aud de tine pentru că eşti într-o uniformă militară străină? Scoate-o, Kostea, găteşte-te cu bluza şi cu pantalonii mei; n-ai nevoie nici măcar să reduci numărul stelelor de pe epoleţi.

Întîlnire în lagăr

I-am oferit prietenului meu totul: haine, hrană, cuvinte blajine. Discuţiile, amintirile, ne-au reînviat în memorie anii de neuitat, plini de o nepotolită sete de a cunoaşte, de năzbîtii tinereşti şi de muncă perseverentă în numele unui vis drag.

Kostea a rămas ca musafir la mine doar o zi. Apoi l-am ajutat să ajungă pînă la un oraş de unde putea să ia trenul. Se grăbea să ajungă acasă, în ţară. Acolo nu se ştia nimic de soarta lui.

Relatările lui Pilşcikov despre viaţa din lagărul de prizonieri, despre drumul lung şi greu sub escortă m-au făcut să mă gîndesc la soarta căpitanului Ivan Babak, Erou al Uniunii Sovietice. Unde ar putea să fie? Dacă mai trăieşte, cum aş putea să-l găsesc?

Pe drumurile Germaniei se deplasau atunci numeroase coloane de foşti prizonieri sau civili, eliberaţi din zonele occidentale. Nu lăsam să-mi scape nici o coloană fără să întreb oamenii dacă printre ei nu se află aviatori. Într-o zi mi s-a comunicat la Riesa că un cetăţean dintr-un lung convoi de prizonieri le-a strigat unor aviatori care treceau cu maşina: „Spuneţi-i lui Pokrîşkin că Babak e în Cehoslovacia!".

Acest strigăt, ajuns pînă la mine, din gură în gură, n-a pierdut nimic din accentele lui tragice. I-am chemat pe Trofiniov şi Suhoi şi, într-o duminică, am plecat cu maşina să-l căutăm pe Babak.

În Cehoslovacia am trecut pe la cîteva lagăre, tot întrebînd de aviatorul nostru. Uneori întrebările noastre nu erau luate în seamă; alteori, comandanţii de escortă, văzîndu-mi steluţele de pe epoleţi şi stelele de aur, mărturiseau sincer că printre oamenii lor n-au remarcat nici un căpitan Erou al Uniunii Sovietice. Spre seară am mai trecut pe la un punct de tranzit. Santinela de la poarta gardului de sîrmă ghimpată nu ne-a lăsat să intrăm. Atunci am cerut să vină comandantul.

— Avem aviatori, mi-a răspuns el scurt. Unul dintre ei mi-a scos peri albi cu insistenţele sale. Pretinde că e Erou. Am mai văzut noi din ăştia!...

— Invitaţi-l aici, l-am rugat eu.

Comandantul ne-a condus la „reşedinţa" sa şi s-a dus prin lagăr.

Babak a apărut în prag — zdrenţăros, cu faţa plină de arsuri cicatrizate, slab, sleit de puteri. Cînd ne-a zărit, s-a repezit spre noi, dar comandantul escortei i-a barat calea:

— Cetăţene, înapoi!

Babak s-a oprit. Ochii i s-au umplut de lacrimi.

Ne-am apropiat de el şi l-am înconjurat protector.

Comandantul s-a potolit.

— Îl iau pe căpitanul Babak la unitatea mea, i-am declarat eu. Nu ştiu pe unde ai umblat dumneata în timpul războiului. După cum arăţi nu pari să fi luptat cu arma în mînă sau pe vreun tanc. El însă a doborît peste 30 avioane inamice. Şi pentru asta merită dragostea întregului popor!

L-am luat pe Babak cu noi. Pe drum ne-a povestit ce i se întîmplase în văzduh. Cu avionul incendiat, încercase să treacă, cu orice chip, peste linia frontului. Flăcările îl orbeau, îi ardeau faţa şi mîinile. Dîndu-şi seama că nu va mai putea să aterizeze a sărit cu paraşuta, pe deplin convins că se află deasupra liniilor noastre. Jos a fost însă înhăţat imediat de soldaţi germani. Bolnav, cu faţa pîrjolită, a fost aruncat în lagăr, unde prizonierii l-au tratat cu ce aveau la îndemînă.

Îl ascultam pe Ivan şi ne bucuram din inimă că este cu noi, că gonim în viteză pe un rapid şi confortabil HORCH, că în jurul nostru înverzesc ogoarele, înfloresc copacii, totul respiră primăvară, viaţă. Ştiam că Babak fusese propus să i se confere al doilea titlu de Erou al Uniunii Sovietice şi eram convinşi că acum soarta îi va surîde din plin; va primi înalta distincţie binemeritată. Cît despre nenorociri şi necazuri, ele trebuiau încetul cu încetul uitate... În faţa noastră abia se deschideau infinite posibilităţi de afirmare în viaţă şi muncă. Într-adevăr, toţi eram încă foarte tineri!

...La Moscova a început o perioadă de recepţii, festivităţi, pregătiri pentru parada Victoriei. Fuseseră invitaţi în Capitală reprezentanţi ai tuturor fronturilor. Mi-am lăsat prietenii în oraşul de pe Elba; n-aveam să-i reîntîlnesc prea curînd. Nici nu mă grăbeam să mă înapoiez; războiul nu mă mai zorea, ofensivele nu-mi mai dădeau bice. Viaţa, atît de preţioasă, atît de neînchipuit de frumoasă, smulsă de noi din mîinile mînjite cu sînge ale cotropitorilor, ne chema la noi înfăptuiri, la noi bucurii, la noi manifestări de entuziasm.

În româneşte de:
Paul VERBIŢCHI

L.C.T. 903 LA „REGELE ROȘU“

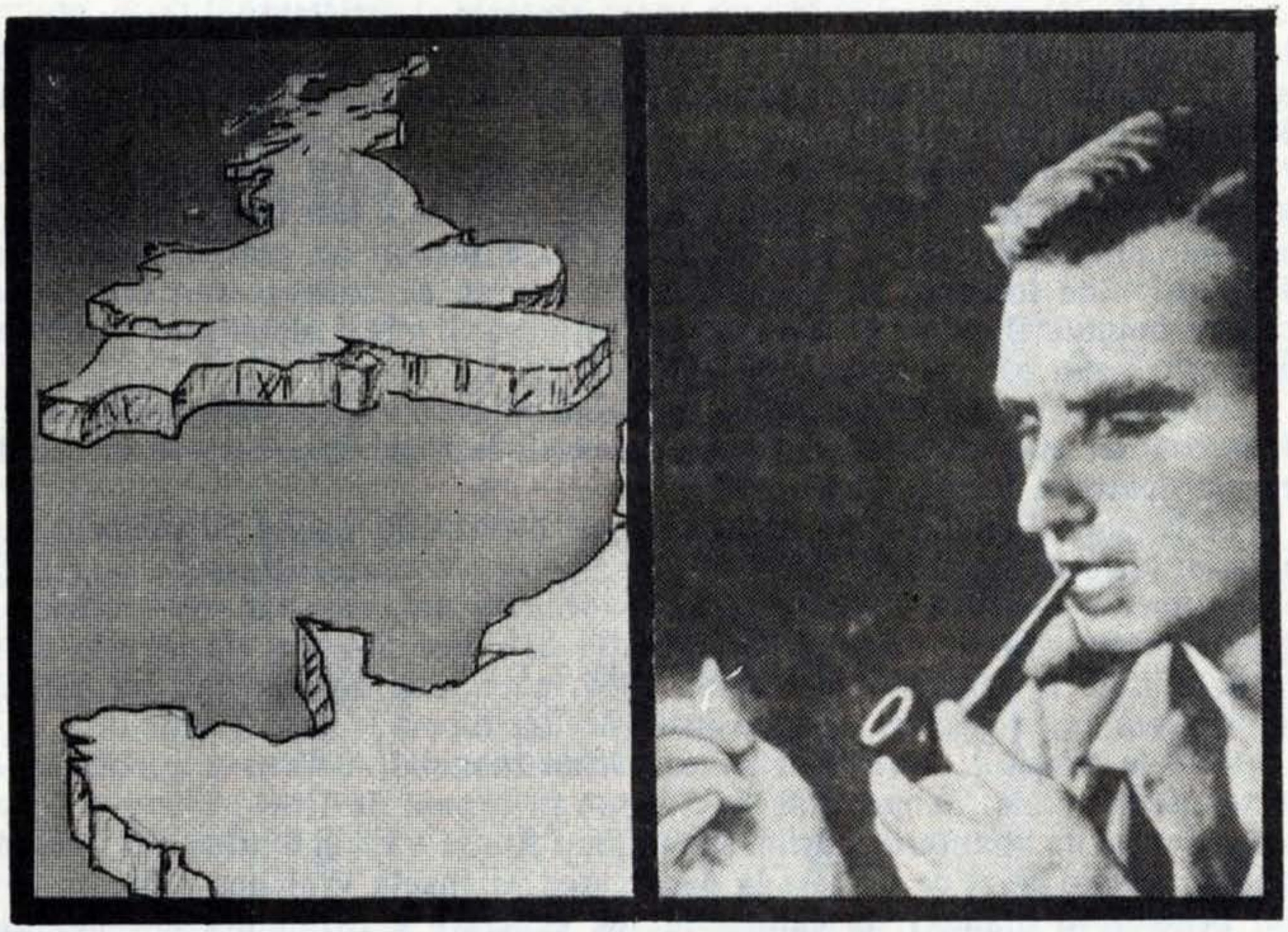

Un martor britanic al „celei mai lungi zile“

JOHN GRITTEN

Autorul acestor inedite amintiri din ziua Z — denumirea în limbaj convențional, militar, a debarcării armatelor aliate în Normandia acum trei zeci de ani — este un ziarist britanic care trăiește la Londra.

La 11 iunie 1939, John Gritten a fost recrutat în Royal Navy **(„marina militară britanică“), iar la 16 august a fost încorporat, împreună cu primul lot de 500 oameni, în cadrul a ceea ce pe atunci se numea** Senior Service **(„serviciul rezerviștilor“).**

În luna mai a aceluiași an, sub presiunea amenințării crescînde pe care o reprezenta Germania nazistă, Parlamentul britanic votase o lege introducînd, pentru prima oară după 1918, instrucția militară obligatorie. Toți tinerii valizi în vîrstă de 20-21 ani trebuiau să se înroleze, pe timp de șase luni, fie în Army **(„armata de uscat“) fie în** Royal Navy, **fie în** Royal Air Force **(R.A.F. — „aviația**

de război"). Primii „miliţieni" — cum s-au numit pe atunci aceşti recruţi — intraseră în Army la începutul lunii iunie, presa făcînd multă reclamă acestui eveniment.

Royal Navy îşi aplicase multă vreme o poreclă care-i plăcea în mod deosebit — „Arma tăcută" — deoarece sublinia tendinţa ei de a se feri de reflectoarele publicităţii. Preocupată însă de viitoarele alocaţii bugetare votate de Parlament pentru cele trei arme, Amiralitatea a hotărît ca Royal Navy să aibă şi ea parte de o ambianţă publicitară similară celei de care se bucuraseră „miliţienii" din Army. În consecinţă, John Gritten — la acea epocă reporter al cotidianului Daily Mail — a fost încunoştiinţat că va căpăta matricolul R.N.S.R. (Royal Naval Special Reserve) nr. 1 şi că va fi concentrat odată cu primul lot de recruţi, pentru a putea scrie despre aceasta în ziarul său.

La cîteva ore după ce Parlamentul a declarat război Germaniei naziste, în ziua de 3 septembrie 1939, Legea instrucţiei militare a fost înlocuită de Legea serviciului militar obligator: practic, R.N.S.R. a încetat să mai fiinţeze, primii 500 recruţi fiind integraţi în Royal Navy, cu grad de matrozi sau caporali pe durata războiului. Dar, în cei mai bine de patru ani cît a fost mobilizat ca marinar, John Gritten şi-a păstrat matricolul R.N.S.R. nr. 1.

Ca fochist în sala de maşini, el s-a aflat la bordul unui distrugător care a fost bombardat şi scufundat în timpul evacuării forţelor engleze şi franceze din Norvegia Centrală, în mai 1940.

La începutul anului 1944, Gritten a fost avansat la gradul de sublocotenent (şi ulterior la cel de locotenent R.N.V.R. (Royal Navy Volunteer Reserve — „rezerva de voluntari a marinei militare"), devenind totodată reporter naval oficial pe lîngă Departamentul de presă al Amiralităţii. El a fost singurul ziarist care avînd această calitate a debarcat, la 6 iunie 1944, pe coasta Normandiei, iar paginile care urmează sînt redactate pe baza însemnărilor făcute în acea vreme.

Pînă la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, Gritten a participat, ca reporter naval oficial, la operaţiile întreprinse în Franţa de Royal Navy şi Royal Marine (corpul de infanterie marină subordonat Amiralităţii şi luptînd atît la bordul unităţilor navale cît şi pe uscat); la debarcarea pe Insula Walcheren (la vărsarea rîului Scheldt, în Olanda); la campaniile de eliberare a Birmaniei şi Indoneziei, precum şi la alte acţiuni împotriva japonezilor, în Oceanul Indian.

John Gritten s-a înapoiat la viaţa civilă şi la vechea sa profesie de gazetar în mai 1946, după aproape şapte ani de serviciu în Royal Navy.

D.M.

„Prezentaţi-vă imediat la Amiralitate"

Într-o bună zi din primăvara lui 1944, după ce luasem cîteva interviuri unor ofiţeri şi matrozi ai cîtorva M.T.B-uri [1], înapoiate dintr-o ciocnire victorioasă în Marea Nordului cu echivalentele lor germane, m-am întors în biroul meu de la o bază navală de pe litoralul răsăritean al Angliei, unde am găsit o notă: „Prezentaţi-vă imediat la Amiralitate". Colegul meu, un fotoreporter naval oficial, primise un ordin identic. Reacţia noastră imediată a fost: „Gata, se sparge buba!".

De peste patru ani, mărunţele insule britanice erau asaltate de E-BOOT-urile, care trimiseseră la fundul mării mii de tone ale marinei noastre comerciale, şi bombardate de Luftwaffe. Corpurile noastre expediţionare — relativ mici — fuseseră izgonite din Norvegia, Franţa, Grecia şi Creta. În Africa de Nord, situaţia militară evolua ba în favoarea, ba în defavoarea Angliei. Poporul acesteia trecuse prin multe încercări, fără a deznădăjdui vreodată, dar cu amarul sentiment că nu poate să răspundă cum ar vrea loviturilor vrăjmaşului şi că nu era în stare să smulgă Europa din ghiarele naziştilor. După Dunkerque, de-a lungul anilor 1941 şi 1942, părea că războiul nu se va sfîrşi niciodată.

Mulţi ceruseră deschiderea unui al doilea front peste Canalul Mînecii, pentru a slăbi presiunea pe care o avea de înfruntat viteaza armată roşie. Îmi amintesc de parcă ar fi fost ieri, atît emoţia noastră din acea dimineaţă de august 1942, cînd am auzit la radio că trupe

[1] MOTOR TORPEDO BOAT — vedetă torpiloare rapidă, al cărei tip omolog german purta denumirea de E-BOOT.

britanice şi canadiene debarcaseră pe coasta Franţei, cît şi dezamăgirea încercată cînd ni s-a spus că nu era vorba decît de un raid asupra portului Dieppe[2]. *Pe atunci nu ştiam că fusese un atac foarte costisitor, datorită mai ales modului necorespunzător cum se desfăşurase bombardamentul prealabil şi tirul de acoperire al bastimentelor din Royal Navy: trupele debarcate au întîmpinat astfel rezistenţa unui inamic bine fortificat şi dispunînd de armament greu.*

Apoi, în 1943, veştile au început să fie mai bune şi moralul ni s-a ridicat: Rommel a fost învins la El Alamein; prima forţă amfibie anglo-americană de mari proporţii a debarcat în Africa de Nord; germanii au capitulat la Stalingrad[3] *şi, după victoria de la Kursk*[4], *armata roşie a început să împingă necruţător pe nazişti spre apus.*

Iar acum, în satele, tîrgurile şi oraşele Angliei, se vedeau de luni de zile din ce în ce mai multe uniforme americane, se auzeau din ce în ce mai des voci cu accent american. Vreo 1 500 000 soldaţi sosiseră din S.U.A., cu întregul echipament, cu toate proviziile de care aveau nevoie, fiind cantonaţi mai ales în zona de sud a Angliei. Ştiam că Churchill şi Roosevelt făgăduiseră deschiderea unui al doilea front nu numai în bazinul mediteranean[5].

Plini de emoţii după primirea ordinului, fotoreporterul şi cu mine am plecat la Londra, prezentîndu-ne la Amiralitate. După o vreme, m-am trezit la bordul unui mic vas, în plin Canal al Mînecii. Dar escapada s-a încheiat cu o dezamăgire. Împreună cu sute de alte nave, am parcurs vreo 64 km spre coasta Franţei, pentru a face apoi cale întoarsă şi a „invada" o zonă a propriului nostru litoral. Fusese fie una dintre multele manevre destinate să deruteze pe germani cu privire la locul unde avea să se desfăşoare cu adevărat debarcarea, fie una dintre repetiţiile generale ale acesteia, fie şi una, şi cealaltă[6].

Pentru mine, unul dintre cele mai semnificative momente ale acestei acţiuni a fost primul contact cu armele noastre secrete. Stînd pe puntea vasului am văzut plutind, la vreo 200 m depărtare, un obiect care părea o cutie mare de pînză. Arătîndu-l unui ofiţer din armata de uscat canadiană — un tip înalt care stătea lîngă mine — l-am întrebat:

— Ce soi de ambarcaţiune mai e şi asta?

— Ambarcaţiune? m-a imitat el, dispreţuitor. Asta nu e o ambarcaţiune, e un coşcogea tanc.

Iertînd cu mărinimie abisurile ignoranţei mele, canadianul mi-a explicat că prototipul neobişnuitului obiect fusese construit de un ungur într-un garaj de pe o ulicioară dosnică din Londra, avînd menirea să transporte tancuri, aducîndu-le pe plaja respectivă odată cu fluxul. Ulterior aveam să aflu că, în ziua Z „invenţia" s-a dovedit mortală, dar nu pentru germani, ci pentru nefericitele echipaje ale tancurilor, care s-au scufundat în marea agitată.

De fapt, nu a fost decît unul dintre „obiectele" bizare, pe care le-am văzut plutind în acea zi. Deprins cu bastimentele de tip mai convenţional din Royal Navy, am rămas uimit în faţa unei întregi familii de ambarcaţiuni, concepute special pentru un atac amfibiu: prevăzute cu un fund plat, ele erau adaptate unor misiuni aparte, fiind capabile, de pildă, să transporte trupe de asalt, tancuri sau alte vehicule cu roţi ori şenile, să lanseze rachete, să întreţină un baraj de artilerie antiaeriană sau să împroaşte cu proiectile o plajă, pentru a face să explodeze minele inamice.

M-am înapoiat la baza mea de pe coasta de est şi, săptămîni de-a rîndul, am continuat să-mi trimit reportajele la Amiralitate, unde erau cenzurate înainte de a fi publicate în presă. Scriam despre activităţile navale din fîşia de mare cuprinsă între litoralul britanic de sud-est şi ţărmurile belgian şi olandez, „alee" prin care, hărţuite de E-BOOT-uri, trebuiau să treacă convoaiele noastre comerciale.

Pînă ce, într-o dimineaţă, am primit o nouă convocare la Amiralitate. De data asta, nu mai încăpea îndoială; nu se putea să nu fie clipa pe care o aşteptam cu toţii de atîta amar de vreme.

La Amiralitate, sala presei semăna cu orice birou dintr-o redacţie, doar că personalul era îmbrăcat în uniforma marinei. Acolo mi s-a înmînat un document purtînd sus următoarele rînduri:

STRICT SECRET. Comandantul naval aliat[7] al forţei expediţionare către John Gritten, la Amiralitate, Londra, 2[illegible] mai 1944.

Reprodus la multiplicator cu cerneală violetă şi avînd semnătura în albastru a comandantului Departamentului de presă al Amiralităţii, mesajul era lapidar: „Vă veţi prezenta la comandantul navei L.C.T. 903[8] *în ziua de vineri, 2 iunie 1944, pentru a vă îndeplini misiunea conform instrucţiunilor pe care le-aţi primit". Semna John Dillon Robinson, ofiţer de stat major pentru legătura cu presa.*

Un coleg, de asemenea reporter naval oficial, a primit ordinul de a se îmbarca pe un curăţitor de mine, unul din cele 300 care aveau să preceadă armada de invazie, măturînd pe mare capcanele explozive ale naziştilor.

---

2) Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1968.

3) Aluzie la capitularea mareşalului Paulus, care a avut loc la 2 februarie 1943 (vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1973).

4) E vorba de eşecul operaţiei hitleriste „Citadela" de la 5 iulie 1943, şi de victorioasa contraofensivă sovietică care i-a urmat (vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1970).

5) Pentru pregătirea celui de-al doilea front, vezi *Magazin istoric*, nr. 1-6/1967; nr. 6-8 /1968; nr. 1-6/1974.

6) Denumită în limbaj cifrat operaţia „Fabius", manevra avea într-adevăr, ambele roluri pe care i le atribuie autorul.

7) Comandant naval aliat era viceamiralul britanic Bertram Ramsay.

8) LANDING CRAFT (TANK) — navă de debarcare pentru care blindate.

Duminică, 4 iunie. La bordul lui L.C.T. 903 (Escadra U-49)

Ni s-a spus că numele general de cod al debarcării e „Overlord". Mai ştim că numele de cod al fazei iniţiale navale e „Neptun". Sîntem de asemenea conştienţi că, exact în aceste zile, ne-am angrenat într-unul din cele mai mari jocuri de noroc ale războiului. Cele trei zaruri se numesc forţa vîntului, efectul acesteia asupra mării în Canalul Mînecii şi condiţiile meteorologice generale.

Deocamdată, sorţii sînt împotriva noastră: vîntul suflă cu înverşunare şi marea e mult prea agitată pentru miile de ambarcaţiuni fără chilă şi cu fundul plat, care în asemenea condiţii ar putea pieri împreună cu preţioasa lor încărcătură de oameni şi tehnică militară. În orice caz, chiar dacă *vasele ar supravieţui celor 145 km ai traversării, valurile ar fi prea mari pentru a permite debarcarea trupelor şi materialului pe plajele Normandiei, pînă şi în improbabila eventualitate că nu ar avea de întîmpinat nici o rezistenţă.*

Miza jocului? Fie transportarea cu succes peste mare a 750 000 soldaţi dotaţi cu armament şi debarcarea lor pe o fîşie de aproximativ 80 km din coasta Normandiei[9], *urmînd apoi ca ei să părăsească plajele şi să pătrundă cît mai repede cu putinţă în interiorul Franţei; fie amînarea operaţiei „Neptun" cu cîteva săptămîni, pînă la proxima dată convenabilă. Căci ora 0, momentul exact al debarcării trupelor pe plaje, trebuie să se situeze cu trei-patru ceasuri înainte de punctul de vîrf al fluxului*[10] *şi la revărsatul zorilor*[11] *— condiţii care se prezintă simultan doar de trei sau patru ori într-o lună.*

În stadiul actual al pregătirilor, o amînare de cîteva săptămîni ar constitui un considerabil dezavantaj pentru aliaţi. Zeci de mii de soldaţi, cu întregul lor echipament, sînt deja îmbarcaţi pe o flotă de 5 000 vase. Alte sute de mii de soldaţi aglomerează regiunile de sud ale Angliei — totul într-o atmosferă de secret absolut şi de maximă securitate. Se crede că, datorită unor măsuri menite să-l păcălească pe inamic, acesta ignoră cu desăvîrşire zona unde vom debarca pe litoralul Canalului Mînecii. Elementul de surpriză totală ar putea să dispară dacă operaţia „Neptun" va fi amînată.

Înainte de a ne îmbarca, am primit instrucţiunile necesare într-o sală mare, unde erau expuse nenumărate hărţi ale zonei de debarcare, pînă la o adîncime de cîţiva kilometri în interior. Hărţile purtau indicaţia: „Publicate de War Office[12], *1943". Pe pereţi se mai aflau fotografii (mărite la o scară enormă) ale plajelor unde va avea loc debarcarea, unele conţinînd şi profilul geografic al regiunii de dincolo de plaje — toate marcate cu amplasamentele probabile ale cîmpurilor de mine şi bateriilor germane de artilerie.*

Note de instructaj

Armada anglo-americană se compune din două grupări: Forţa navală de vest, sub comanda contraamiralului american George Kirk şi Forţa navală de est, avînd în frunte pe contraamiralul britanic Philip Vian, căruia i se spunea îndeobşte „Vian de pe COSSACK"[13]. *El a fost comandantul meu pe distrugătorul AFRIDI, scufundat în largul coastelor norvegiene. Forţa navală de est urmează să debarce trei divizii ale Armatei 2 britanice în trei sectoare, denumite în limbaj de cod* Sword, Juno *şi* Gold[14].

Sînt prevăzute unităţi speciale pentru deminare, bombardament şi asalt, precum şi forţe de sprijin care vor veni imediat după trupele de asalt. În zona de est vor debarca americanii, în cea de vest — britanicii şi canadienii. Bombardamentele vor fi susţinute de o formaţie navală americană (cuirasatele NEVADA, ARKANSAS, TEXAS; crucişătoarele grele TUSKALUSA, AUGUSTA şi QUINCEY) şi de una britanică (cuirasatele WARSPITE NELSON şi RAMILLES; crucişătoarele GLASGOW, BELFAST, ENTERPRISE, MAURITIUS şi ORION; distrugătoarele SAUMAREZ, ONSLOW, ALGONQUIN şi SIOUX, precum şi bătrînul monitor LORD ROBERTS[15]*).*

După cum ni se comunică, 75 la sută din vasele de război care participă la „Overlord" sînt britanice. Din totalul forţelor navale angajate

---

9) Zona debarcării se întindea de la baza Peninsulei Cotentin spre răsărit, pînă la gura rîului Orne, care se varsă în Canalul Mînecii la nord-est de oraşul Caen.

10) Fluxul era necesar pentru ca ambarcaţiunile cu fundul plat să poată trece peste obstacolele create de nazişti de-a lungul „Zidului Atlanticului", lanţul de fortificaţii ridicate de ei pe litoral. Submarinele britanice procedaseră la debarcări secrete pe coasta Franţei atît pentru a fotografia întăriturile germane, cît şi pentru a culege mostre de nisip şi sol, cu scopul de a permite comandamentului aliat să stabilească zonele capabile să suporte tancurile şi celelalte vehicule grele.

11) În felul acesta, traversarea Canalului Mînecii se putea face pe întuneric şi inamicul era luat prin surprindere. Pe de altă parte, trupele aliate dispuneau de suficientă lumină în clipa debarcării, pentru a evita confuzia şi riscul ca diversele unităţi anglo-americane să tragă unele asupra celorlalte.

12) Ministerul de Război al Marii Britanii.

13) Sub comanda lui Vian, distrugătorul COSSACK a interceptat, în martie 1940, vasul auxiliar german ALTMARK, pe cînd naviga în apele norvegiene, ducînd la bordul său sute de mateloţi englezi capturaţi după scufundarea cargoboturilor lor de către „cuirasatul de buzunar" GRAF SPEE, în Atlanticul de Sud.

14) „Spadă", „Junona" şi „Aur".

15) Acum scoase din uz, monitoarele serveau ca baterii plutitoare pentru bombardarea uscatului de pe mare.

60 la sută sînt britanice, restul americane, deşi multe dintre bastimentele noastre au fost construite în şantiere americane. Armada plutitoare e alcătuită din peste 4 000 unităţi militare dintre cele mai variate, precum şi din sute de cargoboturi aparţinînd marinei comerciale.

Se pare că aspra lecţie a raidului din 1942 de la Dieppe nu a fost dată uitării. Pentru bombardarea prealabilă a apărării de coastă germană, vor fi folosite aproximativ 600 tunuri ale navelor militare, cu un calibru variind între 4 şi 10 ţoli. După calculele efectuate, ele vor trimite 2 000 tone de exploziv pe plaje, la fiecare 10 minute. În plus, vor participa direct la „Overlord" 7 500 avioane, de luptă iar alte 3 500 bombardiere vor ataca liniile de comunicaţie inamice în Franţa şi vor executa misiuni de bombardament strategic în Germania. În afara trupelor debarcate pe calea mării, vor mai fi parașutaţi 20 000 ostaşi.

Înainte de a se încheia şedinţa de instructaj, dacă memoria nu mă înşeală, Eisenhower a hotărît amînarea operaţiei „Neptun" cu 24 ore. A urmat o perioadă de cumplită încordare pentru toţi cei în cauză, de la comandantul suprem pînă la ultimul soldat sau matroz.

Din nou la bordul navei L. C. T. 903

În micul salon al navei, ofiţerii din Army se uită atent la hărţile şi fotografiile pe scară mare şi foarte detaliate, care înfăţişează plaja unde vor debarca, plajă denumită în limbaj de cod „Regele roşu". Pe harta mea, e marcată cu litere mici: La Rivière, între Arromanches şi Courseulles, la circa 19 km nord-est de Caen, unde trupele speră să ajungă, cu oarecare şansă, încă din prima zi.

In urmă cu cîteva săptămîni, un ofiţer de marină şi un maior din corpul Royal Engineers [16] *au fost aduşi de un submarin în largul acestei coaste şi au înotat pînă la ţărm, pentru a culege mostre din nisipul „Regelui roşu". De datele obţinute de ei depinde soarta acestor soldaţi.*

Cerul e încă acoperit şi suflă un vînt destul de puternic dinspre sud-vest. Dacă nu se domoleşte, operaţia „Neptun" va fi amînată cu cel puţin două săptămîni. Cîţiva ofiţeri joacă poker, iar unii soldaţi — loto. Două căi de destindere a nervilor, pe care nesiguranţa şi amînarea cu 24 ore a debarcării i-a încordat ca pe nişte strune de vioară.

Marţi, 5 iunie, ora 0,30. *Şi totuşi, operaţia „Neptun" va avea loc astăzi. „Alea jacta est", cum ar spune Cezar. Dar norii atîrnă încă jos şi cerul e tot acoperit. Vînt destul de puternic — gradul*

16) Denumire purtată de genişti britanici.

După-amiaza zilei de 6 iunie: infanteria marină britanică deminează terenul

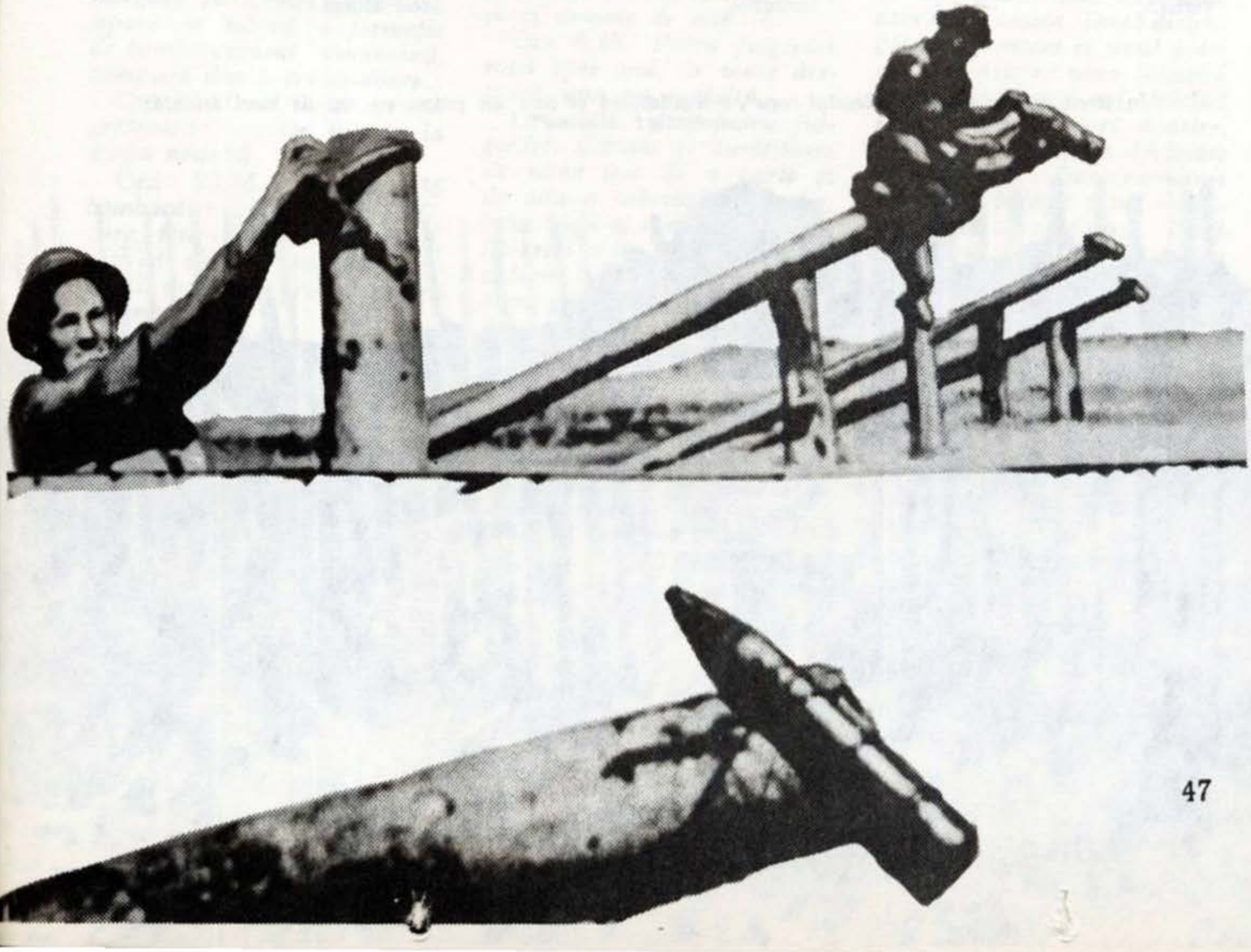

5[17]. Cu același grad și cam de aceeași vîrstă cu mine, comandantul navei L.C.T.903, sublocotenentul rezervist L.G. Metcalfe a fost casier de bancă în viața civilă. El rostește liniștit în portavoce: „Jumătate viteză înapoi!". Am pornit!

Moral foarte ridicat al soldaților. În timp ce ne desprindem încet de țărm, Metcalfe strigă comandantului unei nave similare, de lîngă noi: „Pe curînd!" Parcă ar lua trenul de 8,40 de la locuința din Richmond spre banca londoneză unde lucrează.

Mii de ambarcațiuni — imobilizate în ultimele 24 ore — prind brusc viață. Începe parada cea mare. De jur împrejurul nostru sînt zeci de L.C.T.-uri acoperite cu rețele de camuflaj. Deasupra trec două avioane de vînătoare SPITFIRE. Pînă la orizont, numai vase. Trecem pe lîngă cîteva mari L.S.I.-uri[18], de cîte 8 000 tone sau și mai mult: unele din ele au fost pacheboturi în vreme de pace și acum sînt vopsite în cenușiu. De gruiele lor atîrnă L.C.A.-uri[19], pline cu infanteriști și gata de a fi coborîte pe scripeți pentru a se lansa la asaltul țărmului.

Operatorul radio David Davies, originar din Barry Dock (Wales de Sud), îmi spune: „Cea mai mare operație militară din istorie, dom' sublocotenent!" La matura vîrstă de 18 ani (vîrsta medie a echipajului de pe L.C.T. 903 e de 20 ani), Davies vorbește cu siguranța unui om care a fost muncitor la o moară, matelot pe un vas comercial și curier la studiourile de film din Denham. Ar avea dreptate, dacă ar preciza că e vorba de cea mai mare operație militară amfibie *din istorie.*

Marea e acoperită de crestele albe ale valurilor. Spuma lor trece peste rampe[20] și cade peste soldați și vehicule. Dar și unii și celelalte sînt veterani hîrșiți în lupte, aparținînd Armatei 8[21]. L.C.T. 903 freamătă și tresare, scăldat de valuri. Munca nituitorilor de la șantierele de pe Tamisa, unde a fost construită nava, e pusă la grea încercare.

Semnale țîșnesc din lămpile ALDIS[22]. Trecem acum pe lîngă enorme L.S.I.-uri americane, vopsite în cenușiu... Iată acum și un șir de corvete și fregate, două din ele franceze. Pentru a ne apăra de un eventual atac inamic la mică altitudine, deasupra noastră se înalță baloane captive argintii, remorcate de unele nave ale convoiului.

O șalupă cu motor, asemenea unui dulău ciobănesc care-și strînge turma, ne semnalează să mărim viteza, deoarece am ieșit nițeluș din formație. Pe la pupă trece o șalupă, purtînd ca însemn: „Controlul circulației".

---

17) Conform scării Beaufort care măsoară forța vîntului, gradul 5 indică o viteză de deplasare a aerului mergînd pînă la 38, 5 km pe oră.

18) LANDING SHIP INFANTRY — vas de debarcare a infanteriei.

19) LANDING CRAFT ASSAULT — navă de debarcare a trupelor de asalt.

20) În acest context, rampele sînt ușile laterale ale unei nave de debarcare, cu balamale fixate la marginea de jos pentru a se deschide prin coborîre și a forma rampele pe care descind tancurile.

21) E vorba de Armata 8 britanică, care a luptat în Africa de Nord sub comanda lui B.L. Montgomery.

22) Lămpi electrice, prevăzute cu un sistem de obturatoare care permit semnalări optice în cod Morse.

În imediata vecinătate a „Regelui roșu", o îngrăditură pe care un piacat cu cap de mort anunță: „Achtung! Minen!"

Ora 13,55. *De la L.C.T.-ul de dinaintea noastră primim un semnal luminos: „Comandantul escadrei vă urează mult noroc". Comandantul escadrei e locotenent-comandorul Robertson, care se află la bordul unui L.C.H.*[23] *Transmitem mesajul L.C.T.-ului care navighează după noi... şi astfel urarea străbate întreaga coloană.*

Trecem pe lîngă nişte distrugătoare nou-nouţe. Formăm acum două coloane.

Ora 14,45. *La babord se văd Acele*[24]. *Norii plutesc destul de jos, marea e agitată şi valurile inundă puntea. Doi soldaţi se tot feresc de apa care-i împroaşcă şi comandantul le strigă să intre înăuntru.*

Ora 15,45. *Vîntul a scăzut. Tangaj lent...*

Ora 20,00. *La vreo cinci mile distanţă, la tribord, cenuşii pe cerul cenuşiu, nouă crucişătoare şi două cuirasate se înşiră în formaţie. Un crucişător ne iese în întîmpinare şi trece în revistă cele două coloane ale noastre. Deasupra noastră zboară avioane de vînătoare — 16 SPITFIRE de bombardament şi cîteva LIGHTNING...*

Ora 20,45. *În şir indian, mergînd în direcţia sud-vest, apare la babord o formaţie de bombardament americană, compusă din 6 crucişătoare...*

Ora 21,20. *O mică corvetă grecească*[25] *trece iute pe la pupa noastră.*

Ora 22,15. *Număr 56 bombardiere LIGHTNING, care trec deasupra noastră, venind dinspre sud-est, probabil după un raid asupra Franţei.*

Ora 23,00. *Vreo opt lumini de explozii se văd la babord dar zgomotul lor nu se aude.*

---

23) LANDING CRAFT HEADQUARTERS — nave de debarcare pentru statul major.

24) Acele sînt un şir de stînci ascuţite de calcar care ies perpendicular din mare, la extremitatea vestică a Insulei Wight. Conform planului „Neptun", înainte de a lua direcţia coastelor franceze, fiecare convoi de vase trebuia să treacă printr-un „punct de control" situat la aproximativ 24 km sud-est de Ace.

25) Navă de coastă şi vînătoare antisubmarin.

6 iunie, ora 01,30. *Am intrat în canalul de navigaţie, balizat de culegătoarele noastre de mine. Balizele au mici becuri — roşii la babord şi albe la tribord. Luna luminează palid, tocmai bine pentru a vedea nava de dinaintea noastră şi a ne păstra locul în formaţie.*

Ora 5,20. *Revărsatul zorilor. Un L.C.F.*[26] *ia poziţie la babord.*

Ora 5,35. *Secundul nostru, londonezul J.L. Guthrie afirmă că vede luminile tirului de artilerie în faţa lui. Pretutindeni la orizont sînt nave militare...*

Ora 5,45. *Patru LIGHTNING-uri zboară spre sud-vest.*

Ora 5,55. *Se aude vuietul puternic al avioanelor care se îndreaptă spre sud, dar nu vedem nici unul, din cauza straturilor de nori. Vîntul continuă, cu intermitenţe, vreo 25 minute. Nu văd aparatele, doar urma cîte unui reactor, prin spărturile de nori. Marea e verzuie şi pătată de spumă. Tangajul e încă puternic. „Ciudată vreme pentru luna iunie", remarcă Metcalfe.*

Ora 6,20. *În formaţie strînsă, trec spre sud-vest 18 avioane, zburînd la vreo 2 000 m şi urmate de alte 16.*

Ora 6,35. *Patru fulgerări roşii spre sud, la mare distanţă una de cealaltă.*

Ora 6,40. *Alte patru fulgerări. Corvete şi curăţitoare de mine trec de o parte şi de alta a coloanelor noastre, întorcîndu-se spre nord. Curăţitoarele şi-au făcut pe deplin datoria... Soarele străpunge un strat gros de nori şi, la est de noi, spre orizont, navele se profilează în bătaia razelor sale.*

Ora 6,50. *De pe puntea de comandă, văd pe soldaţi cum dau la o parte plasele de camuflaj, ferindu-se de valurile care-i împroaşcă. Cînd îşi termină treaba, pun sacii de culcare în vehiculele lor. Unul se piaptănă. Parcă ar fi spartanii înainte de Termopile!*

---

26) LANDING CRAFT FLAK — nave de debarcare a artileriei antiaeriene.

Ora 7,00. *Un grup de L.S.I.-uri apare la tribord. Vor debarca oare trupe de infanterie? Am ajuns la aproape 10 km de coastă.*

Ora 7,35. *Un crucişător care escortează un convoi de L.S.I.-uri scuipă flăcări portocalii, o dată cu cele patru salve pe care le trage spre ţărm. Ni se semnalizează: „Viteză maximă!" Urmează să sosim la plaja „Regele roşu" la 90 minute după primele debarcări de acolo. Peste capul nostru trec bombardiere TYPHOON în direcţia sud. Un al doilea crucişător deschide focul. Pămîntul încă nu se vede...*

Ora 8,00. *Ajungem la poziţia de aşteptare, la vreo 2,5 km de coastă. Acum L.C.T.-urile noastre sînt singure, fără escortă. Litoralul e vizibil, deşi o mare parte dintr-însul e învăluită în trîmbe de fum. Bateriile germane continuă să tragă... O rachetă VEREY, de culoare albă, se înalţă chiar în faţă. Ai noştri au capturat bateria.*

Ora 8,40. *Pornim din nou, cu viteză redusă. LIGHTNING-urile continuă să bombardeze ţărmul.*

Ora 8,50. *Pe măsură ce ne apropiem, văd exploziile care sfîşie coasta. Două distrugătoare franceze şi unul polonez trag asupra unor obiective invizibile pentru noi, trecînd prin dreptul provei noastre. Văd acum clădirile dărîmate de pe mal. Dar germanii nu şi-au încetat focul — patru obuze explodează lîngă L.C.T.-ul de la tribord, altele în mijlocul coloanei. Ne continuăm însă drumul.*

Ora 9,15. *Obuzele inamice nu-şi nimeresc ţintele (din fericire!) şi cad mereu în acelaşi loc. Distrugătoarele s-au înapoiat pentru a ne sprijini. Ţărmul e o masă densă de fum. Trecem pe lîngă un L.C.T. care s-a oprit, cu o gaură în bordajul de la tribord.*

Ora 9,30. *Obuze trase de o baterie, care mai rezistă în satul La Rivière, explodează în apropierea noastră. Altele şuieră deasupra sau cad în*

mare, făcînd să țîșnească stîlpi de apă. Metcalfe — care mi-a mărturisit că azi împlinește 21 ani — glumește amar: „Primele cadouri de ziua mea!"

Văd acum satul La Rivière: farul său e încă în picioare, dar cu o gaură enormă pe una din laturi. La vreo 800 m în interior, pe un povîrniș, satul Mont Fleury e și el în ruine.

Ora 9,35. *La bordul L.C.T.-ului vecin cu noi răsună o dublă explozie: s-a lovit probabil de două mine plate, de tipul celor pe care naziștii le-au agățat de pari înfipți în fundul mării. Deși plasate imediat sub nivelul apei, aceste mine sînt invizibile. În ciuda exploziilor, L.C.T.-ul continuă să navigheze spre coastă.*

Ora 9,37. *Facem un ocol, căci țărmul e plin de ambarcațiuni care scot la iveală trupe și armament, nelăsînd nici un colțișor liber pentru noi... Trecem peste piramidele de pari pe care germanii le-au semănat aici pentru a rupe fundurile vaselor...*

Ora 9,40. *Și iată-ne la destinație, pe plajă, cu L.C.T. 903 vîrît între alte două ambarcațiuni. În apa de vreo 60 cm rampele au coborît și trupele debarcă, în vreme ce tancurile se strecoară și ele, ori de cîte ori se ivește un spațiu liber. Fluxul fiind la punctul maxim, nu a mai rămas decît o fîșie strîmtă între marginea apei și cărarea ce trece pe lîngă un cîmp de mine, marcat de un indicator: „ACHTUNG! MINEN!" Îngusta fîșie e aglomerată de vehicule ce se mișcă încet și de soldați care se îndreaptă spre drumul ce urcă povîrnișul, către Mont Fleury. Apare un buldozer, care curăță la iuțeală pietrișul și nisipul dintre apă și cărare, pentru a ușura operațiile de debarcare. Distrugătoarele trag într-una, dar tirul lor se îndreaptă acum dincolo de linia colinelor din spatele satului Mont Fleury, la aproape 2 km în interior. De cum coboară pe țărm, cîteva tancuri adaugă salvele lor barajului de artilerie navală. Zăresc o coloană lentă de care blindate care se îndreaptă spre Caen, în timp ce bateriile vaselor militare își concentrează focul asupra liniilor inamice din fața lor. Splendidă colaborare dintre două arme!*

* * *

De îndată ce L.C.T. 903 a descărcat oamenii și vehiculele transportate, mașinile ei primesc ordinul: „Încet înapoi!" Îndepărtîndu-se de țărm, ea se întoarce cu prova înainte și pornește spre Anglia. Dar, după nici doi kilometri, începe să ia apă atît de repede, încît pompele nu mai pridesc cu golirea și valurile inundă sala mașinilor DIESEL, scoțîndu-le din funcțiune. Probabil că vreunul dintre obstacolele din dreptul „Regelui roșu" i-au găurit chila sub linia de plutire. Comandantul poruncește majorității echipajului să părăsească vasul și matrozii trec pe un alt bastiment. Luat la remorcă, L.C.T. 903 e din nou adus pe plaja de pe țărmul francez. Cînd vine refluxul, fundul navei lasă să se vadă un orificiu mare și două mai mici, avarii prea serioase pentru a putea fi reparate de echipele tehnice de pe plajă. Dar, asemenea multor altor nave de debarcare, L.C.T. 903 continuă să plutească, spre cinstea muncitorilor constructori care l-au dotat cu numeroase compartimente ermetic închise.

6 iunie, seara. La bordul unui vas cu destinația Southampton

Astă seară am văzut îmbarcîndu-se primii 500 prizonieri germani din acest sector. Înșirați pe șapte rînduri pe prundișul plajei, arătau la fel de demoralizați ca și camarazii lor captivi pe care ni-i înfățișează jurnalele de actualități sovietice. Un vînt rece sufla dinspre mare, pătrunzînd prin mantalele lor cenușii-verzui și făcîndu-i să tropăie din picioare și să se înghesuie unul într-altul, pentru a-și ține de cald. Mulți erau desculți, iar unul nu avea nici pantaloni: pe semne că ori au fost surprinși dormind, ori ai noștri au luat măsuri ca nici un prizonier să nu evadeze.

Reprezentantul Herrenvolk-ului[27] căruia îi lipseau pantalonii avea o tunică scurtă, care abia îi acoperea chiloții, și se adăpostea de vînt cuibărindu-se printre ceilalți captivi. Pînă la urmă, sub paza unor pușcași din Royal Marine, s-au urcat cu toții pe o plută care i-a dus spre vasul ce-i aștepta în larg. Uitîndu-mă cu binoclul am văzut un alt lot de prizonieri, aduși pe drumul de la Caen, drum care dimineața era înțesat de tancurile noastre în ofensivă, spre interiorul țării.

* * *

Aici se opresc impresiile personale ale unui om care a asistat, într-un sector mărunt, la prima zi a celei mai mari operații lansate în vest împotriva fortăreței europene

---

27) În terminologia rasistă a lui Hitler, vocabulul Herrenvolk („popor de stăpîni") servea drept sinonim al națiunii germane.

a naziştilor. În săptămînile următoare aveam să stau de vorbă cu mulţi combatanţi, notînd impresiile şi simţămintele lor, ca şi unele dintre remarcabilele lor fapte de vitejie în acea primă zi a debarcării.

N-aş putea pretinde însă, că cele întîmplate la „Regele roşu" au fost „tipice", căci proporţiile şi intensitatea rezistenţei hitleriste în ziua Z au variat de la sector la sector. Pierderile de la „Regele roşu" au fost foarte mici în comparaţie, de pildă, cu cele înregistrate de americani în sectorul „Omaha": acolo bateriile germane nu au fost anihilate de bombardamentele preliminare din aer şi de pe mare, iar soldaţii au trebuit să parcurgă aproape 6,5 km în plus de la punctul unde s-au oprit navele şi pînă la ţărm.

Căpitanul de marină Stephen Roskill, istoric oficial al războiului naval purtat de Anglia, scrie pe bună dreptate: „Deşi pierderile navelor de debarcare au fost grele, restul flotei aliate a avut puţin de suferit; 132 715 oameni şi mii de vehicule au fost debarcate în prima zi, iar pierderile înregistrate de armata de uscat (circa 4 000 britanici şi 6 000 americani) s-au dovedit surprinzător de mici. Principalii factori ai succesului au fost, desigur, foarte minuţioasa planificare şi pregătire a operaţiei, ca şi realizarea efectului de surpriză. Dar sprijinul de artilerie acordat forţelor de asalt de către vasele militare mari şi mici au contribuit, fără doar şi poate, la spargerea «Zidului Atlanticului» cu un preţ atît de redus"[28].

În româneşte de:
Nicolae MINEI

---

28) S.W. Roskill: **The Navy at War 1939-1945.**

COMOARA TEMPLIERILOR

(Urmare din p. 37)

scriau poeme rafinate, erau tot mai greu de înfrînt. Iar templierii pricepeau tot mai bine că tratativele erau mult mai fructuoase decît bătăliile, că mai utilă era „o pace înarmată decît o hărţuială istovitoare". În tabăra creştină, însă, erau puţini cei care gîndeau ca ei, şi, pe măsură ce cruciaţii pierdeau teren, animozitatea împotriva acestor oşteni ai crucii care propovăduiau compromisul cu necredincioşii sporea. În anul 1187, turcii recuceresu Ierusalimul, decapitînd regatul creştin iar conflictul izbucnea pe faţă. Ordinul adera la politica englezilor de a împărţi cu Saladin, sultanul Egiptului şi Siriei, un condominium asupra Ţării Sfinte, supărîndu-l pe regele Franţei Filip II, care dorea cu orice preţ o cruciadă. Victime ale propriei lor diplomaţii, templierii erau astfel constrînşi să-şi mineze poziţia tocmai în ţara care era leagănul şi, totodată, reşedinţa lor în Europa. Dar nu mai erau liberi să-şi aleagă politica. Prietenia cu Orientul le era dictată nu numai de o inteligenţă lucidă, ci şi de propriile lor interese. Fiindcă dincolo de faţada lor religioasă, cruciadele se vădeau tot mai mult ca o vastă întreprindere comercială, iar templierii se aflau în fruntea ei. Puterea lor economică în continuă creştere se alimenta în cea mai mare parte din piaţa levantină; ei erau cei mai de seamă armatori, iar flota lor impunătoare trăia de pe urma porturilor orientale. Corăbiile lor puteau lua la bord cîte 1 500 călători — respectiv cruciaţi — dar ei preferau să transporte marfă decît trupe, mizînd de cîte ori era cu putinţă mai degrabă pe contracte fructuoase decît pe un război care mergea prost.

Căci războiul mergea cu adevărat foarte prost, iar Cruciada a opta debuta sub semnul nefast al ciumei care-i decima pe creştini. Abia debarcat în Tunisia, Ludovic cel Sfînt a fost răpus de epidemie. De atunci înainte cruciaţii au mers din eşec în eşec, pînă la catastrofa finală. În 1291 ei au pierdut ultimele posesiuni levantine şi au fost nevoiţi să se retragă spre Europa. Templierii au lăsat şi ei mulţi morţi în bătăliile pe care în zadar au încercat să le împiedice, au protejat îmbarcarea trupelor şi au stabilit un releu salvator în Insula Cipru, care era proprietatea lor. În zadar însă: în ochii tuturor ei erau cei care au boicotat cruciada. Or amintirile dureroase se uită greu şi reînvie în cele mai neaşteptate momente. Odată cu cruciaţii, templierii au adus de aceea, în Franţa, pe propriile lor corăbii, gustul amar al unei asemenea amintiri.

(Va urma)

Oana BUSUIOCEANU

CRUCIADĂ ÎN EUROPA

DAVID DWIGHT EISENHOWER

Ultimul episod pe care îl publicăm din memoriile generalului D.D. Eisenhower relatează evenimentele din iunie 1944, cînd Corpul expediționar aliat a stabilit primele capete de pod în nord-vestul Franței, în ciuda disperatei rezistențe a hitleriștilor și a unor condiții atmosferice care nu totdeauna au favorizat pe atacatori.

După confirmarea ordinului de declanșare a operației „Overlord", 5 000 nave au început, în cursul zilei de 5 iunie 1944, să se îndrepte spre locul de întîlnire stabilit la sudul Insulei Whight. Cea mai mare armada a tuturor timpurilor urma să pună capul de compas spre Normandia. Pe teritoriul Marii Britanii, efectivele Forței expediționare aliate disponibile pentru ziua Z includeau:

— 14 divizii engleze
— 3 divizii canadiene
— 20 divizii americane
— 1 divizie franceză
— 1 divizie poloneză.

În cursul operațiilor, aceste mari unități aveau să fie sprijinite de 5 049 avioane de luptă, 3 467 bombardiere grele, 1 645 bombardiere medii și ușoare, 698 alte avioane de luptă și 2 306 avioane de transport. În Statele Unite se aflau pregătite, în vederea intrării în acțiune, de îndată ce ar fi fost disponibile porturile necesare, alte 41 divizii. De asemenea, pe teatrul de operații din Mediterana, 10 divizii așteptau semnalul pentru a debarca în sudul Franței.

Cele 24 ore înainte ca debarcarea să se producă efectiv s-au scurs într-o atmosferă de extremă încordare. Întregul mecanism se pusese în mișcare. Acum, acele ceasornicului invaziei nu mai puteau fi date înapoi. Nesfîrșita așteptare a fost petrecută de generalul Eisenhower într-o inspecție a unităților care se pregăteau de acțiune. Ultima unitate vizitată, cu puțin înainte de miezul nopții, Divizia 101 americană aeropurtată, avea să fie prima care va intra în contact cu inamicul.

Reîntors la comandamentul său de la Portsmouth, Ike a așternut pe o foaie de hîrtie următorul comunicat:

„Debarcarea noastră în zona Cherbourg-Havre a eșuat în stabilirea unui cap de pod satisfăcător și, în consecință, am hotărît ca trupele să fie retrase. Decizia de a ataca în acest moment și în această zonă s-a bazat pe cele mai bune date disponibile. Unitățile terestre, aeriene și navale au făcut dovada întregii vitejii și a întregului devotament posibil față de misiunea încredințată. Dacă cineva trebuie blamat sau dacă cineva a greșit în încercarea făcută, atunci această răspundere îmi revine exclusiv mie".

Soarta acestor rînduri avea să fie foarte curînd decisă*.

* Ele au rămas ca un document secret de arhivă al eventualității eșecului debarcării și au apărut pentru prima dată în 1970, în volumul III din **The Papers of David Dwight Eisenhower. The War Years** („Documentele lui David Dwight Eisenhower. Anii de război").

DUPĂ DEBARCARE

Primul raport a fost expediat de către unitățile aeropurtate, pe care le vizitasem doar cu cîteva ore înainte, și suna extrem de încurajator. Pe măsură ce treceau orele dimineții reieșea că debarcarea mergea destul de bine. Montgomery a pornit pe un contratorpilor să inspecteze plajele și să găsească un loc unde să-și instaleze statul major avansat. I-am promis că îl voi vizita a doua zi.

În sectorul Utah, *operațiile de coordonare a debarcării amfibie cu acțiunea trupelor aeropurtate americane progresau în mod satisfăcător, la fel ca și cele de la extrema stîngă. În sectorul* Omaha, *însă, rapoartele zilei indicau lupte crîncene. Am hotărît că acesta era locul spre care aveam să plec a doua zi.*

Am făcut călătoria pe un contratorpilor și, cînd am ajuns, am constatat că Diviziile 1 și 29, care luptau la Omaha, *reușiseră să alunge inamicul și avansau rapid spre interior. Centre izolate de rezistență germană își apărau încă pozițiile, unele continuînd să ne bombardeze plajele și navele de debarcare. Am avut răgazul să stau de vorbă cu generalul Bradley, care, ca de obicei, era optimist și plin de încredere. De fapt, rezistența germanilor la* Omaha *atinsese aproape nive-*

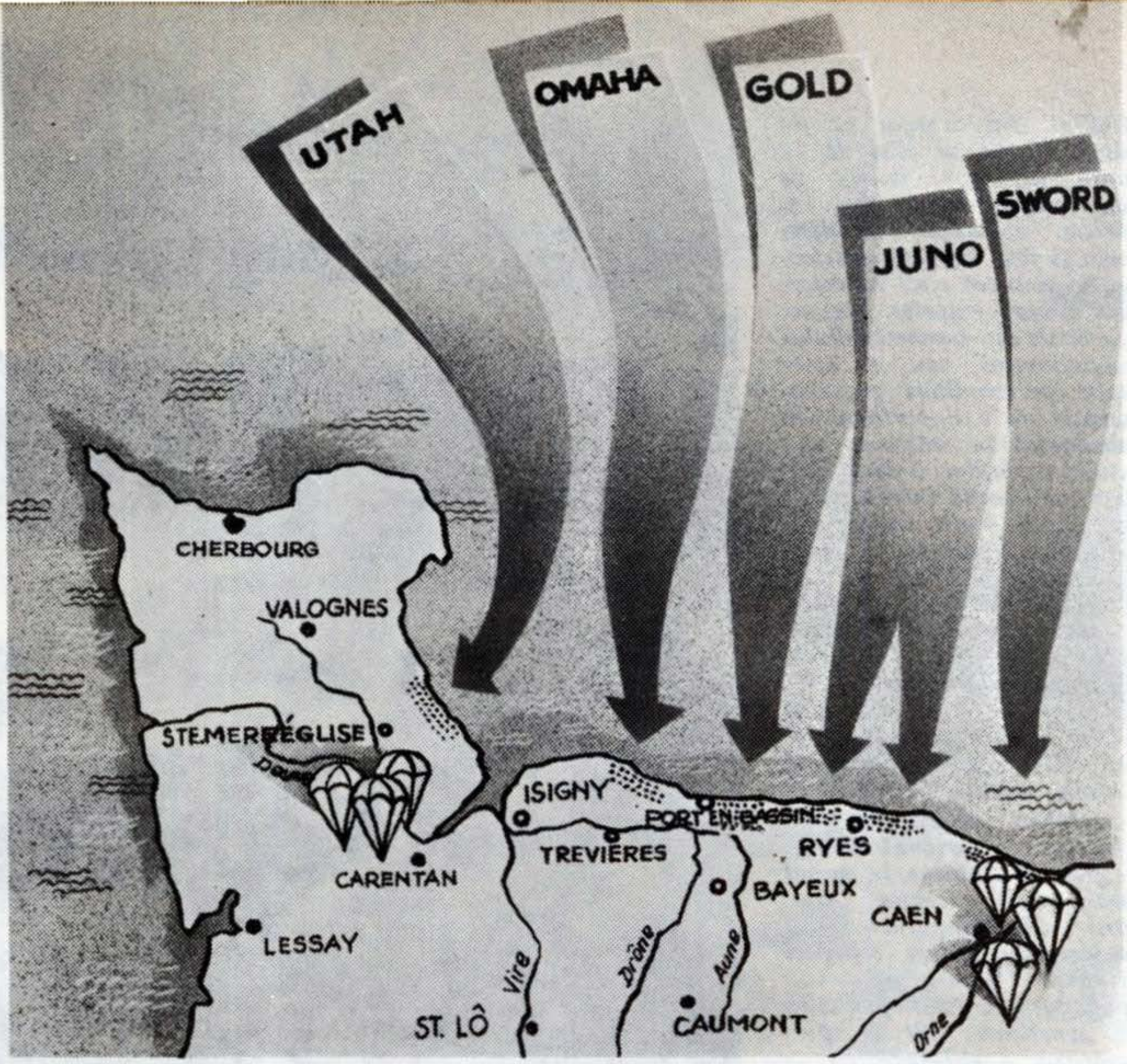

Harta debarcării

lul pe care, cu teamă, socotisem că îl vom întîlni de-a lungul întregii linii. Convingerea inamicului că nu vom ataca în asemenea condiţii meteorologice a constituit un factor hotărîtor în surpriza obţinută şi a explicat în oarecare măsură opoziţia dezorganizată pe care am întîmpinat-o pe majoritatea plajelor. În sectorul Omaha, *ceea ce a provocat luptele intense a fost — după spusele prizonierilor — faptul că Divizia germană 352 se afla în regiune, făcînd manevre şi exerciţii de apărare.*

În timpul zilei am pornit în inspecţie de-a lungul plajelor şi am căutat să discut cu comandanţii principali, printre care şi cu Montgomery. Spre seară, pe cînd navigam cu mare viteză pe lîngă ţărm, torpilorul nostru a eşuat şi s-a avariat atît de grav, încît am fost nevoiţi să schimbăm vasul ca să ne întoarcem la Portsmouth.

Cînd un asemenea plan este pus în aplicare, survin întotdeauna dificultăţi neprevăzute, care uneori afectează activitatea a două sau mai multe sectoare. Sînt totuşi uşor de remediat, dacă înaltul comandament este vigilent şi capabil să ia pe loc măsuri pentru ca neajunsurile să nu capete proporţii. De exemplu, cînd orarul vaselor nu este respectat sau instalaţiile de încărcare-descărcare suferă vreo defecţiune, vasele încep să se aglomereze în punctele de îmbarcare sau debarcare. Astfel se pierde timp tocmai cînd timpul are o importanţă vitală şi se blochează navigaţia. Dezordinea şi confuzia cresc, ameninţînd întreaga operaţie, dacă nu se găseşte nimeni cu destulă autoritate ca să ia repede măsurile necesare. Pentru a preveni o asemenea situaţie, fusese alcătuit un birou de stat major, cuprinzînd reprezentanţi din toate sectoarele. Prin intermediul său a fost relativ uşor de dirijat coordonarea sosirii şi îmbarcării trupelor şi a proviziilor cu sosirea şi plecarea vaselor. O dată depăşite zilele dificile ale începutului, am avut uimitor de puţine necazuri.

Previziunile lui Montgomery şi înverşunarea lui Rommel

Curînd am aflat că, în lunga perioadă de pregătire dinaintea invaziei, Washingtonul fusese şi el sub presiune. De-abia ne instalasem pe coasta Angliei şi generalul Marshall, amiralul King, generalul Arnold, împreună cu un grup de ofiţeri de la statele lor majore, au şi sosit în

Anglia. Am aranjat să fie aduşi, în cursul zilei de 12 iunie, la capul nostru de pod. Prezenţa lor pe cînd inspectau regiunea, manifestîndu-şi fără reţinere satisfacţia, a avut un efect reconfortant asupra trupelor. Asemenea vizite din partea înaltului comandament sau a unor înalte personalităţi guvernamentale au o importanţă incalculabilă în ridicarea moralului soldaţilor. Soldatul capătă mai multă încredere văzînd grade foarte înalte prin preajmă, gîndindu-se, probabil, că personalităţi de acest nivel n-ar fi venit dacă regiunea ar fi fost în pericol [1].

Intervalul dintre ziua Z şi atacul nostru din 25 iulie[2] *a constituit o etapă bine determinată în cadrul operaţiei aliate şi a fost denumită „Bătălia capului de pod"[...].*

„Bătălia capului de pod" a însemnat o perioadă de lupte grele şi continue, în cursul cărora — cu excepţia ocupării Cherbourgului — s-au înregistrat puţine cîştiguri teritoriale. Totuşi, în această perioadă a fost pregătită cea următoare, atît de spectaculoasă, a eliberării Franţei şi Belgiei. „Bătălia capului de pod" a determinat înregistrarea unor progrese, atît din punct de vedere material cît şi doctrinal, care ne-au fost de folos pînă la sfîrşitul războiului.

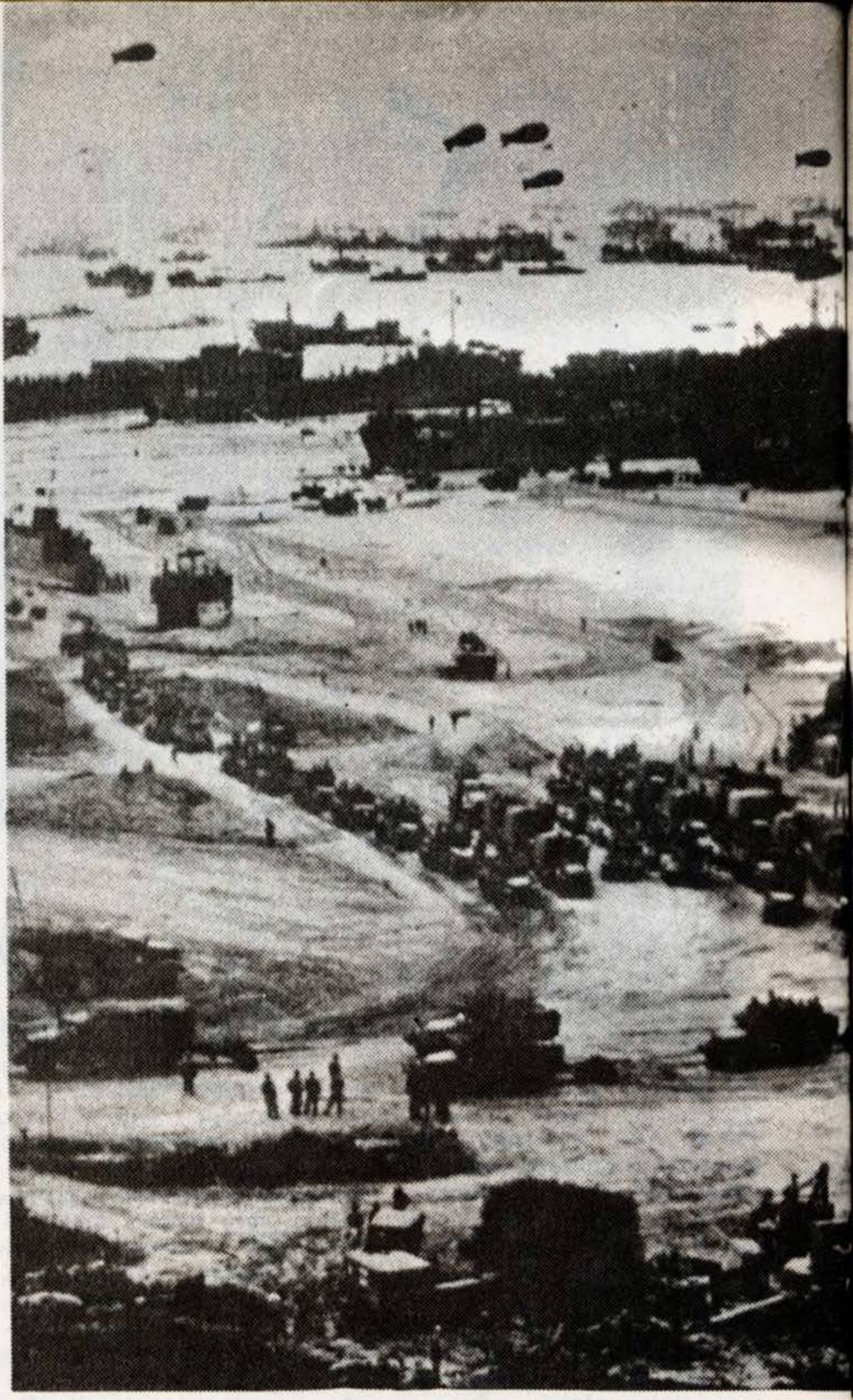

Ştiind că Rommel[3]*, vechiul său adversar din deşert, avea să conducă operaţiile forţelor defensive, Montgomery a prezis că acţiunea inamicului se va caracteriza prin asalturi constante, efectuate de orice forţă imediat disponibilă, de la divizie pînă la batalion sau chiar companie. Posibilitatea ca inamicul, sub conducerea lui Rommel, să-şi aleagă o linie de apărare puternică unde, pe îndelete şi cu răbdare, să-şi concentreze un efectiv de forţe cît mai mare, pentru*

---

1) Scopul sosirii şefilor de stat major americani pornea de la două ipoteze: a) aliaţii nu se puteau consolida şi va fi necesară o hotărîre fie de a continua operaţia, fie de a replia forţa de invazie; b) un contraatac german putea fi organizat în a opta zi şi hotărîri majore vor fi necesare. În zilele de 11, 13 şi 14 iunie, şefii de stat major americani şi englezi au examinat la Londra problema operaţiilor care urmau să fie întreprinse în Mediterana în sprijinul planului „Overlord", dar n-au ajuns la o concluzie comună.

2) În planul iniţial al operaţiei „Overlord" se prevedea că, în a cincea zi de la debarcare, forţele anglo-americane vor deţine linia Caen-Caumon — St. Lô. Acest aliniament a fost atins abia la mijlocul lunii iulie. La 25 iulie Armata 1 americană a trecut la ofensivă în sectorul St. Lô, concomitent cu Grupul 21 armată britanic, deschizînd drumul spre interiorul Franţei.

3) În ianuarie 1944, mareşalul E. Rommel fusese numit comandant al Grupului de armate B, a cărui misiune era respingerea unei invazii în Normandia. La 6 iunie, în ziua debarcării, Rommel, care nu se aştepta ca ea să se producă în acel moment, se afla acasă la Herrlingen (Germania) pentru a participa la aniversarea soţiei sale. El s-a reîntors la comandamentul său din localitatea La Roche-Guyon în cursul serii de 6 iunie.

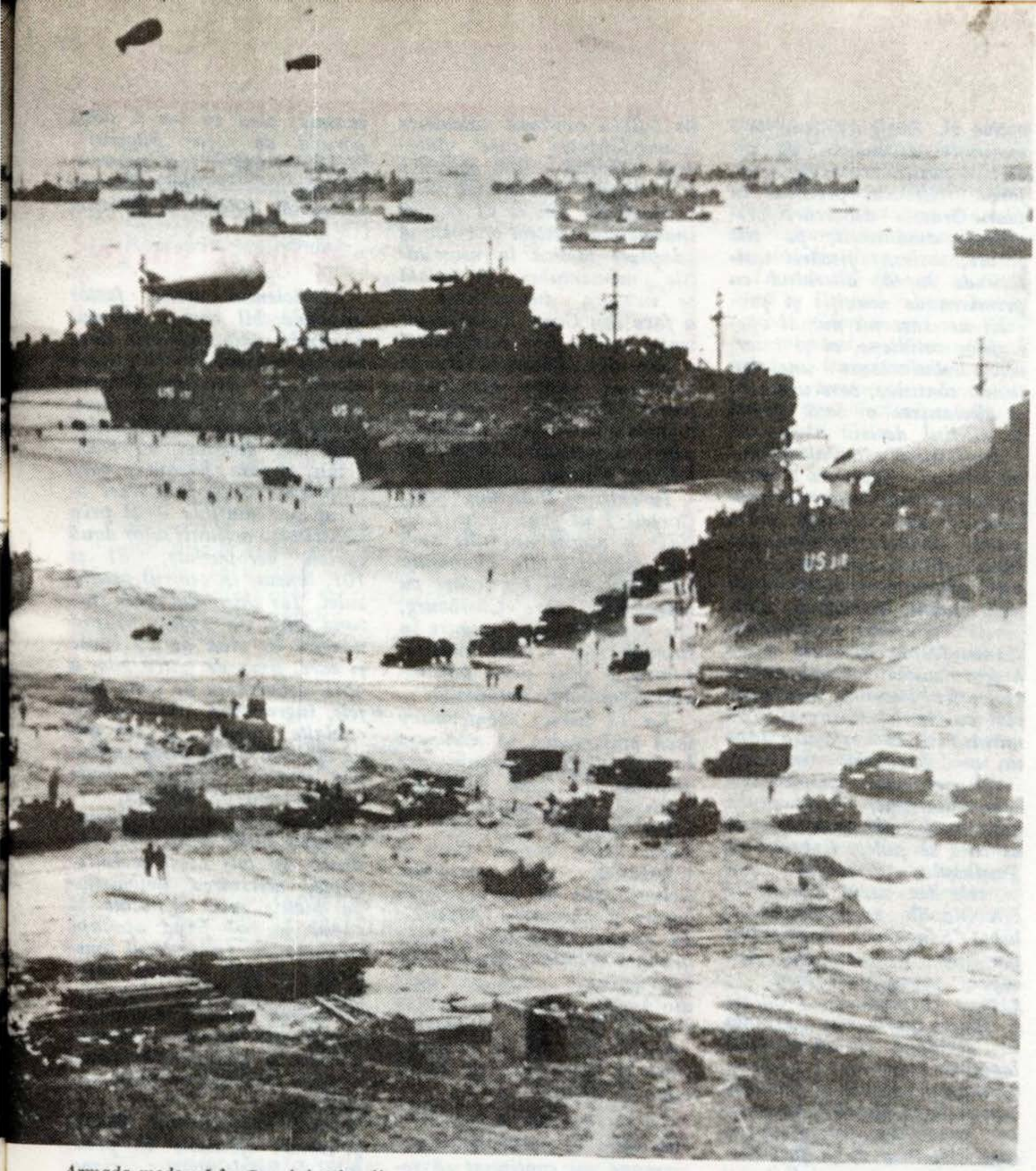

Armada modernă în Canalul Mînecii...

a lansa o ofensivă de anvergură asupra poziţiilor noastre de pe plaje, nici nu a intrat în previziunile lui Montgomery care s-au adeverit cuvînt cu cuvînt.

Din ziua în care am debarcat — cu excepţia unor puncte izolate — bătălia nu a căpătat niciodată aspectul luptelor de poziţii, caracteristice primului război mondial. Dar noi şi, cu atît mai mult camarazii noştri britanici, cu amintirile lor de la Vimy[4] şi de la Passchendaele[5], nu puteam uita că o asemenea eventualitate exista.

Bradley prezisese că luarea Cherbourgului nu va fi o treabă uşoară; el contase pe viteza şi îndrăzneala forţelor atacante şi pe puterea lor de a cîştiga repede superioritatea în acest sector. „Zece zile dacă avem noroc, treizeci dacă nu avem", so-

4) Mică localitate franceză în cantonul Pas de Calais, scenă a trei bătălii în cursul primului război mondial (1915 şi 1917).

5) Localitate în Belgia. Poziţiile din împrejurimi au fost deţinute şi fortificate de trupele germane între 1914-1917. În timpul ofensivei din Flandra (octombrie 1917), trupele engleze au obţinut controlul localităţii care a trecut, însă, din nou, în mîinile inamicului, în aprilie 1918, menţinîndu-se aici pînă în luna octombrie, în ajunul armistiţiului. Atît în cursul luptelor „de tranşee", cît şi al acţiunilor ofensive s-a înregistrat un mare număr de pierderi umane.

cotise el. Desigur, toate previziunile depindeau de întărirea poziţiilor noastre, conform ritmului prevăzut în plan. Orarele debarcării prevedeau amănunţit, pe zile şi ore, sosirea fiecărei unităţi de luptă, alternînd cu primirea de muniţii şi provizii necesare nu numai operaţiilor cotidiene, ci şi rezervelor trebuincioase unei acţiuni continue, care urma să se declanşeze o dată ajunşi la stadiul decisiv al luptei.

În flancul estic al frontului, oraşul Caen nu a cedat la primul asalt, aşa cum sperasem şi, în consecinţă, n-am putut pătrunde în zona din sudul şi sud-estul oraşului, unde plănuisem să punem cît mai grabnic în acţiune tancurile şi forţa noastră aeriană. Lupta în acest sector a fost deosebit de crîncenă şi violentă: Rommel s-a apărat cu înverşunare şi, pe măsură ce se desfăşura lupta, am descoperit motivul.

În sprijinul diviziilor din zona atacului, inamicul a adus mai întîi toate trupele de care se putea dispensa în Peninsula Bretagne, apoi pe cele din sudul Franţei şi din Olanda, aruncîndu-le în luptă. Singurele rezerve importante în nord-estul Europei, neangajate încă, se găseau în regiunea Calais şi făceau parte din Armata 15 germană. Ca să menţină legătura cu aceste rezerve, duşmanul trebuia să păstreze oraşul Caen. Dacă îl pierdea, cele două forţe principale de care dispunea ar fi fost despărţite şi nu ar mai fi putut acţiona împreună, decît executînd amîndouă o retragere considerabilă. Spre Caen şi-a trimis, astfel, în mare grabă cele mai bune şi puternice divizii făcînd, pînă în ultima clipă, tot posibilul pentru a nu-l da din mînă.

Dar neatingerea obiectivelor tactice imediate în sectorul estic n-a modificat cu nimic obiectivele generale ale planului nostru ofensiv. Era un exemplu în plus în sprijinul adevărului străvechi că orice plan de luptă nu cuprinde decît o angajare a trupelor în bătălie conform calculelor comandantului care cîntăreşte raportul dintre obiective şi resurse, nepierzînd nici o clipă din vedere că reacţia inamicului solicită o continuă adaptare tactică la necesităţile momentului. De îndată ce intenţia duşmanului de a face din Caen cheia rezistenţei sale a fost descoperită, ne-am dat seama că era în avantajul nostru să-i menţinem atenţia concentrată asupra acestei zone, facilitînd astfel desfăşurarea tuturor celorlalte ofensive aliate.

În extrema flancului vestic, Corpul 7 al generalului Collins[6] a atacat mai întîi spre vest, pentru a tăia peninsula în două. Apoi s-a întors cu repeziciune spre Cherbourg, dar a trebuit să-şi asigure în flancul sudic o linie întărită, pentru a opri orice pătrundere germană în peninsulă.

La 18 iunie, Montgomery încă mai credea că ocuparea în scurt timp a Caenului era posibilă. La acea dată, directivele sale sunau astfel: „Este limpede că trebuie să luăm acum oraşele Caen şi Cherbourg, care constituie primul pas în buna desfăşurare a planurilor noastre". În aceeaşi directivă el dădea armatei britanice următoarele instrucţiuni: „Sarcina imediată este ocuparea oraşului Caen". Ordinul se încheia astfel: „Sper ca la 24 iunie Caen şi Cherbourg să fie în mîinile noastre".

În aripa stîngă a frontului, blindatele şi forţa defensivă germană au continuat să reziste. Portul Cherbourg a căzut totuşi în mîinile noastre la 26 iunie, exact la 20 zile după debarcare[7]. Generalul Collins a condus ofensiva, arătîndu-se necruţător faţă de inamic, ceea ce i-a şi adus porecla de „Joe fulgerul". Asaltul final a fost substanţial sprijinit de bombardamente navale intense şi precise.

Noroc şi ghinion

Coeficientul acelui factor imponderabil care e norocul a atins o valoare medie între nivelul maxim şi cel minim socotit de Bradley. Norocul nostru s-a manifestat prin gradul de surpriză a inamicului cînd am debarcat la plaja Utah, *pe care germanii o consideraseră improprie unei operaţiuni amfibie — şi prin eficacitatea acţiunii celor două divizii aeropurtate, 81 şi 101, lansate în centrul peninsulei. Iar ghinionul prin furtuna care s-a abătut asupra noastră în ziua de 29 iunie şi care, timp de patru zile, a oprit debarcarea pe toate plajele, îngreunînd considerabil celelalte operaţii; a fost atît de violentă, încît însăşi acţiunea noastră ofensivă devenise extrem de dificilă.*

În timpul furtunii, comunicaţiile între Anglia şi continent au fost complet întrerupte, aterizarea avioanelor pe pistele mici instalate la capul de pod fiind aproape imposibilă. În sectorul american, portul plutitor Mulburry de lîngă plaja Omaha, *a suferit pierderi irecuperabile. Un număr însemnat de vase şi ambarcaţiuni mici au fost azvîrlite pe ţărm sau în larg.*

Fără acţiunile de blocare şi izolare efectuate în prealabil de forţele noastre aeriene, germanii ar fi avut condiţii excelente de contraatac. Aici, ca în toate împrejurările, de altfel, s-a vădit rolul hotărîtor al aviaţiei în desfăşurarea luptelor terestre.

Cînd a încetat furtuna, am zburat de la un capăt la celălalt al plajelor ocupate de noi şi am numărat peste 300 vase de mărime mijlocie atît de avariate, încît nu mai puteau fi salvate.

Cînd izbucnise furtuna, Divizia 83 americană se găsea încă la bordul vaselor în faţa plajei. Cum nici nu putea fi vorba de debarcare, divizia

---

6) General-maior american, Joseph Lawton Collins.

7) Această întîrziere, ca şi faptul că portul fusese distrus, au constituit două dintre motivele insistenţelor generalului Eisenhower de a se grăbi debarcarea în sudul Franţei în vederea capturării unor mari porturi, prin care să poată fi introduse rezervele aflate în Statele Unite şi intensificată aprovizionarea trupelor debarcate.

Cu prilejul debarcării trupelor anglo-americane în Normandia, I. V. Stalin, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., a adresat telegrame lui W. Churchill, prim-ministru al Marii Britanii, și F.D. Roosevelt, președintele S.U.A.

★

SECRET ȘI PERSONAL
DIN PARTEA PREMIERULUI I. V. STALIN
CĂTRE DL. PRIM-MINISTRU W. CHURCHILL

Am primit comunicarea dv. cu privire la faptul că operația „Overlord" a început cu succes. Ea ne bucură pe toți și ne face să sperăm în noi succese.

Ofensiva de vară a trupelor sovietice, organizată conform înțelegerii de la Teheran, va începe pe la jumătatea lunii iunie într-unul din sectoarele importante ale frontului. Ofensiva generală a trupelor sovietice se va desfășura în etape, prin atacuri succesive ale diferitelor armate. La sfîrșitul lunii iunie și în cursul lunii iulie, operațiile ofensive se vor transforma într-o ofensivă generală a trupelor sovietice.

Mă oblig să vă informez la timp despre desfășurarea ofensivei.

5 iunie 1944

★

Printr-o telegramă expediată la 7 iunie 1944 lui F. D. Roosevelt, I. V. Stalin, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. l-a informat pe președintele S.U.A., despre conținutul mesajului adresat premierului britanic W. Churchill.

★

SECRET ȘI PERSONAL
DIN PARTEA PREMIERULUI I. V. STALIN
CĂTRE DL. PRIM-MINISTRU W. CHURCHILL

[...] Am primit, de asemenea, mesajul dv. din 10 iunie. Vă mulțumesc pentru comunicare. Pe cît se vede, debarcarea concepută în proporții uriașe a reușit pe deplin. Eu și colegii mei nu putem să nu recunoaștem că istoria războaielor nu cunoaște altă acțiune de asemenea anvergură în ceea ce privește proporțiile, concepția vastă și măiestria execuției. După cum se știe, la timpul său, planul lui Napoleon de a forța Marea Mînecii a eșuat în mod rușinos. Istericul Hitler, care s-a lăudat timp de doi ani că va trece Marea Mînecii, n-a îndrăznit să facă nici cea mai timidă încercare de a-și pune în aplicare amenințarea. Numai aliații noștri au reușit să înfăptuiască cu cinste grandiosul plan de trecere a canalului. Istoria va consemna acest fapt ca o realizare superioară.

11 iunie 1944

a trecut printr-o experiență extrem de dură. Am vizitat-o chiar în ziua debarcării și am constatat că oamenii erau epuizați și mulți încă sufereau de pe urma răului de mare [...]

Imediat după cucerirea Cherbourgului a început munca de repunere în funcțiune a portului. Germanii demolaseră aproape totul, iar rada și împrejurimile erau înțesate de mine de diverse feluri. Cele de tip nou nu puteau fi înlăturate decît după ce erau dezamorsate de scafandri de mare adîncime. Intervenția lor, ca și cea a culegătoarelor de mine, a fost una din cele mai dramatice și curajoase acțiuni din timpul războiului.

În cele 20 zile cît a durat pînă ce Corpul 7 american a ocupat Cherbourgul, luptele au continuat în tot restul frontului, înregistrîndu-se cîștiguri teritoriale locale aproape pretutindeni, cu excepția zonei Caen.

Conducerea tactică a diviziilor britanice și canadiene din flancul estic și coordonarea dintre acestea și americanii angajați înspre vest erau tocmai genul de activitate în care Montgomery era de neîntrecut. Înțelegea foarte bine mentalitatea soldatului britanic și moralul oamenilor săi a rămas ridicat, în ciuda deceptiilor și pierderilor, ce ar fi zdruncinat puternic niște trupe aflate sub conducerea unui comandant în care ar fi avut mai puțină încredere. Generalul Bradley a dat dovadă de perseverență, energie, pricepere militară, precum și de o capacitate de înțelegere umană la fel de evidentă atît pentru superiori, cît și pentru subordonați [...]

În timpul primelor etape ale bătăliei, viața mea a fost un șir neîntrerupt de călătorii. O vizită la Montgomery, Bradley sau pe front era urmată de o perioadă de activitate la cartierul general din Portsmouth, unde munca de coordonare a desfășurării vaselor și de elaborare a fazelor principale ale planurilor era mereu întreruptă de întîlniri, convorbiri și conferințe. Bineînțeles că era necesar să vizitez și formațiile care se grupau în Anglia înainte de a pleca spre front.

Un fapt care mi-a făcut multă plăcere, dovedind totodată grija generalului Marshall față de subordonații săi, a fost sosirea cam pe la mijlocul lui iunie, a fiului meu. Își luase diploma de absolvent al școlii de la West-Point exact în ziua debarcării și i se îngăduise, cu consimțămîntul generalului Marshall, să-și petreacă scurta

perioadă de permisie cu mine, în zona frontului, cu condiția de a se reîntoarce în Statele Unite la 1 iulie pentru a începe cursul militar superior. M-a însoțit în toate călătoriile și singura lui decepție a fost că am refuzat să intervin să fie repartizat la una din unitățile de infanterie din Europa.

Atît forțele britanice cît și cele americane se angajaseră cu toată seriozitatea în operațiunea de întărire a ceea ce realizaseră. În ciuda întreruperilor în transporturi și a pagubelor suferite în urma furtunii din ziua de 19, întîrzierea survenită era remediabilă și afecta prea puțin ducerea la bun sfîrșit a planului final.

Ofensiva se desfășura în continuare datorită fluxului neîntrerupt de noi trupe, deși condițiile meteorologice și de teren erau nefavorabile. În acest moment scopul nostru era de a atrage și menține în est o parte cît mai mare a forțelor germane și de a înainta îndeajuns în vest pentru a putea lansa acțiunea finală de străpungere a capului de pod.

Versiunea românească a memoriilor: Dana CRIVĂȚ, Mădălina NICOLAESCU

Memoriile, istoria, controversele

Pe coperta uneia dintre numeroasele ediții ale memoriilor generalului D.D. Eisenhower, apărute în S.U.A., se putea citi următorul anunț: „Istoria definitivă a celui de-al doilea război mondial".

Nu vom judeca meritele acestei reclame a editurii, deși este evidentă extravaganța ei. Chiar autorul nu a avut și nici nu putea avea o asemenea pretenție. Unul dintre primii cronicari ai volumului remarca, de altfel: „Cînd autorul înfățișează acțiunile militare, el nu scrie pentru arhivele de la West-Point, ci pentru a fi înțelese de americanii care și-au trimis fiii la luptă".

Volumul prezentat în paginile revistei Magazin istoric **— cuprinzînd intervalul dintre atacul Japoniei la Pearl Harbor și înfrîngerea celui de-al III-lea Reich — constituie o relatare a evenimentelor de pe teatrele de operații pe care a acționat autorul, pînă cînd trupele aflate în subordinea sa au ajuns la Elba, cu flancul stîng la Baltica iar cel drept în Alpi și în mod firesc, formulează concluzii personale care se referă la aceste teatre de operații. Cu toată funcția importantă pe care a deținut-o, Eisenhower nu avea cunoștință de motivele complete ale unor decizii pe care urma să le ducă la îndeplinire și nu poseda decît o viziune parțială asupra războiului, care se desfășura la scara planetei. După cum scrie A.D. Chandler Jr. în introducerea la volumele de documente ale lui Eisenhower din timpul războiului — publicate în 1970 la un an de la moartea fostului președinte — acesta „nu a fost implicat în formularea «marii strategii» după vara anului 1942". Dacă se compară însă unele afirmații conținute în memoriile apărute în anul 1948 și din care am prezentat fragmentele alăturate și cele anterioare, cu cele din documentele apărute în 1970 (în marea lor majoritate rapoarte adresate Statului major american sau Statului major combinat), se pot constata o serie de diferențe și omisiuni. Faptul este pe deplin explicabil. Multe subiecte tratate în documentele militare erau apreciate, în 1948, cînd au apărut memoriile, ca avînd un caracter sensibil și implicații politice prea acute.**

Desigur, meritul memoriilor lui Eisenhower, ca și al altora din aceeași perioadă, constă în posibilitatea pe care o oferă de a cunoaște activitatea unor conducători printr-o serie de elemente cunoscute numai de ei. Rela-

---

1) Esența problemei, atunci cînd forma o problemă a direcției strategice în timp de război, ca și acum, cînd reprezintă un capitol al istoriografiei, constă în faptul că concepțiile militare americane și britanice decurgeau din țeluri postbelice diferite și posibilități deosebite de a le înfăptui. În acestea își găseau expresia diferențierile de optică politico-strategică generate de interesele specifice pe plan general ale fiecăruia dintre cei doi parteneri — Statele Unite ale Americii și Marea Britanie. Chiar dacă americanii s-au văzut în situația ca, în intervalul 1942-1944, să urmeze liniile mari ale gîndirii churchilliene, din momentul în care le-a apărut că războiul cîștigat din punct de vedere militar ar putea fi pierdut din punctul de vedere al intereselor lor politice, poziția lor n-a mai putut fi influențată de la Londra.

tarea la persoana întîia a gîndurilor, concepțiilor, acțiunilor unor oameni de stat, politicieni, militari contribuie astfel la completarea tabloului de ansamblu al desfășurării războiului. Definitivarea acestui tablou continuă să fie însă o preocupare de actualitate, condiționată de accesul la documentele de arhivă ale celui de-al doilea război mondial.

Apariția în ultimii ani în Occident a unor istorii conținînd puncte de vedere oficiale și posibilitatea cercetării unui mare număr de documente de arhivă au permis să se facă o evaluare mai corectă și asupra celei mai controversate probleme a „marii strategii", care și-a găsit continuarea în perioada postbelică în domeniul istoriografiei și al memorialisticii: deschiderea celui de-al doilea front și relația dintre această operațiune și acțiunile din Mediterana.

De fapt, reușita debarcării în Normandia și intrarea trupelor aliate în Roma, produsă în ajunul debarcării, a reaprins controversa niciodată stinsă, a direcției loviturii următoare în Mediterana. Fundalul l-a constituit agravarea situației generale a Germaniei. Conform angajamentului asumat la conferința de la Teheran, armata sovietică a trecut, la 10 iunie, la ofensivă pe frontul din Karelia, la 13 iunie pe direcția Lvov-Sandomierz iar la 23 iunie a început cea mai importantă acțiune sovietică din vara anului 1944, ofensiva în Bielorusia, care avea să se desfășoare pe o lungime de 1 000 kilometri și pe o adîncime de 500-600 kilometri. Prin invazia anglo-americană în Franța și prin ofensiva sovietică, ofensivă desfășurată împotriva principalelor forțe ale Wehrmacht-ului [2], Germania „a fost prinsă în cleștele a două fronturi".

În același timp, generalii Wilson, Alexander, Allan Brooke și, bineînțeles, Churchilll vedeau, în sfîrșit, armatele anglo-americane trecînd Apeninii și revărsîndu-se în valea Padului. Premierul britanic considera că „apoi — cu sprijinul unei operații amfibii împotriva Peninsulei Istria, la capul Adriaticii... vor fi perspective atrăgătoare de a înainta prin defileul Liublianei în Austria și Ungaria pentru a lovi în inima Germaniei dintr-o altă direcție". Dar, după expresia lui Eisenhower, americanii nu vedeau „nimic moale în Alpi", ci doar eventualitatea prelungirii războiului [3]. Cînd, în iunie, 1944, generalii Marshall și Arnold au sosit la comandamentul generalului Wilson, acesta a cerut să se renunțe la planuita debarcare în sudul Franței (operația „Anvil"), să fie străpunsă linia Pisa-Rimini și, după pătrunderea în valea Padului, să urmeze „înaintarea spre sudul Ungariei prin defileul Liublianei", simultan cu atacuri amfibii și aeriene în Balcani.

În fața reticențelor generalilor americani, Churchill a cerut sprijinul lui Roosevelt. Președintele, în răspunsul său din 29 iunie, a refuzat net cererile britanice, subliniind că anularea debarcării în sudul Franței ar fi în contradicție cu cele stabilite la Teheran și că pentru un atac în direcția Sloveniei și Ungariei nu vor fi disponibile decît 6 divizii, o forță care n-ar da rezultate semnificative. „În sfîrșit, din considerente pur politice și de ordin intern [4] nu aș supraviețui celui mai mic eșec al operației «Overlord» dacă s-ar afla că forțe destul de importante au fost sustrase în Balcani".

La 2 iulie, Roosevelt a cerut categoric să i se dea ordin generalului Wilson ca operația „Anvil" să fie declanșată la 15 august. Pentru strategii americani a deține Marsilia și Toulonul rămăsese esențial atît pentru aducerea de noi trupe și aprovizionare, cît și pentru a slăbi presiunea germană împotriva forțelor debarcate în nord-vestul Franței. La 9 august, în cursul unei convorbiri care a durat șase ore, Churchill a făcut o ultimă încercare de a-l convinge pe Eisenhower să renunțe la debarcarea în sudul Franței. Premierul a evocat chiar posibilitatea ca, în caz contrar, să fie nevoit „de a depune mantaua înaltei mele funcțiuni". Generalul i-a răspuns că dacă are motive politice „pentru a anula acțiunea de sprijin din sud" în schimbul unei ofensive în Balcani, atunci trebuie să i se adreseze

---

2) Germania avea în acel moment pe frontul de răsărit efective totalizînd 4 milioane oameni, 71 la sută din artilerie, 57 la sută din blindate și 51 la sută din aviație.

3) O serie de critici militari englezi au împărtășit după război punctul de vedere că, întreaga campanie din Italia s-a bazat pe un postulat greșit: germanii se vor retrage în Apenini. Istoricul militar, general-maior J.F.C. Fuller scria: „În special datorită insistențelor d-lui Churchill privind cucerirea Italiei, după ocuparea Siciliei, greu cîștigata inițiativă a aliaților a fost parțial irosită într-o campanie în care lipsa de sens strategic și de imaginație tactică a fost unică în istoria militară".

4) Roosevelt se pregătea să candideze în toamnă pentru al patrulea mandat prezidențial.

lui Roosevelt[5]. Opinia președintelui era însă pe cît de cunoscută, pe atît de categorică. A doua zi, șefii de stat major britanici i-au transmis generalului Wilson să treacă la realizarea debarcării în sudul Franței.

În dimineața zilei de 15 august, trei divizii americane au debarcat între Cannes și Hyères. Ele au fost urmate de Corpul 2 francez, care s-a îndreptat pe direcția Toulon-Marsilia. Înaltul comandament al Wehrmachtului a ordonat trupelor sale de la sudul Loarei să se retragă spre frontiera germană.

Între timp, apăruse o controversă la Cartierul general suprem al Forțelor aliate expediționare. Generalul Montgomery susținea ca operațiile să fie concentrate într-un sector limitat în direcția Rinului: a) din Pas de Calais prin Belgia spre bazinul Ruhr sau b) între Frankfurt și Karlsruhe. Eisenhower era sceptic asupra șanselor de reușită ale unui asemenea plan, considerînd că ar fi un joc periculos să se ia ca premisă o apropiată prăbușire a Germaniei. În consecință, el dorea să se înainteze, spre Rin, pe un front larg. În vederea aplicării acestui plan, Eisenhower și-a asumat, la 1 septembrie, comanda directă a tuturor trupelor terestre. Concomitent Montgomery, care deținuse această funcție, a fost avansat mareșal, rămînînd la comanda Grupului 21 armate.

Conferința „Octagon", care a închis ciclul dezbaterilor asupra „marii strategii" anglo-americane, s-a deschis la 13 septembrie, în același Castel Frontenac, de pe malul drept al Fluviului Sf. Laurențiu, unde se desfășurase și precedenta întîlnire de la Quebec. Chiar la sfîrșitul primei zile a conferinței, Churchill a telegrafiat generalilor Wilson și Alexander că nu le vor fi retrase divizii americane sau vase de debarcare, ceea ce va da posibilitatea realizării acțiunii în nordul Adriaticii. Această hotărîre nu presupunea, din punctul de vedere al lui Roosevelt și al consilierilor săi militari, folosirea de trupe americane în Balcani, ci exprima doar „înclinația de a nu se opune activității britanice acolo [în Balcani — E.P.] dacă forțele care vor fi folosite nu vor fi necesare pentru a asigura victoria în altă parte".

Aflat în cursul lunii octombrie la Neapole, Churchill a stabilit ca după cucerirea Bolognei să se treacă la defensivă pe frontul italian și cu o parte a trupelor britanice, devenite disponibile, să se pregătească o debarcare în porturile de pe coasta dalmată și la Triest.

Trei factori au determinat, mai ales, abandonarea acestui proiect: progresele obținute în eliberarea întregului teritoriu iugoslav de către armata de eliberare națională, impasul de pe frontul italian și declanșarea contraofensivei germane în Ardeni[6]. La 23 ianuarie 1945, generalul Alexander, care preluase între timp comanda teatrului de operații din Mediterana, a raportat că trupele sale sînt obosite, că trebuie să înceteze ofensiva și că rezerva de muniții de artilerie este suficientă doar pentru 15 zile.

Contraofensiva germană din Ardeni, începută la 16 decembrie, a luat prin surprindere Cartierul general suprem al Forțelor aliate expediționare și pe șeful său, generalul D.D. Eisenhower, amenințînd gruparea de trupe anglo-americane situată la nord de linia Luxemburg-Bruxelles-Anvers. Evenimentele din Italia și din Ardeni au eliminat practic orice posibilități de a mai fi deturnate forțe britanice spre Balcani. La două săptămîni de la începerea marii ofensive din 12 ianuarie 1945, a armatei sovietice, precipitată de cererile anglo-americane pentru ușurarea presiunii pe frontul din Ardeni, statul major de la Washington a ajuns la concluzia că această ofensivă „i-a dezorganizat într-o asemenea măsură pe germani, încît ei nu vor mai putea opune o rezistență puternică înainte de Oder". La 2 februarie, Statul major combinat — întrunit la Malta, cu prilejul convorbirilor Roosevelt-Churchill, care au precedat Conferința de la Ialta — a dat generalului Alexander directiva de a transfera imediat trei divizii din Italia în Europa de Nord-Vest „pentru a se constitui pe frontul occidental un maximum de forță posibilă și a se căuta obținerea unei decizii pe acest teatru de operații". Astfel, „ a fost lăsată la vatră", cu numai trei luni înaintea victoriei asupra Germaniei, controversa asupra „marii strategii" anglo-americane. Ea a continuat să fie mobilizată în paginile lucrărilor de istorie, ale memoriilor lui Eisenhower, Churchill, Montgomery și ale altor comandanți militari sau oameni de stat de pe ambele țărmuri ale Atlanticului.

Eugen PREDA

---

5) Cînd Churchill a susținut că motivele sale ar fi numai de ordin militar, Eisenhower i-a spus: „Dacă doriți să adoptăm calea cea mai rapidă de a-i distruge pe Hitler, trebuie să ne menținem adeziunea la planul nostru inițial".

6) Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1972.

poșta mi

CÎNTECUL LUI NAPOLEON

SANDU TUDOR *din* com. Mînzălești, jud. Buzău: „Iacob Negruzzi, descriind unele reprezentații de păpușari din vremea sa, relatează că, printre figurile des întîlnite în jocul păpușarilor era și Napoleon. «Se vede că buhul lui Napoleon ajunsese pînă la urechile poporului român — spune Negruzzi — căci [...] se arăta faimosul împărat cu legendarul său bicorn și binecunoscuta sa uniformă cenușie, scobită dinainte». Apariția era însoțită și de un «cîntecel», începînd cu versurile «Napoleon Bună Parte/ Stă cu oastea sa departe/ În Țara Apusului/ În preajma Parisului»". *Cititorul nostru ne semnalează o transcriere a* Cîntecului lui Napoleon *existentă într-un manuscris provenit de la un fost elev al Seminarului teologic din Buzău, manuscris aflat în prezent în posesia prof. pictor C. Sănătescu-Verna.*

GUVERNUL DIN 1907

ION ROVEICA, *tehnician*, Atelierul C.F.R. Nicolina, Iași: „În timpul răscoalei din 1907 a fost un guvern liberal sau conservator? Și cine era ministrul de Război".

În momentul izbucnirii răscoalei din 1907 la conducere se afla un guvern conservator, sub președinția lui Gh. Gr. Cantacuzino-Nababul (Magazin istoric, *nr. 3/1973*).

La 12/25 martie 1907 acesta demisionează, fiind înlocuit cu un guvern liberal, în frunte cu Dimitrie A. Sturdza, cu I.I.C.Brătianu la Ministerul de Interne și generalul Al. Averescu la Ministerul de Război.

UN MANUSCRIS DA VINCI

În completarea articolului Pasiunea cunoașterii *(nr. 4/1974)*, NICOLAE COȚAR *din* Ploiești, *ne trimite următoarele:*

„În anul 1892 editorul rus *Feodor Sabașnicov*, pasionat colecționar și amator de artă, a cumpărat din Italia, de la contele Matiani manuscrisul lui da Vinci intitulat «*Tratat despre zborul păsărilor*».

În 1893, Sabașnicov a tipărit la Paris acest tratat în 300 exemplare, pe hîrtie specială, în limbile italiană și franceză. Fiecare exemplar era însoțit de o copie a manuscrisului, executată pe pergament asemănător celui din sec. XV, folosit de da Vinci. Manuscrisul lui Leonardo a fost donat de editor bibliotecii orașului Torino".

ORĂȘTIE SAU SEBEȘ?

Pensionarul IOAN LĂZĂRESCU *din* com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara, *ne roagă să publicăm următoarele:* „Citind vol. V, recent apărut din lucrarea *Călători străini despre țările române* vreau să fac următoarea precizare, utilă poate pentru cititorii cărții: la p. 641, nota 28 este menționat *Sebeșul săsesc*. Dar prin *Baros oder Zaswar* se înțelege denumirea (germană) Broos și (maghiară) Szászsváros a orașului Orăștie, jud. Hunedoara. Este vorba de Orăștie, deci nu de Sebeș".

ÎNTREBĂRI FĂRĂ RĂSPUNS

IOSIF TRIFON GAVRILAȘ *din* Bistrița: *din păcate, întrebările dv. nu au nici o legătură cu conținutul revistei. Unele date le puteți afla consultînd tratatul de* Istorie a României, *vol. I-IV, sau lucrarea* Din istoria Transilvaniei, *vol. I-II. Vă puteți adresa și Muzeului județean Bistrița Năsăud.*

Reînnoim și cu acest prilej, rugămintea de a fi consultați doar în problemele legate de materialele publicate în Magazin istoric.

AVEȚI DREPTATE

ION D. GOICEA *din* com. Poșești, jud, Prahova: *la semnalarea dv. cu privire la articolul* O traiectorie luminoasă pe cerul Genevei *din nr. 2/1974, am primit din partea autorului Gh. Matei următorul răspuns:* „Într-adevăr, Louis Barthou a murit la 9 octombrie 1934. Citatul reprodus în revistă s-a făcut după «*Buletinul Ministerului Afacerilor Externe*» al Franței, numărul din noiembrie-decembrie 1934. Am omis să precizez că, de fapt, respectivul «*Buletin*» reproducea declarații ale Ministerului de Externe francez anterioare, bineînțeles, asasinării sale".

BRONZUL MUTILAT

RĂDUCANU R. BADEA *din* Tg. Mureș, str. Gh. Doja nr. 187, bloc C, apart. 7, *ne comunică*: „În Ploiești, în parcul de lîngă Gara de Sud, există un monument ridicat — după cum arată chiar inscripția de pe el — «În amintirea eroilor de la Grivița».

Avariat în cel de-al doilea război mondial, monumentul a fost refăcut în 1954. Numai că în prezent starea sa este iarăși jalnică. În partea orientată spre Gara de Sud este turnat în bronz un car alegoric cu caii alergînd, în care o femeie a rămas numai cu o mînă, celălalt braț fiindu-i rupt. După cum rupt a fost și piciorul unuia din caii de bronz. Oare nu s-ar putea face nimic spre a îndrepta acestea?".

Dacă semnalarea corespondentului nostru corespunde realității, aceeași întrebare o adresăm și noi celor în cauză.

DE PESTE MĂRI ȘI ȚĂRI...

SIEGFRIED HAFFNER, *din* Tel-Aviv, Israel: „Dînd urmare recomandării unor prieteni am început să citesc revista *Magazin istoric* și găsesc că este destul de interesantă. Țin să vă aduc *Magna cum laude* pentru înalta ținută științifică și tehnică în care se prezintă revista dv". *Ne-au bucurat, cum era și firesc, cuvintele de apreciere venite de la o atît de mare distanță.*

RECITIȚI-NE !

AUREL DAVID *din* com. Crișcior, jud. Hunedoara: *în nota publicată la* Poșta Magazin istoric, *nr. 2/1974, am specificat că Eug. Carada s-a născut în 1836. Deci, între 1860-1870, putea să fie redactor al ziarului liberal* Românul.

MULȚUMIRI...

Am reținut propunerile, informațiile și sugestiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulțumim: ing. TRAIAN NISTOR *din* Sibiu; *col. (r.)* GHEORGHE POPA *din* București; GH. STROIE *din* București; AUREL PAPIAN *din* Timișoara; I. FISCHER *din* Timișoara.

1 500 000 RĂSPUNSURI ?

ROMAN MIHĂESCU *din* Timișoara: *așa cum am precizat și în alte ocazii, principala preocupare și îndatorire a redacției noastre este de a face să apară, număr de număr,* Magazin istoric. *Corespondența cu cititorii e firesc, deci, să se refere doar la problemele ridicate de articolele apărute în paginile revistei. Unele din scrisori continuă totuși să conțină zeci de întrebări pe teme* general *și uneori* vag istorice. *Timpul și — ca să spunem așa — resursele noastre energetice... personale nu ne permit să ne substituim obișnuitelor surse de informații: manuale, tratate, enciclopedii, diferite alte publicații.*

În cazul de față, să facem un mic calcul: tov. R.M. *ne adresează nu mai puțin de 15 întrebări. Dacă numai o mică fracțiune din numărul total al*

cititorilor noștri — să zicem 100 000 — ne-ar supune unui interogator similar, ar trebui să dăm — prin poșta obișnuită sau prin cea a redacției — 1 500 000 răspunsuri pe lună. *Nu e cam mult?*

CONVENȚIA ȘI PROTOCOLUL

GHEORGHE EREMIA *din* Suceava, *are impresia că în diferite lucrări a găsit ba iulie 1933, ba iulie 1936 ca dată la care a fost semnată Convenția de definire a agresiunii. Noi nu am întîlnit asemenea contradicții. Iată cum este consemnat acest eveniment în* Istoria poporului român, *apărută sub redacția acad. Andrei Oțetea:* „La 3 iulie 1933 s-a semnat la Londra prima convenție de definire a agresorului de către împuterniciții U.R.S.S., României, Poloniei, Estoniei, Letoniei, Turciei, Iranului și Afganistanului, iar la 4 iulie 1933 s-a semnat o convenție identică de către reprezentanții Uniunii Sovietice, ai țărilor Micii Înțelegeri și ai Turciei" *(p. 371). În același sens se exprimă și* Istoria României *(compendiu), a academicienilor Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu, care arată că guvernul român* „a semnat împreună cu alte țări, la începutul lunii iulie 1933, două convenții privitoare la definiția agresiunii..." *(p. 508). Convenția a fost inițiată de către Comisarul Poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S., Maxim Litvinov, și a fost sprijinită de Nicolae Titulescu. De aceea, acest instrument juridic, menit să îngrădească manifestările politicii de forță, a intrat în literatura politico-juridică sub denumirea de* „Convenția Litvinov-Titulescu".

În iulie 1936 a avut loc un alt eveniment ai cărui protagoniști au fost aceeași doi diplomați. La 21 iulie 1936, la Montreux a fost parafat un protocol „de către ministrul de Externe român, Nicolae Titulescu, și Comisarul Poporului pentru Afacerile Externe, M. Litvinov, protocol care conținea bazele Pactului de asistență mutuală româno-sovietică, dar care nu a fost ratificat" (Istoria României — *compendiu, p. 509).*

SORA LUI TITULESCU

MIHAI CHICIU *din* Sinaia: *vă mulțumim pentru precizarea făcută în legătură cu gradul de rudenie dintre Nicolae Titulescu și Cornelia Nenișor. Într-adevăr, Cornelia Nenișor nu a fost nepoata ci sora marelui diplomat român. După cum ne comunicați și dv., unul din fiii ei, Sergiu Nenișor, a fost secretarul particular al ilustrului om politic N. Titulescu.*

SCRIS — NU TRADUS...

ALEXANDRU GHERVASIE *din* Borcea, jud. Ialomița: „.... Ceea ce m-a determinat să vă scriu este o mică eroare strecurată la pagina 16 a *Magazinului istoric* din luna ianuarie 1974: în revistă scrie: «1472: monahul Ghervasie a tradus *Pravila* lui Matei Vlastaris»... În toate lucrările pe care le-am studiat am găsit că Ghervasie *a copiat* traducerea slavonă a *Syntagmei* juristului bizantin Matei Vlastares (și nu Vlastaris)...".

În privința operației efectuate de Ghervasie, aveți dreptate: este vorba de o copiere *a unui manuscris și nu de traducerea lui; cît privește numele juristului bizantin, aceleași cărți consultate de dv., poate și altele, vă puteau convinge că nu-i nici o eroare, ambele forme fiind utilizate. (Vezi:* Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare, *Ed. Academiei R.P.R., 1958, pp. 378-388;* Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare, *Ed. Academiei R.P.R., 1964, pp. 20-21;* Istoria României în date, *Ed. Enciclopedică Română, 1971, p. 103).*

OPINII FANTEZISTE ȘI ADEVĂRURI ȘTIINȚIFICE

Scînteia tineretului, *nr. 7740 din 10 aprilie, 1974 a publicat o notă semnată de* C-TIN IORDACHE, *care încearcă o polemică în jurul celebrului monument de la Adamclisi, cu prof. dr. doc.* RADU VULPE, *autorul unui amplu studiu pe aceeași temă, publicat în* Magazin istoric, *nr. 12/1973 și 3/1974. După părerea tovarășului C-tin Iordache, monumentul de la Adamclisi este o* „operă a artiștilor traco-geto-daci, ridicat în amintirea regelui Burebista": „construcția zidurilor se aseamănă cu zidurile cetăților dacice din zona Grădiștea Muscelului"; (sic!); *în sculptura monumentului, C-tin Iordache constată* „simbolurile specifice artei dacilor, despre care scriitorii Pausanias și Marțial spuneau că este neîntrecută la daci". „Pe friza superioară sînt reprezentați dacii lîngă «Pomul vieții», care simboliza nemurirea", *iar* „Apa care izvora din interiorul mausoleului simboliza «Apa vieții»". „În secolul trecut, un pașă din Silistra [...] a mai văzut încă izvorul [...] iar pe unele metope a observat o scriere cuneiformă" (aceeași observație o face și cercetătorul M. Șuțu în anul 1882)". *C-tin Iordache pune, deci, semnul egalității între această* „scriere cuneiformă" *și ceea ce d-sa numește* „scrierea traco-dacică arhaică"(?!).

Dintr-un elementar respect pentru cititori — care, citind nota menționată, s-ar găsi într-o sinceră dilemă științifică — ne-am adresat autorului articolelor pe care le-a publicat Magazin istoric. *Transcriem, deci, din răspunsul trimis de prof. dr. doc. Radu Vulpe:*

„Monumentul de la Adamclisi este definitiv dovedit, cu o inscripție precis datată, ca fiind un Trofeu al lui Traian, construit în anul 109 e.n. Nimic nu îngăduie a i se atribui o origine *«traco-geto-dacă»* și nici vreo legătură cu Burebista. Autorul notei din *Scînteia tineretului* afirmă uluitoare inexactități. Niciodată Pausanias și Marțial n-au vorbit în operele lor despre *«arta dacilor»* și cu atît mai puțin despre calitatea sa *«neîntrecută»*. Tot pură fantezie de basm este și năstrușnica interpretare cu *«pomul vieții»*, precum și născocirea" cu *«izvorul»* sau *«apa vieții»*, care ar fi curs din interiorul împunătoarei construcții. N-a existat niciodată un asemenea izvor și e pură închipuire că *«un pașă din Silistra»* ori alți vizitatori străini l-ar fi văzut în secolul trecut. Iar *«scrierea cuneiformă»* de pe *«unele metope»* nu există și n-a existat vreodată. Numele lui M. Sutzu este luat în deșert, fiindcă ilustrul numismat român n-a afirmat niciodată ceva despre o atare scriere. În sfîrșit, autorul *«polemicii»* își termină articolul cu încă o dovadă a deficiențelor sale grave, declarînd că eu aș fi *«atribuit»* Trofeul unui *«comandant de castru roman»*, pe cînd, în realitate, l-am atribuit întotdeauna, ca toată lumea științifică, împăratului Traian. C-tin Iordache comite o neiertată confuzie între acest Trofeu monumental și Mausoleul rotund din apropierea sa, din care abia se mai văd cîteva resturi de la temelie, și în care e de presupus că fusese înmormîntat acel *praefectus castrorum* căzut în luptă. Fantezia liber dezlănțuită în disprețul datelor concrete, științifice, nu poate fi tolerată de concepțiile marxiste ale istoriei".

PATRU RĂSPUNSURI

LUCIAN NĂSTASE *din* Roman: *1) calde mulţumiri pentru frumoasele aprecieri; 2)* lucrarea La vie quotidienne en Gaule pendant la paix romaine, *de Paul Duval, nu a fost tradusă în lb. română; 3) pentru a candida la preşedinţia Germaniei în 1932, Hitler a renunţat la cetăţenia austriacă, adoptînd-o pe cea a ţării în care-şi desfăşura activitatea; 4) dictatorul nazist nu a avut niciodată copii. De unde a apărut fiul la care vă referiţi?*

CONFUZIE

ILIE BUZDUGAN *din* Cluj; D. VICOL *din* Bacău *şi cîţiva alţi cititori ne solicită să le punem la dispoziţie, contra cost, volumele prezentate în revista noastră în cadrul rubricii* Cărţi sosite la redacţie, *ca şi cum am avea propriul nostru serviciu de librărie. În realitate, lucrările ne vin în redacţie doar într-un singur exemplar, spre a fi recenzate, consultate etc. Adresaţi-vă Librăriei* Cartea prin poştă *care vă poate pune la dispoziţie titlurile solicitate.*

CUM SE PRONUNŢĂ?

MIRCEA CIORCILĂ *din* Bucureşti: „Cum se pronunţă exact numele celebrei localităţi belgiene Waterloo, unde armata franceză comandată de Napoleon a fost învinsă de trupele engleze conduse de Wellington?". *Dicţionarele indică, pentru pronunţie, forma (uaterlo:), care este identică pentru limba engleză şi pentru franceza (valona) vorbită în Belgia.*

PATRU SATE

PETRI OVIDIU *din* com. Nimigea, jud. Bistriţa-Năsăud, *doreşte să ştie care este originea denumirii celor patru sate de pe Valea Someşului: Salva, Parva, Nepos, Romuli. Tradiţia afirmă că împăratul Iosif II, cunoscut pentru ideile sale iluministe, venind în Transilvania, a salutat ţara şi pe locuitorii ei cu formula: „Te salut, sărman nepot al lui Romulus" (în latină:* Salve, parve, nepos Romuli), *ceea ce era, implicit, o recunoaştere a romanităţii poporului român. Patru sate din partea locului au primit aceste nume latine.*

PRECIZĂRI

GH. N. POPESCU *din* Caracal: *autorul articolului* Condorul Anzilor *(nr. 1/1974) precizează că San Martin a început trecerea Anzilor în ziua de 12 ianuarie 1817 iar la 12 februarie, peste o lună, a obţinut victoria de la Chacaluco. A fost o greşeală de dactilografiere pe care autorul nu a observat-o.*

ADRIAN ENACHE *din* Iaşi *şi* DUMITRU STORIC *din* Muşeteşti *întreabă cui aparţine citatul care a apărut ca motto la articolul* Poporul suveran va domni la Schönbrunn... *din* Magazin istoric, *nr. 12/1973. Citatul este extras din articolul lui Engels,* Începutul sfîrşitului Austriei *din Marx-Engels,* Opere, *vol. IV, Editura Politică, 1958. Confuzia aparţine autorului articolului.*

TOT DESPRE DIFUZARE

GHEORGHE DĂNICĂ *din* com. Scorniceşti, satul Bircii, jud. Olt *ne comunică:* „Sînt abonat la *Magazin istoric* de la primul număr şi pînă în prezent, avînd colecţia completă. În luna decembrie 1973 însă nu am primit revista. Oficiul poştal al comunei Scorniceşti-Olt afirmă categoric că în această lună revista nu a apărut.

În afară de faptul că am pierdut participarea la concursul nr. 3 — am participat şi la celelalte concursuri cu răspunsuri exacte — mi-am descompletat şi colecţia. Ce să fac?".

În primul rînd, ţinem să asigurăm pe cititorul nostru, precum şi Oficiul poştal al comunei respective, că numărul 12/1973 al revistei noastre a apărut la timp. Afirmaţia semnalată este, deci, necorespunzătoare realităţii şi se datoreşte, fără îndoială, excesului de fantezie al funcţionarului respectiv.

Ca şi în alte rînduri, semnalăm cazul dv. Direcţiei Poştei şi Difuzării Presei.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Acum 400 ani, strălucitele pagini de istorie românească scrise de Ioan vodă ● Septembrie 1940 – august 1944: anii cei mai întunecaţi ● Pregătind momentul insurecţional P.C.R. realizează coaliţia tuturor forţelor politice naţionale antihitleriste ● Frăţia noastră cu fiii poporului român: 40 ani de la crearea MADOSZ ● Mişcarea socialistă îşi afirmă voinţa: „Dacia aşa cum ea fu" ● Demografia în mersul istoriei ● O dramatică întrebare stăruie peste secole: cine l-a ucis pe Henric IV? ● Africa îşi continuă eroica istorie ● Un cunoscut istoric polonez despre România ● Sîngeroasa înfruntare dintre Filip cel Frumos şi Ordinul Templierilor

CONTENTS

AUREL DECEI Decoding the Image of the Dacian King Decebal 2

ION JALEA Art Needs History 9

MIRCEA MUŞAT and VASILE ARIMIA The Policy of Alliances Implemented by The Romanian Communist Party to Prepare and Carry out the Antifascist National Insurrection 11

EUGEN BANTEA A West-German Historian Comments on the Events of August 1944 ...18

ANA ŞCHIOPU and DOINA BENEA Orşova — Eighteen Centuries of History 26

OANA BUSUIOCEANU The Treasure of the Templars 34

A.I. POKRYSHKIN The Last Battle 38

JOHN GRITTEN A British Witness of „the Longest Day" 43

D. D. EISENHOWER War Memoirs 52

SOMMAIRE

AUREL DECEI Contributions au déchiffrement de l'image du roi dace Decebal 2

ION JALEA L'histoire est nécessaire à l'art 9

MIRCEA MUŞAT et VASILE ARIMIA La politique d'alliances menée par le Parti Communiste Roumain pour préparer et réaliser l'insurrection nationale antifasciste 11

EUGEN BANTEA Un historien ouest-allemand commente les évènements d'août 1944.....18

ANA ŞCHIOPU et DOINA BENEA Orşova — 18 siècles d'histoire 26

OANA BUSUIOCEANU Le trésor des templiers 34

A.I. POKRYCHKINE La dernière bataille 38

JOHN GRITTEN Un témoin britannique du „jour le plus long" 43

D.D. EISENHOWER Mémoires de guerre 52

СОДЕРЖАНИЕ

А. ДЕЧЕЙ Точки зрения про распознание образа дакийского короля Дечебала..... 2

И. ЖАЛЯ История необходима для искусства 9

М. МУШАТ, В. АРИМИЯ Политика союзов, проведенная Румынской Коммунистической Партией в подготовке и осуществлении национального антифашистского восстания.....11

Е. БАНТЯ Западно-немецкий историк об августовских событиях 1944-го года 18

А. ШКЁПУ, Д. БЕНЯ Оршова — 18 веков истории 26

О. БУСУИОЧАНУ Клад тамплиеров 34

А.И. ПОКРЫШКИН Последний бой 38

ДЖ. ГРИТТЕН Английский свидетель „длиннейшего дня" ..43

Д.Д. ЕЙЗЕНГОВЕР Военные мемуары.....52

INHALT

AUREL DECEI Das wahre Antlitz des dakischen Königs Decebal 2

ION JALEA Geschichte — eine Notwendigkeit für Kunst ..9

MIRCEA MUŞAT, VASILE ARIMIA Die Allianzpolitik der Rumänischen Kommunistischen Partei, zwecks Vorbereitung und Verwirklichung des antifaschistischen nationalen Aufstandes 11

EUGEN BANTEA Kommentare eines westdeutschen Historikers, hinsichtlich der August-Ereignisse des Jahres 1944 18

ANA ŞCHIOPU, DOINA BENEA Orşova — 10 Jahrhunderte Geschichte 26

OANA BUSUIOCEANU Der Schatz der Tempelherren.....34

A.I. POKRYSCHKIN Die letzte Schlacht 38

JOHN GRITTEN Ein britischer Zeuge des „längsten Tages"43

D.D. EISENHOWER Kriegsmemoiren 52

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2. et. IV — Sectorul 1. Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI : Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vinzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
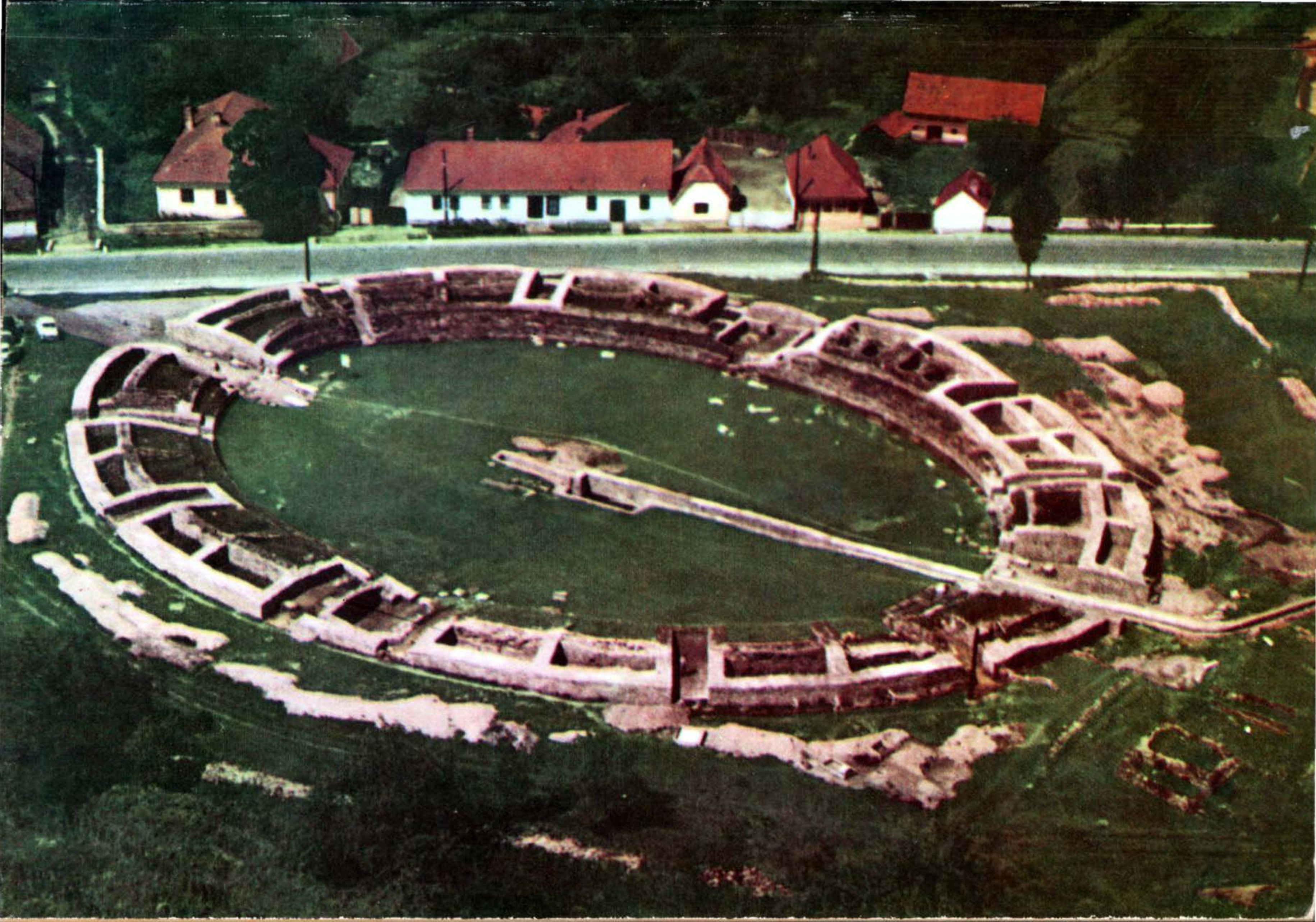
42 427